

Anders communiceren over migratie en vluchtelingen

Aan de slag met frames en
counterframes

Baldwin Van Gorp
Jan Van Hove
Marie Figoureux
Bart Vyncke

2 ANDERS COMMUNICEREN OVER MIGRATIE EN VLUCHTELINGEN

© Auteursrecht voorbehouden

Anders communiceren over migratie en vluchtelingen: Aan de slag met frames en counterframes

Een onderzoek uitgevoerd in het kader van het Porticus-programma "Other Talk"
door het Instituut voor Mediastudies van de KU Leuven

Auteurs: prof. dr. Baldwin Van Gorp, Jan Van Hove, Marie Figureux en dr. Bart Vyncke

Illustraties: prof. dr. Baldwin Van Gorp

Contact: Instituut voor Mediastudies, KU Leuven, Parkstraat 45 bus 3603, 3000 Leuven, België

- E-mail: baldwin.vangorp@kuleuven.be - Tel.: +32 16323179

Referentie: Van Gorp, B., Van Hove, J., Figureux, M., & Vyncke, B. (2020). *Anders communiceren over migratie en vluchtelingen: Aan de slag met frames en counterframes*.

Leuven: Instituut voor Mediastudies, KU Leuven

Samenvatting

Deze studie beoogt twee doelstellingen. Ten eerste wil ze het inzicht vergroten in hoe cultureel gedeelde denkkaders ('frames' genoemd) bijdragen aan affectieve polarisering rond migratie, en welke communicatiestrategie bruikbaar is om deze te doen afnemen. Affectieve polarisering verwijst naar het fenomeen waarbij partijen in een debat een hekel hebben aan elkaar en niet langer bereid zijn om naar elkaar te luisteren. De gevolgen van affectieve polarisering zijn immers groot: burgers met een meer gematigde mening trekken zich terug van publieke fora, het is niet langer mogelijk om compromissen te sluiten en een breed gedragen beleid te ontwikkelen. Het taalgebruik in een verhit debat kan ten slotte ook uitmonden in gedrag, in discriminatie en geweld bijvoorbeeld. Daaruit volgt het tweede doel, namelijk een communicatiestrategie ontwikkelen om de 'silent majority' of 'the moveable middle' opnieuw bij het democratische debat te betrekken. Om deze doelen te bereiken is er via een inhoudelijke frameanalyse, expertinterviews en een reeks experimenten een antwoord geformuleerd op vier onderzoeksvragen.

Via een inductieve frameanalyse van een brede verzameling mediamateriaal, aangevuld met onder meer sociale mediaberichten en beleidsteksten, zijn vier frames geïdentificeerd die alle resulteren in een problematiserende kijk op vluchtelingen en migratie. **Botsende beschavingen** gaat over het onvermijdelijke conflict tussen de westerse, superieure beschaving, en een barbaarse, islamitische geïmporteerde cultuur. **De vijandige indringer** presenteert migranten en vluchtelingen als wolven in schaapsvacht, potentiële terroristen die vermomd als onschuldige slachtoffers onterecht met open armen ontvangen worden. Beide frames pleiten voor gesloten grenzen. Naast deze emotionele frames zijn er twee meer rationele frames. **Controle** gaat over de inefficiënte werking van het huidige beleid en de chaos die daaruit voortkomt. Een ondubbelzinnige wetgeving die menselijkheid combineert met restricties en een harde handhaving staan daarbij voorop. **Kosten en baten** komt tot de nuchtere conclusie dat nieuwkomers een onverantwoorde uitgavenpost zijn waarbij er zonder tegenprestatie geprofiteerd wordt van onder meer de Belgische sociale zekerheid.

Een tweede onderzoeksvraag heeft betrekking op de mogelijke alternatieven, op counterframes die telkens resulteren in een niet-problematiserende definitie van asiel en migratie. De onderzoekers kwamen uit bij zeven mogelijke counterframes. **Het onschuldige slachtoffer** presenteert vluchtelingen en migranten als slachtoffers van ongekozen omstandigheden, met het kind als iconisch voorbeeld. Mensen in nood helpen is een plicht, dus dit counterframe vertrekt vanuit een vanzelfsprekendheid. **We zijn allemaal mensen** draait rond de universeel gedeelde waarde van het 'menschzijn' die mensen over landsgrenzen heen verbindt. **De held** belicht de veerkracht van nieuwkomers, hun doorzettingsvermogen om een nieuw leven uit te bouwen. **Diversiteit** gaat over hoe interculturele ontmoetingen een samenleving ten goede komt. **Win-win** gaat over de opportuniteiten die migratie biedt en waaruit alle betrokken partijen een voordeel halen. **Panta rhei** benadrukt dat migratie een natuurlijk gegeven is, waartegen men zich niet kan verzetten. Alles is voortdurend in beweging, dingen veranderen, mensen hebben zich altijd al verplaatst en zullen dat blijven doen. **De kloof** ten slotte voegt een historische dimensie toe: migratie is een logisch gevolg van de ongelijke verdeling van middelen tussen het Globale Noorden en Globale Zuiden.

4 ANDERS COMMUNICEREN OVER MIGRATIE EN VLUCHTELINGEN

Deze frames en counterframes werden via persoonlijke interviews voorgelegd aan een panel van 22 Vlaamse experts, politici, journalisten en opiniemakers, en aan een focusgroep bestaande uit mensen met een vluchtverhaal. Ze hebben ieder frame en counterframe gewikt en gewogen. Op basis daarvan zijn er acht frames en counterframes geselecteerd waarvan het gebruik in vier krantentitels (*De Morgen*, *De Standaard*, *Het Laatste Nieuws* en *Het Nieuwsblad*) in de periode 2014-2019 systematisch werd nagegaan. De voornaamste conclusie was dat de breedte van het publieke debat slechts beperkt in de berichtgeving wordt gereflecteerd. **Drie frames domineren de verslaggeving: Controle (37,8%), Het onschuldige slachtoffer (24,1%) en De vijandige indringer (10,4%).** De overige komen slechts sporadisch voor.

Vervolgens zijn er twee experimenten en één longitudinaal experiment uitgevoerd, telkens met een duizendtal meerderjarige Vlamingen als proefpersonen. Zij kregen campagnebeelden of twitterberichten te zien waarin verschillende strategieën zijn uitgetoetst. Er is gekeken naar het effect ervan op de attitude ten aanzien van migratie en vluchtelingen, op de mate van affectieve polarisering en op de beoordeling van de accuraatheid, authenticiteit en geloofwaardigheid van de boodschap.

Ruim tien procent van de Vlamingen wil geen enkele migrant toelaten en ruim tien procent anderen iedereen. Deze twee groepen zitten met hun uitgesproken attitude aan de polen. Ongeveer veertig procent wil 'enkele' migranten toelaten en dertig procent 'een aantal'. **Bij de groep met een uitgesproken mening vóór migratie blijkt de affectieve polarisering het grootst**, wat inhoudt dat ze positieve gevoelens koesteren voor mensen en groepen pro-migratie en negatieve gevoelens voor de tegenstanders. Dit vertaalt zich echter niet in een overduidelijk 'hardere' manier van communiceren.

Op basis van het experimentele onderzoek zijn zes vuistregels geformuleerd die toepasbaar zijn in de communicatie over migratie en vluchtelingen die verbindend wil zijn en de affectieve polarisering probeert te doen afnemen. Deze vuistregels zijn verder nog aangevuld bij het uitwerken van een stappenplan dat personen en organisaties op weg moet helpen om vanuit eigen geformuleerde doelen hun communicatie over de onderwerpen aan te kunnen pakken.

Genuanceerde communicatie over migratie en asiel heeft de voorkeur, ook omdat er geen 'common ground' is als het over migratie gaat: de meningen zijn verdeeld. Verder is ook communicatie die bijdraagt aan affectieve polarisering te vermijden. Dit is mogelijk door mensen hun blik te verruimen door meerdere frames en counterframes aan te bieden. **Een combinatie van Win-win, Controle en Het onschuldige slachtoffer is, afgaande op de resultaten van het onderzoek, alvast kansrijk. Om de affectieve polarisering te doen afnemen, blijkt het tonen van enige empathie met de tegenstander cruciaal.** Het 'beweegbare midden' schat de boodschap dan bovendien als accuraat, geloofwaardig en authentiek in.

Frames en counterframes die stigmatiseren, polariseren en onnodig problematiseren kunnen best vermeden worden. Andere frames en counterframes hebben nood aan een concrete en tastbare invulling. Verder is er een spanning tussen enerzijds frames die beter geschikt zijn om de complexiteit van asiel en migratie te vatten en anderzijds frames die het allemaal als erg simpel en vanzelfsprekend voorstellen. Ten slotte is het belangrijk met de framematrix aan de slag te gaan, die op te vatten is als een 'toolbox', om uit te proberen welke strategie werkt en welke niet.

In ieder geval moet daarbij de valkuil vermeden worden dat met het wijzigen van een boodschap meteen ook het publiek anders over asiel en migratie gaat denken.

Twaalf vuistregels voor de communicatie over asiel en migratie

1. Omdat er geen 'common ground' is – ruim de helft van de Vlamingen heeft een negatieve houding ten aanzien van migranten – heeft genuanceerde communicatie de voorkeur.
2. Economische argumenten slaan waarschijnlijk beter aan bij tegenstanders, culturele argumenten bij voorstanders van migratie.
3. Omdat affectieve polarisering een inhoudelijk debat in de weg staat, is communicatie die deze versterkt, af te raden.
4. Probeer de mensen hun blik te verruimen door hen meerdere frames en counterframes aan te bieden. *Win-win*, *Controle* gecombineerd met *Het onschuldige slachtoffer* heeft alvast potentieel. Zo wordt het duidelijk dat er geen eenvoudige oplossingen bestaan voor het complexe migratievraagstuk.
5. Empathie tonen met tegenstanders vormt de sleutel om affectieve polarisering te doen afnemen. Dit komt neer op eerst meevoelen met de tegenstander en daarna de eigen argumenten formuleren.
6. Stem de boodschap subtiel af op de mening over migratie van wie men voor zich heeft.
7. Vermijd frames en counterframes die stigmatiseren, polariseren, en onnodig problematiseren.
8. Zoek naar de meest geschikte invulling van frames en counterframes die je wil inzetten, door ze concreet en tastbaar te maken.
9. Vermijd iedere vorm van veralgemening als het over vluchtelingen of personen met een migratieachtergrond gaat, en zorg ervoor dat ook anderen daartoe niet geneigd zijn op basis van wat je zelf communiceert.
10. De logische redenering die achter een frame schuilgaat, kan in de communicatie uitdrukkelijk aan bod komen, vooral om het relatieve van iedere invalshoek te beklemtonen. Vermijd echter om met een ingewikkelde uitleg de complexiteit van migratie te willen vatten.
11. Eén woord of één beeld kan volstaan om een complex gegeven als migratie tot een eenvoudig gegeven te herleiden. Weet echter dat eenvoudig in de praktijk soms ook simplistisch betekent.
12. Trap niet in de val om het vanzelfsprekend te vinden dat met het wijzigen van een boodschap over migratie meteen ook verandert hoe het publiek over het onderwerp denkt.

Executive summary

This study has two objectives. Firstly, it aims to increase insight into how culturally shared frames contribute to affective polarisation about migration, and which communication strategy can be used to reduce that polarisation. Affective polarisation refers to the phenomenon in which parties in a debate dislike each other and are no longer willing to listen to each other. After all, the consequences of affective polarisation are substantial: citizens with more moderate opinions withdraw from public forums and making compromises as well as developing broad-based policies is increasingly difficult. Secondly, the use of language in a heated debate can also lead to misbehaviour, discrimination and violence, for example. This leads to the second goal, namely to develop a communication strategy to re-involve the 'silent majority' or 'the moveable middle' in the democratic debate. In order to achieve these goals, an answer to four research questions has been formulated by means of frame analyses, interviews and a series of experiments.

The first research question focuses on the problematizing perspectives on asylum and migration. Via an inductive frame analysis of a broad collection of media material, supplemented by social media messages and policy documents, first of all four frames have been identified that all result in a problematic view of refugees and migration. **Clashing civilisations** is about the inevitable conflict between Western, so-called 'superior' civilisation and a so-called 'barbaric', Islamic imported culture. **The hostile intruder** presents migrants and refugees as wolves in sheep's clothing, potential terrorists disguised as innocent victims unjustly welcomed with open arms. Both frames advocate closed borders. In addition to these emotional frames, there are two more rational perspectives. **Control** is about the inefficiency of current policy and the chaos that results from it. Unambiguous legislation that combines humanity with restrictions and tough enforcement are paramount. **Costs and benefits** comes to the down-to-earth conclusion that newcomers are an irresponsible item of expenditure in which, without compensation, benefits are taken from the Belgian social security system. A second research question concerns the possible alternatives (called 'counter-frames') that each result in a non-problematic definition of asylum and migration. The researchers reconstructed seven possible counter-frames. **The innocent victim** presents refugees and migrants as victims of unchosen circumstances, with the child as an iconic example. Helping people in need is a duty, so this counter-frame starts from a common principle. **We are all human beings** revolves around the universally shared value of 'being human' that connects people across borders. **The hero** highlights the resilience of newcomers, their perseverance to build a new life elsewhere. **Diversity** is about how intercultural encounters benefit a society. **Win-win** deals with the opportunities that migration offers and from which all parties involved benefit. **Panta rhei** stresses that migration is a natural phenomenon, which cannot be countered. Everything is constantly changing, things are evolving, people have always relocated and will continue to do so. Finally, **The divide** adds a historical dimension: migration is a logical consequence of the unequal distribution of resources between the Global North and the Global South.

These frames and counter-frames were presented via personal interviews to a panel of 22 Flemish experts, politicians, journalists and opinion makers, and to a focus-group made up of people with a refugee status. They wrapped and weighed each frame and counter-frame. On this

basis, eight frames and counter-frames were selected. The extent in which they are used between 2014 and 2019 in four newspaper titles (*De Morgen*, *De Standaard*, *Het Laatste Nieuws* and *Het Nieuwsblad*) was systematically assessed. The main conclusion was that the breadth of the public debate is reflected only to a limited extent in the coverage. **Three frames dominate the reporting: Control (37.8%), The innocent victim (24.1%) and The hostile intruder (10.4%).** The others occur only sporadically.

Subsequently, two experiments and one longitudinal experiment were carried out, each with a thousand adult Flemish respondents. They were shown campaign images or twitter messages in which different strategies were implemented. Their effect on the attitude towards migration and refugees, on the degree of affective polarisation and on the assessment of the accuracy, authenticity and credibility of the message were examined.

More than 10% of the Flemish people do not want to admit any migrants and more than 10% want to admit every person. These two outspoken groups are situated at the poles of the continuum. Approximately 40% want to admit 'a few' migrants and 30% 'some'. **Among the group with an outspoken opinion in favour of migration, the affective polarisation turns out to be the highest**, which means that they cherish positive feelings for people and groups of pro-migrants and negative feelings for their opponents. However, this does not translate into a clearly 'harder' word choice in their way of communicating.

On the basis of the experimental research, five rules of thumb have been formulated that can be applied in communicating about migration and refugees who want to be 'connective' and try to reduce affective polarisation. These rules of thumb have been further supplemented in the development of a step-by-step plan that should help individuals and organisations on their way to being able to enhance their communication on the issues, starting from their own formulated goals.

Nuanced communication on migration and asylum is preferable, also because there is no 'common ground' when it comes to migration: opinions are divided. Furthermore, communication that contributes to affective polarisation should be avoided. This is possible by broadening people's horizons by offering multiple frames and counter-frames. **A combination of Win-win, Control and The innocent victim is, judging from the results of the research, promising. In order to reduce affective polarisation, showing some empathy with the opponent proves to be crucial.** Moreover, the 'movable middle' estimates these messages as more accurate, credible and authentic.

Frames and counter-frames that stigmatise, polarise and unnecessarily problematize are to be avoided. Other frames and counter-frames need to be implemented in such a way that they become concrete and tangible. There is also a tension between, on the one hand, frames that are better suited to grasp the complexity of asylum and migration and, on the other hand, frames that present it all as very simple and self-evident. Finally, **it is important to practice with the frame-matrix, which should be perceived as a 'toolbox', to find out which strategy works.** In any case, the pitfall must be avoided that simply changing a message will instantly change the way the public thinks about asylum and migration.

Twelve rules of thumb for communicating on asylum and migration

1. Because there is no 'common ground'—more than half of the Flemish people have a negative attitude towards migrants—nuanced communication is preferable.
2. Economic arguments probably appeal better to opponents, cultural arguments to supporters of migration.
3. Because affective polarisation stands in the way of a substantive debate, communication that reinforces it is not advisable.
4. Try to broaden people's horizons by offering them multiple frames and counter-frames. *Win-win*, *Control* combined with *The innocent victim* turned to have potential. This observation makes it clear that there are no simple solutions to the complex issue of migration.
5. Showing empathy with opponents is the key to reducing affective polarisation. This comes down to first being empathized with the opponent and then formulating one's own arguments.
6. Subtune the message subtly to the opinion on migration of those in front of them.
7. Avoid frames and counter-frames that stigmatise, polarise, and unnecessarily problematise.
8. Look for the most appropriate interpretation of frames and counter-frames that you want to use, by making them concrete and tangible.
9. Avoid any form of generalisation when it comes to refugees or people with a migration background, and make sure that others are not inclined to do so on the basis of what you yourself communicate.
10. The logical reasoning behind a frame can be explicitly addressed in your communication, especially in order to highlight the relative nature of each point of view. However, avoid trying to grasp the complexity of migration with a sophisticated explanation.
11. One word or one image may suffice to reduce a complex fact such as migration to a simple fact. Remember, however, that in practice, simple sometimes means simplistic.
12. Do not fall into the trap of taking it for granted that changing a message about migration immediately changes how the public thinks about the subject.

Inhoud

Samenvatting	3
Executive summary	6
Inleiding	10
<i>Migratie: een verhit debat.....</i>	<i>10</i>
<i>Geen communicatie zonder frames</i>	<i>12</i>
Elf brillen om naar migranten en vluchtelingen te kijken.....	17
<i>Het volledige overzicht.....</i>	<i>17</i>
<i>De frames en counterframes nader bekeken</i>	<i>21</i>
1 Frame: Botsende beschavingen	21
2 Frame: De vijandige indringer	24
3 Frame: Controle.....	26
4 Frame: Kosten en baten	30
5 Counterframe: Het onschuldige slachtoffer	33
6 Counterframe: We zijn allemaal mensen	36
7 Counterframe: De held.....	39
8 Counterframe: Diversiteit	41
9 Counterframe: Win-win	43
10 Counterframe: Pantà rhei.....	46
11 Counterframe: De kloof.....	48
Welke frames gebruikt de Vlaamse pers?	54
‘Evidence-based’ communicatieadvies	59
Zelf aan de slag: een stappenplan	66
Besluit.....	74
Bijlagen.....	76
<i>Bijlage 1 Toelichting bij de toegepaste methodologie.....</i>	<i>77</i>
<i>Bijlage 2 Framematrix</i>	<i>84</i>
<i>Bijlage 3 De experimentele stimuli</i>	<i>87</i>
<i>Bijlage 4 Het onderzoeksteam</i>	<i>88</i>

Inleiding

Migratie: een verhit debat

“Achtet auf die Sprache, denn die Sprache ist sozusagen die Vorform des Handelns¹,” zei de Duitse Bondskanselier Angela Merkel tot het publiek tijdens een debat met Donald Tusk, de voormalige voorzitter van de Europese Raad.² Deze uitspraak vat de relevantie van het voorliggende rapport samen. Woorden zijn vrij en over ieder onderwerp moet een debat gevoerd kunnen worden. Maar woorden zijn niet onschuldig. Zowel de gesproken en geschreven taal als de beeldtaal vormen krachtige instrumenten die onwillekeurig gedachten en associaties oproepen. Daaruit vloeien overtuigingen voort, of bestaande overtuigingen kunnen versterkt worden, en uiteindelijk uitmonden in concreet gedrag. Met betrekking tot migratie kan dat gedrag de vorm aannemen van uitsluiting, discriminatie, agressie, delinquentie enzovoort.

Angela Merkel verwijst met haar uitspraak over het belang van communicatie naar het verhitte publieke debat rond migratie in de samenleving—wat onder meer merkbaar is op sociale media en in talkshows—waarbij voorstanders en tegenstanders tegenover elkaar staan. De

Er wordt duchtig met scherp heen en weer geschoten. Samen overleggen en tot een vergelijk komen, lijkt uitgesloten.

verschillende partijen hebben zich als het ware teruggetrokken, elk in een eigen loopgracht. Er wordt duchtig met scherp heen en weer geschoten. Samen overleggen en tot een vergelijk komen, lijkt uitgesloten. De tegenstanders bestempelen elkaar bijvoorbeeld als bekrompen en hypocriet, louter omdat ze elkaars standpunt niet delen. Deze specifieke vorm van polarisering wordt *affectieve polarisering* genoemd.

Affectieve polarisering (*affective polarisation*) is vooral uitgebreid bestudeerd in de Verenigde Staten, waar Democraten en Republikeinen elkaar niet kunnen luchten, zo lijkt het wel. Dit bemoeilijkt contact en samenwerking over de partijgrenzen heen.³ Bovendien is men selectief in het raadplegen van informatie en legt men argumenten die niet stroken met de eigen overtuigingen naast zich neer (i.e., *confirmation bias*⁴). Internationaal bekeken, is de V.S. echter eerder een uitzondering⁵, omwille van het tweepartijstelsel en de harde manier van campagne voeren.⁶

Een eerste doelstelling van deze studie is om inzicht te krijgen in de mate van affectieve polarisering rond migratie in Vlaanderen, en na te gaan hoe het mogelijk is deze te doen

¹ Vrij vertaald: “Let op je taal, want taal is bij wijze van spreken de aanzet van het gedrag.”

² Het debat vond plaats op 10 september 2020 (zie o.m.

<https://de.sputniknews.com/gesellschaft/20200910327918348-merkel-fuer-friedliches-miteinander-sollen-junge-auf-sprache-achten/>).

³ Zie bijvoorbeeld Iyengar, S., Lelkes, Y., Levendusky, M. S., Malhotra, N., & Westwood, S. J. (2019). The origins and consequences of affective polarization in the United States. *Annual Review of Political Science*, 129-146.

⁴ Nickerson, R.S. (1998). Confirmation bias: A ubiquitous phenomenon in many guises. *Review of General Psychology*, 2(2), 175-220.

⁵ Fletcher, R., Cornia, A., & Nielsen, R. K. (2019). How polarized are online and offline news audiences? A comparative analysis of twelve countries. *The International Journal of Press/Politics*, 1-27.

⁶ Iyengar, S., Sood, G. S., & Lelkes, Y. (2012). Affect, not ideology: A social identity perspective on polarization. *Public Opinion Quarterly*, 1-27.

verminderen. De voornaamste aanname van deze studie is namelijk dat affectieve polarisering een democratisch debat over migratie in de weg staat. Affectieve polarisering is de oorzaak dat mensen met andere meningen niet meer naar elkaar luisteren en de legitimiteit van argumenten bij voorbaat in twijfel trekken. Daarnaast zijn er stemmen die niet of weinig gehoord worden, zijn er mensen die zich in zwijgen hullen, zich onbegrepen en gefrustreerd voelen. Inzicht in affectieve polarisering en hoe deze te verlagen valt, is daarom van belang. Daarbij is het ook nodig om na te gaan hoe affectieve polarisering samenhangt met de houding ten aanzien van migratie en vluchtelingen.

“ Daarnaast zijn er stemmen die niet of weinig gehoord worden, zijn er mensen die zich in zwijgen hullen, zich onbegrepen en gefrustreerd voelen.

Over affectieve polarisering en migratie is er in Vlaanderen nog geen onderzoek gevoerd, over de houding van de Vlamingen ten aanzien van het onderwerp wel. Hoewel de algemene houding ten aanzien van migratie positief is, herbergt het oude migratieland België een hoog percentage (42%) van de bevolking dat als ‘terughoudend’ valt te typeren, zo blijkt uit European Social Survey data.⁷ In de Vlaamse Migratie- en Integratiemonitor van 2018⁸ werden voor het eerst ook attitudes ten aanzien van vluchtelingen en asielzoekers gemeten. Zo zou een meerderheid (zeven op tien Vlamingen) vinden dat mensen naar België mogen verhuizen indien ze vluchten voor oorlog en geweld. Drie op tien Vlamingen is geen voorstander van *economische* migratie. Verder zijn er opvallende tegenstellingen op te tekenen. Ongeveer de helft van de bevolking bestempelt de aanwezigheid van andere culturen een ‘verrijking’. Anderzijds vertrouwt veertien procent van de bevolking migranten niet en geeft dertig procent aan dat migranten van de sociale zekerheid ‘profiteren’. Tot slot zouden zes op tien het eens zijn met de stelling dat België voldoende doet om asielzoekers te integreren en hen dus thuis te doen voelen. De onderzoekers berekenden ook een eigen ‘intolerantie-index’: attitudes ten aanzien van migranten bleven tussen 1998 en 2013 stabiel, maar vertonen sinds 2015 een significant positieve trend.

Volgens een uitgebreid onderzoek van IPSOS⁹ is 20 procent van de Vlamingen fanatiek tegenstander van migratie, 17 procent van de Vlamingen is ‘bezorgd en behoudsgezind’ en 18 procent zou te typeren zijn als ‘sceptische toeschouwers’. Daartegenover staat 29 procent van de Vlamingen die voorvechters van migratie zijn. Zestien procent ten slotte is ‘gematigd aanhanger’. De conclusie is daarom dat de houding ten aanzien van migratie gepolariseerd is in Vlaanderen, met veel mensen in de extreme posities (20% uitgesproken tegen, 29% uitgesproken vóór). Heath en Richards¹⁰ suggereren dat deze polarisatie de verklaring biedt waarom rechtse partijen het zo goed doen in een land waar de algemene houding positief is.

Personen met uitgesproken meningen over migratie dichter bij elkaar brengen, is erg ambitieus, en misschien wel onmogelijk. Als de affectieve polarisering afneemt, kan het democratische debat weer worden opgestart. In een democratisch debat luisteren de partijen met het nodige respect

⁷ ESS Round 7: European Social Survey Round 7 Data (2014). Data file edition 2.2. NSD - Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC. [doi:10.21338/NSD-ESS7-2014](https://doi.org/10.21338/NSD-ESS7-2014).

⁸ Noppe, J., Vanweddingen, M., Doyen, G., Stuyck, K., Feys, Y., & Buysschaert, P. (2018). *Vlaamse Migratie- en Integratiemonitor 2018*. Brussel: Agentschap Binnenlands Bestuur.

⁹ IPSOS (2018). *Opinions & attitudes towards migrants and refugees in Flanders* (onderzoeksrapport voor Porticus en 11.11.11). Gent: IPSOS.

¹⁰ Heath, A. F. & Richards, L. (2020) Contested boundaries: consensus and dissensus in European attitudes to immigration, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46, 3, 489-511.

De integratie van personen met een migratieachtergrond en de aanvaarding van vluchtelingen wordt bemoeilijkt doordat de toegenomen mate van affectieve polarisering een democratisch debat over de onderwerpen in de weg staat.

naar elkaars argumenten, kunnen alle meningen tot uiting worden gebracht, om uiteindelijk tot een gezamenlijk antwoord te komen op een vraagstuk waar velen mee worstelen. Dat vraagstuk gaat over de manier waarop mensen met een verschillende achtergrond beter met elkaar kunnen samenleven. De integratie van personen met een migratieachtergrond en de aanvaarding van vluchtelingen wordt namelijk bemoeilijkt doordat de toegenomen mate van affectieve polarisering een democratisch debat over de onderwerpen in de weg staat. Communicatie die

verbinding tot stand brengt, is daarvoor noodzakelijk.

Maar misschien is het water te diep, met de helft van de Vlamingen die een uitgesproken standpunt hebben en grotendeels lijnrecht tegenover elkaar staan. Een andere strategie zou daarom kunnen zijn om zich te richten op de middengroep, op mensen die een minder uitgesproken mening hebben, het allemaal niet zo goed weten, of het hele onderwerp mogelijk koud laat. Deze groep wordt de *moveable middle* genoemd.¹¹ Hoewel deze groep personen nog steeds erg divers is, wordt ze gekenmerkt door een positionering weg van de uiteinden van het politieke spectrum. De individuen zijn nog beweegbaar, in de een of de andere richting. Het doel van de studie is echter niet om hen te doen bewegen, alsof het noodzakelijk is om een eenduidige mening te hebben over migratie, maar wel om deze *silent majority* opnieuw bij het publieke debat te betrekken. Mogelijk hebben ze de indruk dat een uitgesproken standpunt voor of tegen migratie hebben noodzakelijk is om zich te mengen in de discussie. Er is nood aan genuanceerde en evenwichtige standpunten. Misschien ervaren ze ook schroom omdat, net omwille van die affectieve polarisering, het debat snel persoonlijk en emotioneel dreigt te worden, vooral op sociale media. Ze verkiezen zich daardoor eerder in stilzwijgen te hullen dan actief te participeren. Daarvoor is er meer inzicht in verbindend taalgebruik nodig en zijn er concrete communicatietools nodig die de affectieve polarisering niet doen toenemen, en idealiter zelfs doen afnemen. De communicatietools waarmee er in deze studie aan de slag wordt gegaan, zijn *frames* en *counterframes*.

Het doel van de studie is echter niet om de 'silent majority' te doen bewegen, alsof het noodzakelijk is om een eenduidige mening over migratie te hebben, maar wel om deze groep mensen opnieuw bij het publieke debat te betrekken.

Geen communicatie zonder frames

Framing is het concept dat de rode draad vormt doorheen het onderzoek. Frames zijn organiserende principes die binnen een cultuur gedeeld worden om op een zinvolle manier

¹¹ Cassehgari, R. (2020). Stories of change: Working with the moveable middle. *Social Change Initiative*. Geraadpleegd via <https://www.socialchangeinitiative.com>

betekenis te verlenen aan de erg complexe werkelijkheid.¹² Meer concreet betekent dit dat mensen teruggrijpen naar onder meer gedeelde waarden, normen, archetypes en mythes om aan te kunnen duiden wat er bijvoorbeeld met migratie aan de hand is. Dit mechanisme zou hen in staat moeten stellen om te begrijpen waarom migratie een probleem is, wat daarvan de oorzaken zijn, de gevolgen en wat een mogelijke oplossing vormt.¹³ Dit zal in de regel bovendien eveneens een moreel oordeel inhouden.

Vluchtelingen kunnen bijvoorbeeld vanuit het perspectief van het 'onschuldige slachtoffer' gezien worden die, op de vlucht voor vervolging in het thuisland, elders een veilig onderkomen zoeken.¹⁴ Een ander mogelijk denkkader is dat van de 'indringer'. Dan worden diezelfde vluchtelingen mensen die uit vrije wil het eigen land verlaten om elders hun geluk te beproeven. Belangrijk is dat deze logische redeneringen (*reasoning devices* genoemd) niet expliciet in de communicatie moeten voorkomen. Het tonen van de foto van het verdronken jongetje Aylan Kurdi¹⁵ kan volstaan om de hele gedachtegang van het onschuldige slachtoffer op te roepen. De oplossing om vluchtelingen gastvrij op te vangen, is dan een vanzelfsprekende conclusie. Afbeeldingen, woorden, metaforen, argumenten, slagzinnen en historische voorbeelden die een redenering van A tot Z kunnen activeren, worden *framing devices* genoemd.¹⁶

Ieder frame vertegenwoordigt uiteindelijk slechts één manier om naar de werkelijkheid te kijken. Dit impliceert ook dat er alternatieven zijn, dus dat er steeds verschillende mogelijke frames zijn die elk in een andere definiëring van de werkelijkheid resulteren. Inzicht krijgen in de verschillende frames die gangbaar zijn om migratie te definiëren is daarom een eerste, voorname stap in het voorliggende onderzoek.

Net zoals voor migratie geldt voor vele andere thema's dat een onderwerp vanuit een frame bekijken doorgaans resulteert in een problematiserende kijk. Een frame in deze conceptualisering betekent dus dat de antwoorden op vragen als "Wat is migratie?" en "Wat is de betekenis van de komst van vluchtelingen?" resulteren in verschillende mogelijke definities van deze onderwerpen. Daarmee is niet meteen gezegd dat een problematiserende kijk noodzakelijk ook problematisch is. Vaak is het namelijk zo dat pas als iets als een probleem wordt gezien, er aandacht voor is en aan de situatie verholpen kan worden. Daarom moet ieder frame gewikt en gewogen worden, of de definiëring wenselijk is of niet.

Frames die niet problematiseren, maar uitmonden in het tegenovergestelde, namelijk in een niet-problematiserende definiëring van de werkelijkheid, zijn *counterframes*. Zo is het *Onschuldige slachtoffer*-frame een counterframe, omdat het migratie deproblematiseert. Migratie op zich is immers niet het probleem, maar wel het huidige migratiebeleid. Het speelt bijvoorbeeld mensensmokkelaars in de kaart en het ontbreekt aan een duidelijk integratiekader.

¹² Reese, S. D. (2007). The Framing project: A bridging model for media research revisited. *Journal of Communication*, 57(1), 148–154. doi:10.1111/j.1460-2466.2006.00334.x

¹³ Entman, R. M. (1993) Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58. doi:10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x

¹⁴ Van Gorp, B. (2005). Where is the Frame? : Victims and Intruders in the Belgian Press Coverage of the Asylum Issue. *European Journal of Communication*, 20(4), 484-507. doi: 10.1177/0267323105058253

¹⁵ Zie verder: <https://time.com/4162306/alan-kurdi-syria-drowned-boy-refugee-crisis/>

¹⁶ Van Gorp, B. (2007). The constructionist approach to framing: Bringing culture back. *Journal of Communication*, 57(1), 60–78. doi: 10.1111/j.0021-9916.2007.00329.x

Vooral in een debat waarin nuance en evenwicht ontbreken, kan het gebruik van counterframes voor een tegengewicht zorgen. Hier gaat het dus over een kijk op migratie en vluchtelingen die niet of veel minder problematiserend is dan de frames die het discours domineren. Ook hier geldt echter dat een afweging nodig is, omdat een niet-problematiserende blik toch als problematisch aanvoeld kan worden, bijvoorbeeld omdat de voorstelling als naïef of ongeloofwaardig te bestempelen valt. Belangrijk is dus om het gebruik van frames niet bij voorbaat als negatief en slecht, en counterframes als

positief en goed te zien. Met betrekking tot bijvoorbeeld euthanasie en abortus zullen sommige stakeholders een deproblematiserende voorstelling van zaken, dus het gebruik van counterframes, als hoogst problematisch bestempelen. Naast een overzicht krijgen van welke problematiserende frames rond migratie en vluchtelingen er gangbaar zijn in Vlaanderen, willen de onderzoekers daarom ook meer inzicht in de mogelijke deproblematiserende counterframes.

De manier waarop individuen boodschappen verwerken is complex. Het valt niet te verwachten dat door het veranderen van het 'frame' van een boodschap over migratie iemand plotsklaps heel anders over het onderwerp gaat denken. Voor een verandering in houding is meer nodig dan een eenmalige blootstelling aan een goed klinkende slogan. Een frame is in de eerste plaats op te vatten als een suggestie, of als een uitnodiging, van de auteur van een boodschap aan het adres van de ontvanger hoe deze boodschap geïnterpreteerd kan worden. De bestaande overtuigingen, eigen ervaringen en achtergrond, tegen het licht van allerlei demografische kenmerken, spelen

“ Voor een verandering in houding is meer nodig dan een eenmalige blootstelling aan een goed klinkende slogan.

allemaal een rol bij de manier waarop individuen een geframede boodschap verwerken.¹⁷ Die interpretatie is persoonlijk en contextgebonden. Toch hoopt het onderzoeksteam met dit onderzoek aan te kunnen geven welke (counter)frames kansrijk zouden zijn. Het gaat dan niet in de eerste plaats over erin slagen om mensen te overtuigen, maar wel om te voorkomen dat mensen in het 'beweegbare midden' opschuiven naar

één van beide uitersten. Ze zouden zich genuanceerd moeten kunnen of kunnen blijven uitdrukken en bereid zijn tot het luisteren naar de argumenten van de verschillende partijen.

Indien frames of counterframes een effect hebben op de houding ten aanzien van migratie, of de affectieve polarisering kunnen tegengaan, dan nog blijft de vraag wat er overblijft van dat effect na verloop van tijd. Het is daarom dat er in dit project ook gekeken is naar de mate waarin framingeffecten doorwerken doorheen de tijd.

De resultaten van het onderzoek zullen ten slotte moeten worden vertaald in *evidence based* communicatieadvies. Dit zal gebeuren door het formuleren van twaalf vuistregels op het einde van dit rapport.

“ Belangrijk is om het gebruik van frames niet bij voorbaat als negatief en slecht, en counterframes als positief en goed te zien.

¹⁷ Van Gorp, B., Hendriks Vettehen, P., & Beentjes, J.W J. (2009). Challenging the frame in the news: the role of issue involvement, attitude, and competing frames. *Journal of Media Psychology: Theories, Methods, and Applications*, 21 (4), 161-170. doi: [10.1027/1864-1105.21.4.161](https://doi.org/10.1027/1864-1105.21.4.161)

QUICK LEARNS

Wat is een ‘frame’? Een frame is op te vatten als een cognitief denkkader dat mensen gebruiken om betekenis aan de werkelijkheid te geven. Ze zitten verankerd in de cultuur en zijn terug te voeren tot bepaalde waarden, mythes en overtuigingen.

Wat is een ‘counterframe’? Een counterframe doet het tegenovergestelde van een frame, namelijk betekenis verlenen aan een kwestie waardoor deze niet als een probleem overkomt. Frames problematiseren (“migratie is een probleem”) en counterframes deproblematiseren (“migratie is geen probleem”). Of een frame dan wel een counterframe als problematisch valt te bestempelen of niet vergt daarentegen een moreel oordeel.

Wat zijn ‘reasoning devices’? De kracht van framing gaat schuil in de impliciete redenering die het vertegenwoordigt. Het associatieve brein van de mens legt heel gemakkelijk verbanden, van oorzaak tot gevolg. Reasoning devices moeten daarom niet expliciet aanwezig zijn.

Wat zijn ‘framing devices’? Framing devices zijn aanwijsbare elementen in de communicatie die een frame kunnen activeren. Vaak zijn het metaforen, woordkeuzes, (historische) voorbeelden, slagzinnen en specifieke argumenten.

Wat is affectieve polarisering? Affectieve polarisering is een specifieke vorm van polarisering die verwijst naar partijen die elkaar persoonlijk gaan haten en verwensen, louter omdat ze niet dezelfde mening delen.

Wat is de ‘moveable middle’? Dit is de groep van personen die geen uitgesproken mening heeft over een onderwerp en zich daardoor in het midden van een attitudeschaal bevindt. Deze personen zijn nog beweeglijk (of beïnvloedbaar), in die zin dat ze kunnen opschuiven naar één van de polen.

Wat is de ‘silent majority’? Mensen met een uitgesproken mening laten doorgaans het meest van zich horen. Een andere groep, meestal de meerderheid, hult zich in stilzwijgen. Dit kan zijn omdat ze geen mening hebben, het onderwerp hen koud laat, maar mogelijk ook omdat ze afgeschrikt worden door de hardheid van het maatschappelijke debat.

Doelstellingen van het onderzoek:

1. Het inzicht vergroten in hoe frames en counterframes bijdragen aan de affectieve polarisering rond migratie, en nagaan hoe het mogelijk is om deze te doen dalen.
2. Een strategie ontwikkelen om de silent majority opnieuw bij het democratische debat rond migratie te betrekken.

Om deze doelen te bereiken, zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Welke frames of denkbeelden worden er in Vlaanderen courant gebruikt om betekenis aan migratie en vluchtelingen te geven?
2. Welke alternatieve counterframes of denkbeelden om betekenis te geven aan migratie en vluchtelingen zijn er mogelijk?
3. In welke mate kunnen bepaalde frames of denkbeelden voorkomen dat het 'beweegbare midden' affectief gepolariseerd geraakt?
4. In welke mate slaagt een (counter)frame erin om op 'duurzame' wijze de attitude ten aanzien van migratie te wijzigen en/of de affectieve polarisering met betrekking tot migratie tegen te gaan?

Om de vier onderzoeksvragen te beantwoorden, is er gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden: inhoudelijke frameanalyses, interviews en experimenten. Een beschrijving van de opzet en aanpak is te vinden in de bijlagen.

Elf brillen om naar migranten en vluchtelingen te kijken

Het volledige overzicht

De toegelichte analyseprocedure mondde uit in een overzicht van vier frames. Het gebruik ervan resulteert in een beeld van vluchtelingen en migranten in Vlaanderen als een probleem. De onderzoekers hadden daarnaast aandacht voor deproblematiserende perspectieven. Zo werden er ook zeven counterframes gereconstrueerd op basis van het onderzochte materiaal.

Een overzicht van de frames en counterframes kan in Tabel 1 teruggevonden worden. In bijlage 2 is een verduidelijkende framematrix opgenomen. Deze matrix is opgebouwd volgens de causale redenering van de frames, dus de *reasoning devices*. In dit hoofdstuk komen de frames en counterframes uitgebreid aan bod. De bespreking van die perspectieven wordt geïllustreerd met fragmenten uit het analysemateriaal en geëvalueerd aan de hand van de interviews en het focusgesprek. In dat laatste gaven de deelnemers een basisopmerking aan: de term ‘vluchteling’ staat ter discussie. Zo geeft een deelnemer aan: “Als ik die term hoor, ‘vluchteling’, dat voelt niet juist aan, dat voelt verkeerd in mijn hart”. Sommige deelnemers stellen zich daarbij de vraag hoe lang iemand ‘vluchteling’ dient te blijven. Ze geven de voorkeur aan termen zoals nieuwkomer of anderstalige, die als neutraler aangevoeld worden.

Tabel 1 toont in enkele punten de belangrijkste bouwstenen van ieder (counter)frame, alsook de onderliggende focus. *Botsende beschavingen* en *De vijandige indringer* zijn beide frames die gebaseerd zijn op gevoelens van bedreiging, wantrouwen en onrechtvaardigheid. De oplossingen die deze perspectieven aanbieden zijn zeer defensief, geworteld in boosheid. *Botsende beschavingen* (1) verwijst naar het onvermijdelijke conflict tussen de westerse, superieure beschaving, en een barbaarse, islamitische geïmporteerde cultuur. Zo worden vluchtelingen en andere nieuwkomers met een minderwaardigheidsidee verwelkomd. *De vijandige indringer* (2) focust niet zozeer op de islamitische identiteit van nieuwkomers. Maar volgens dit frame zijn het wolven in schaapskleren, terroristen vermomd als onschuldige slachtoffers die, geheel onterecht, met open armen ontvangen worden. Vanuit een veiligheidsdiscours pleit *De vijandige indringer* voor gesloten grenzen.

Dan zijn er frames die meer een rationele logica hanteren en de turbulente emotionaliteit van de eerste twee frames achterwege laten. Ze baseren zich meer op nuchter cijferwerk. *Controle* (3) klaagt de inefficiënte werking van het huidige beleid aan. De chaos waarin dit resulteert helpt niemand vooruit – de samenleving niet, maar ook niet de vluchtelingen die nood hebben aan bescherming. Om de situatie weer in de hand te hebben, ageert *Controle* voor ondubbelzinnige wetgeving, een harde handhaving, internationale samenwerking en een efficiënt terugkeerbeleid. *Kosten en baten* (4) baseert zich ook op kostenbatenanalyses, en komt tot de nuchtere conclusie dat nieuwkomers een onverantwoorde uitgavenpost zijn. Het teren op de sociale zekerheid zonder tegenprestatie is op lange termijn onhoudbaar, en oneerlijk tegenover de hardwerkende Vlaming.

Tegenover deze vier frames, die vluchtelingen en migratie als problematisch zien, staan zeven counterframes. Deze perspectieven resulteren in een niet-problematiserende definitie, dus elke definitie start met de stelling: “migratie is geen probleem, want ...”.

18 ANDERS COMMUNICEREN OVER MIGRATIE EN VLUCHTELINGEN

Een eerste groep counterframes focust zich op het menselijke aspect. Elk op hun eigen manier gaan ze op zoek naar het individu achter de cijfers. *Het onschuldige slachtoffer* (5), ziet vluchtelingen en migranten als slachtoffers van ongekozen omstandigheden. Solidariteit is een plicht, mensen in nood helpen is niet iets wat in vraag gesteld kan worden. Een klassieke tegenstelling is er tussen *De vijandige indringer* en *Het onschuldige slachtoffer*, waarbij vluchtelingen en migranten vaak als ofwel het één ofwel het ander afgebeeld worden. Het tweede counterframe, *We zijn allemaal mensen* (6), vraagt aandacht voor de universeel gedeelde waarde van het 'menschzijn'. Dit verbindt mensen over landsgrenzen heen. Zo vormt dit counterframe een tegengewicht voor *Botsende beschavingen* en *De vijandige indringer*. Het laatste counterframe dat focust op het menselijke aspect is *De held* (7). Dit perspectief gaat uit van de veerkracht van nieuwkomers, hun doorzettingsvermogen en ijver om een nieuw en beter leven op te bouwen.

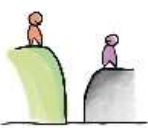
De volgende groep counterframes ziet opportuniteiten in migratie. *Diversiteit* (8) wijst erop dat de uitwisseling van ideeën een samenleving altijd ten goede komt. Interculturele ontmoeting moet dan ook gestimuleerd worden, om het onderling bijleren aan te moedigen. Dit counterframe is een tegenhanger van *Botsende beschavingen*, door de meerwaarde die het ziet in de aanwezigheid van meerdere culturen. *Win-win* (9) benadrukt de kansen die migratie biedt, weg van het idee dat het een last zou zijn. Zo plaatst het zich tegenover *Kosten en baten*. De groeiende vergrijzing en krimpende arbeidsmarkt smeken om nieuwe arbeidskrachten. Een weldoordachte arbeidsmigratie biedt hier de oplossing. Dit is tegelijkertijd een winsituatie voor de migrerende persoon: die wordt in de mogelijkheid gesteld een welvarend leven op te bouwen, en familie in het thuisland financieel te ondersteunen.

Het voorlaatste counterframe, *Panta rhei* (10), biedt een andere kijk op migratie. Het laat zien dat migratie een natuurlijk gegeven is, waar men zich niet tegen moet of kan verzetten. Alles is voortdurend in beweging, dingen veranderen, mensen hebben zich altijd al verplaatst en zullen dat blijven doen. Dat ligt in hun aard. Ten slotte wijst *De kloof* (11) op de historische dimensie: migratie is een logisch gevolg van de ongelijke verdeling van middelen tussen het Globale Noorden en Globale Zuiden. Als wingewest voor grondstoffen, als bron voor goedkope arbeid en als bijkomende afzetmarkten helpt het Globale Zuiden de welvaart van het Globale Noorden in stand houden en uitbreiden. Zolang deze onrechtvaardigheid blijft bestaan, zullen mensen de kans op een beter leven in het Globale Noorden—ondanks de eventuele risico's die daarmee verband houden—verkiezen boven de zekerheid om in het Globale Zuiden in armoede te leven.

Tabel 1 Frames die resulteren in een problematiserende definitie van migratie en vluchtelingen (“Migratie is een probleem ...”)

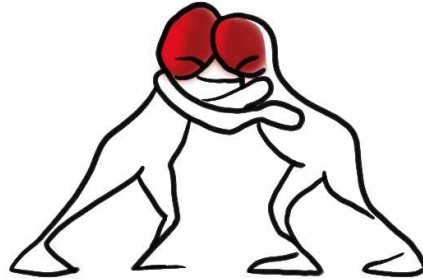
Focus	Frames Migratie en vluchtelingen vormen een probleem	
Focus op eigen belang en bescherming	1 Botsende beschavingen 	<ul style="list-style-type: none"> ● Onverzoenbare waarden en normen ● Eis tot assimilatie van nieuwkomers ● Superioriteitsgevoel van westerse waarden boven islamitische
	2 De vijandige indringer 	<ul style="list-style-type: none"> ● De nieuwkomer is een bedreiging ● Eigen verworvenheden moeten veilig gesteld worden ● Nood aan bescherming
Focus op nuchtere analyses	3 Controle 	<ul style="list-style-type: none"> ● Onbeheersbaarheid van instroom van nieuwkomers ● Inefficiëntie leidt tot oncontroleerbaarheid en chaos ● Nood aan pragmatiek en eerlijke verdeling lasten
	4 Kosten en baten 	<ul style="list-style-type: none"> ● Nieuwkomers profiteren van het economische paradijs ● Eigen mensen blijven in de kou staan ● Nieuwkomers horen bij te dragen tot de welvaart

Tabel 2 Counterframes die resulteren in een niet-problematiserende definitie van migratie en vluchtelingen ("Migratie is geen probleem ...")

Focus	Counterframes	
	Migratie en vluchtelingen <i>vormen geen probleem</i>	
Focus op het menselijke	5 Het onschuldige slachtoffer	
		<ul style="list-style-type: none"> • Ongekozen omstandigheden (oorlog, armoede) dwingen mensen ertoe andere oorden op te zoeken • Mensen in nood moeten geholpen worden
	6 We zijn allemaal mensen	
		<ul style="list-style-type: none"> • Menszijn garandeert een warme ontvangst • Vluchtelingen/migranten hebben dezelfde dromen en wensen als ieder van ons
Focus op opportuniteiten	7 De held	
		<ul style="list-style-type: none"> • Drijfveer om een beter leven op te bouwen, bron van kracht • Vluchten is het bewijs van doorzettingsvermogen
	8 Diversiteit	
		<ul style="list-style-type: none"> • Uitwisseling van ideeën • De samenleving wordt verrijkt door nieuwkomers en hun talenten • Iedereen heeft unieke capaciteiten die een meerwaarde vormen
	9 Win-win	
		<ul style="list-style-type: none"> • Meer welvaart – voor samenleving, en nieuwkomers • Human resources om de groeiende vergrijzing te ondersteunen
Historisch en structureel perspectief	10 Panta rhei	
		<ul style="list-style-type: none"> • Mensen zullen zich altijd blijven verplaatsen • De wereld is constant in verandering, migratie maakt daar deel van uit
	11 De kloof	
		<ul style="list-style-type: none"> • Een duurzame oplossing komt er pas na het rechtekken van de scheve verhoudingen • De onrechtvaardige verdeling tussen het Globale Noorden en Zuiden dwingt mensen tot migratie

De frames en counterframes nader bekeken

1 Frame: Botsende beschavingen

Invalshoek: Het onvermijdelijke botsen van culturele en religieuze verschillen tussen mensen wat tot conflicten leidt.

Kernboodschap: *Migratie is een probleem*, want vluchtelingen en andere migranten brengen een barbaarse, islamitische cultuur met zich mee, die onverzoenbaar is met de westerse, verlichte waarden en normen. Daarom is respect voor het gastland een basisvoorwaarde voor alle nieuwkomers. Vluchtelingen en migranten moeten zich met andere woorden naar de westerse cultuur schikken. Kunnen of willen ze dat niet, dan moeten ze andere oorden opzoeken.

Omschrijving

Het eerste problematiserende frame, *Botsende beschavingen*, vertrekt vanuit de basisveronderstelling dat bepaalde culturen niet kunnen samenleven. Deze botsing van beschavingen wordt gezien als een vaststaand feit. “Mensen werken nu eenmaal liever samen met iemand waarvan ze de cultuur en waarden delen” (Brochure Vlaams Belang, 9/10/2019). Er is ook een duidelijke link met de islam: “een vijandige ideologie die haaks staat op alles waar onze samenleving in gelooft, van de gelijkheid van man en vrouw tot de vrije meningsuiting” (Filip Dewinter geciteerd op *Scepter*, 31/10/2019), “een totalitaire ideologie met weliswaar een misleidend religieus randje. [...] Wie islam zaait, zal sharia oogsten” (Sam van Rooy geciteerd op de blog van Christophe Degreef, christophedegreef.com, 29/10/2019).

Aan het overnemen van de westerse waarden en normen moet actief gewerkt worden, want “als er één iets is dat we geleerd hebben na 40 jaar immigratie, dan is het dat niet-Europeanen niet automatisch de universele gelijkheidsidealen overnemen” (*De Standaard*, 2/12/2017). Er wordt assimilatie verwacht: nieuwkomers in een westers land moeten zich aanpassen aan de heersende waarden en normen. Er moet “mensen soms duidelijk gemaakt worden dat ze hier niet in Marokko zijn” (*Humo*, 8/10/2019). De vrees leeft dat migranten de steden overnemen, en dat is “een almaar durend geschenk uit de hemel” (journalist Jan Van de Castele, *Doorbraak*, 2/03/2019).

22 ANDERS COMMUNICEREN OVER MIGRATIE EN VLUCHTELINGEN

In dit frame wordt de verantwoordelijkheid bij migranten gelegd. Ook hun acceptatie door anderen ligt in hun eigen handen: “Als alloctonen afstand houden en kliekjes vormen, moeten ze niet verbaasd zijn als ze niet geaccepteerd worden” (lezersopinie in *HLN*, 13/09/2019). Zo is het duidelijk: “een geschoolde moslim die wel werkt en onze taal spreekt, maar tegelijkertijd neerkijkt op vrouwen en zijn dochters de hoofddoek oplegt, heeft hier niets te zoeken” (fractieleider voor het Vlaams Belang Sam van Rooy geciteerd op christophedegreef.be, 29/10/2019).

Regelmatig speelt het idee dat nieuwkomers verwachten of eisen dat de autochtone bevolking zich aan hen aanpast. Dit roept verontwaardiging en gevoelens van onrechtvaardigheid op. Het gaat dan bijvoorbeeld over eisen als: “het bannen van Zwarte Piet, hoofddoeken achter het loket, halal-maaltijden op school, import van buitenlandse conflicten, homohaat, de gelijkheid tussen man en vrouw die op de helling staat” (Vlaams Belang, 15/10/2019). Het voelt als “een minachting voor onze eigen westerse identiteit en beschaving” (Jean-Marie Dedecker geciteerd in *Knack*, 9/12/2018). Het consequente gebruik van ‘ons’ versus ‘zij’ of ‘hen’ is typerend voor het *Botsende beschavingen* frame. De botsing van verschillende culturen komt zodoende in kleine, dagelijkse ontmoetingen voor, zoals dit voorbeeld aangeeft:

“Van mij mogen alle migranten en asielzoekers ook in België hun cultuur beleven, maar als ze permanent in ons land verblijven, moeten ze zich aanpassen aan onze samenleving. Af en toe werk ik in een hamburgerkraam, en van een allochtone klant kreeg ik de opmerking dat ik me moet bedekken en een hoofddoek moet dragen. Ik heb respect voor hun cultuur, maar ik vind niet dat ik me moet schikken naar hun gewoontes.” (*Story*, 25/08/2015)

Het frame *Botsende beschavingen* bestaat echter in gradaties, in die zin dat in een aantal gevallen erkend wordt dat het respect van twee kanten moet komen, en het dus een *gedeelde* verantwoordelijkheid betreft. Er zijn ook mensen die vinden dat migranten zich moeten aanpassen aan de westerse samenleving omdat ze er nu eenmaal wonen, maar tegelijkertijd begrip opbrengen voor de moeilijke situatie waarin die mensen zich vaak bevinden. *Botsende beschavingen* bevindt zich zo op een spectrum, met aan het extreme uiteinde een onverbidelijke overtuiging van ‘aanpassen of oprassen’.

Evaluatie

De incompatibiliteit van culturen is een frame dat alle geïnterviewden herkennen. “Dit argument is natuurlijk heel anti-migratie, dus alleen mensen die jouw denkbeelden steunen mogen naar hier komen” (expert 2). Hierbij wordt uitgegaan van bijna onverzoenbare waarden, waardoor conflicten zullen ontstaan:

“Dit is een argument dat men hier de samenleving onder druk komt zetten en bepaalde waarden niet accepteert, bijvoorbeeld de gelijkheid tussen man en vrouw en homorechten. Vlamingen komen onder druk te staan door het feit dat er mensen uit samenlevingen komen waar die rechten niet gelden.” (journalist 3)

Opdat Vlaanderen migranten en vluchtelingen welkom kan heten, moeten zij zich aanpassen aan de normen en waarden die in Vlaanderen gelden. Enerzijds vinden experts aan de rechterzijde van het politieke spectrum dat deze assimilatie een voorwaarde moet zijn om in Vlaanderen te mogen of kunnen wonen. De islam bestaat volgens hen namelijk uit een veroveringsideologie en dus de totale overheersing van het geloof in het straatbeeld. Dit betekent echter niet dat ze hun

eigen cultuur moeten achterlaten, maar de verlichte waarden en normen moeten centraal staan in hun nieuwe leven in Vlaanderen. “Ik vind dat de mensen zich moeten assimileren, dat klopt, maar dat neemt niet weg dat je je eigen basis of cultuur hebt” (politicus 4). Andere geïnterviewden, met name van de linkerzijde van het politieke spectrum en het middenveld, spreken dit argument tegen en stellen zich een aantal vragen: Waarom ligt de focus van dit frame op de *islam*? En wat houden de verlichte waarden en normen dan in? De volgende respondent geeft een tegenargument:

“Dus een perfect tegenargument zou al zijn: wat is uw focus op de islamitische cultuur? Want de meeste vluchtelingen zijn van godsdienst *euh* katholiek eigenlijk, dus christen. Wat is uw probleem? [...] Hoeveel moskeeën zijn er eigenlijk in Vlaanderen?” (expert 11)

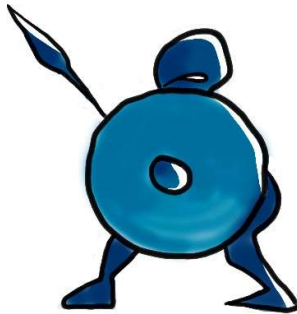
Vermoedelijk speelt bij dit frame de angst voor het onbekende. Bij eerste ontmoetingen met wat vreemd is, voelen mensen zich ongemakkelijk en is er een natuurlijk wantrouwen. Dit onwennige gevoel kan, mogelijk versterkt door negatieve ervaringen met nieuwkomers, uitgroeien tot angst en kwaadheid. Zien dat bepaalde tradities in vraag gesteld worden of verdwijnen, dat de vertrouwde omgeving er niet meer zo vertrouwd uitziet, kan tegenkantingen oproepen. Mensen willen niet dat hun wijk verandert, en nieuwkomers zijn de oorzaak van deze verandering, met hun andere taal, andere gewoontes en religie.

“ Dit onwennige gevoel kan, mogelijk versterkt door negatieve ervaringen met nieuwkomers, uitgroeien tot angst en kwaadheid.

Mensen met een vluchtverhaal geven tijdens de focusgroep aan dat sommige Belgen een probleem hebben met het samenleven van verschillende mensen. Ze merken dat aan gedrag, aan blikken op straat. Hierbij wordt niet veralgemeend, maar ze voelen als nieuwkomers de geslotenheid. Er wordt geargumenteed dat lang geleden in deze streek al moslims leefden, en samenleven toen wel mogelijk was, en dat in elke cultuur ‘barbaarse praktijken’ te herkennen zijn. Daarnaast zijn niet alle vluchtelingen moslims. Alleszins geven de deelnemers aan: “ik ben niet barbaars”.

Om een genuanceerd debat te kunnen voeren over het migratie- en vluchtelingenthema, lijkt dit frame een aantal problemen met zich mee te brengen. Ten eerste worden migranten en vluchtelingen, ongeacht hun afkomst, religie of verleden, over één kam geschoren, waardoor beide groepen worden gestigmatiseerd. Hoewel er mogelijk bezorgdheden kunnen geuit worden over de waarden en normen van migranten en vluchtelingen in België, impliceert een botsing tussen twee partijen dat iedere partij een rol speelt in de spanningen. Belangrijk is ook de vaststelling dat ‘typisch westerse’ waarden rond bijvoorbeeld gendergelijkheid en aanvaarding van homoseksualiteit in hun praktische uitvoering ook niet bepaald gegarandeerd zijn in België. Ten tweede staat vast dat niet *alle* vluchtelingen en migranten behoren tot de islam.

2 Frame: De vijandige indringer

Invalshoek: De onbekende buitenstaander, met een uiterlijk en een cultuur die vreemd zijn en een bedreiging vormen.

Kernboodschap: *Migratie is een probleem*, want vluchtelingen en andere migranten zorgen voor overlast en maken de straten onveilig. Als een paard van Troje dragen ze vijanden en een terroristische dreiging in zich mee, wat zich vertaalt in zowel een toegenomen onveiligheidsgevoel als in verhoogde criminaliteitscijfers. Omdat veiligheid in het belang is van de gehele bevolking, moeten de grenzen van Europa op slot en is verhoogde waakzaamheid geboden.

Omschrijving

Het tweede frame, *De vijandige indringer*, is opnieuw op emoties gebaseerd. Mensen die vanuit dit frame redeneren, ervaren een gevoel van bedreiging, wat ertoe aanzet vluchtelingen en migranten als vijanden te zien. Deze wolven in schaapskleren maken de straten namelijk onveilig. Om de bevolking te kunnen beschermen, moet Fort Europa op slot.

Het frame *De vijandige indringer* wordt gekenmerkt door defensieve termen, vaak in de context van oorlog. Voorbeelden zijn “veldslag op onze snelwegparkings” (N-VA politicus Theo Francken geciteerd op *Belga*, 19/01/2018) en een “ondergedoken leven” (*De Morgen*, 25/09/2017). Het gevaar laat zich ook voelen in uitspraken als “we zijn op onze hoede” (*Krant Van West-Vlaanderen*, 7/09/2018) of “Europa is vandaag een vesting met dubbele verdedigingslinies aan alle kanten” (*DS Weekblad*, 27/04/2019). Terminologie die naar ziektes verwijzen passen eveneens bij dit perspectief: “Deze Go Back-bus stopt wel aan #Brussel-Noord en neemt alle schurft-, malaria- en tbc-migranten mee naar hun land van herkomst!” (Vlaams Belang politicus Filip Dewinter op *Twitter*, 5/05/2019) of “Dat de opmars van mazelen rechtstreeks verband houdt met migratie wordt angstvallig in de officiële media verzwegen” (lid van burgerplatform Weerbaar Geraardsbergen op *Twitter*, 15/04/2019); “de problematiek ettert al jaren” (*De Tijd*, 13/05/2018). Zo zijn nieuwkomers niet alleen een veiligheids- maar ook een gezondheidsrisico.

Binnen dit frame passen anekdotes over gewelddadige incidenten die voorgevallen zijn met intimiderende vluchtelingen of migranten in de hoofdrol. Zo haalt een gebruiker op *Twitter* (12/11/2019) aan dat in heel Europa dagelijks mesaanvallen plaatsvinden, waarbij een oudere vrouw de keel werd overgesneden “om nog maar te zwijgen van uw dochters die gevaar lopen in

elke straat! Zelfs bij daglicht!”. Sam Van Rooy (Vlaams Belang politicus) citeert een artikel op Twitter: “Ze moeten niet zeggen dat er geen problemen zijn in asielcentra. In Broechem hebben ze zelfs een kind vermoord. En ik heb een vriendin die in de Aldi werkt in Houthalen en de politie moet daar elke dag komen omdat er zoveel wordt gepikt” (*Twitter*, 12/11/2019). Een vaak aangehaald argument zijn de criminaliteitscijfers en de oververtegenwoordiging van mensen met een migratieachtergrond, zoals in een online discussie: “Ik daag je uit Hilde: Als je me de statistieken toont waaruit blijkt dat Vlamingen proportioneel meer criminele feiten plegen dan vreemdelingen, dan verwijder ik al mijn sociale media accounts. Als ik het omgekeerde kan aantonen, verwijder jij je accounts. Deal?” (Vlaams Belang politicus Dries Van Langenhove, *Twitter*, 21/11/2018). Daarom wordt ervoor gepleit alleenstaande, jonge mannen niet toe te laten, maar te focussen op gezinnen met kinderen. “Dat kalmeert ook die mannen,” dixit Theo Francken (*De Morgen*, 25/11/2019).

Vluchtelingen vormen een potentieel gevaar. Het wegstreken van de overheid en de bredere samenleving wordt hierbij aangeklaagd. Als een Paard van Troje komen de criminelen mee binnen. In dit frame worden vluchtelingen en migranten regelmatig aan terrorisme gelinkt, als de ultieme veiligheidsdreiging. “Geradicaliseerde asielzoekers moeten niet worden opgevolgd, maar teruggestuurd,” aldus Vlaams Belang-voorzitter Tom Van Grieken (*Belga*, 27/07/2016). Ook het ‘criminaliseren van solidariteit’, zoals het dagvaarden van mensen die hulp bieden aan sans-papiers, kadert binnen het perspectief van *De vijandige indringer*.

De oplossing lijkt eenvoudig en haalbaar: “Grenzen dicht! Geen economische vluchtelingen! Bij crimineel gedrag: eruit! Geen Isis kinderen vrouwen en mannen hier! Geen bootvluchtelingen opnemen! Illegalen eruit! Strenge controle bij de grens!” (*Twitter*, 4/09/2019).

Evaluatie

Dit frame wordt volgens alle experts als een vaak voorkomend frame beschouwd dat tegen migratie pleit. “Ik heb het gevoel dat dat bijna het dominante discours geworden is,” zegt expert 4. Dit werd gereflecteerd in de meeste recente verkiezingen, waarin het migratie- en vluchtelingenthema op de agenda stond. “Als je de stemresultaten ziet, dan weet je dat de kans bestaat dat dat door een groot deel van de bevolking wordt gedragen,” merkt expert 5 op. Een mogelijke oorzaak voor het courant voorkomen van dit frame ligt volgens een respondent in de aanslagen op Brussels Airport in 2016. Des te meer stellen Vlamingen mensen met een migratie- of vluchtelingenachtergrond gelijk met criminelen:

“Ervoor waren het criminelen en dan kwam men met cijfers af dat zij oververtegenwoordigd zijn in de werkloosheidscijfers en oververtegenwoordigd in de criminaliteitscijfers, maar nu is er ook terrorisme en er is een bewijs: er zijn aanslagen geweest in België.” (journalist 2)

Het onveiligheidsgevoel is een element dat volgens de experts centraal staat in het frame. Hoewel de meeste respondenten niet akkoord gaan met de argumentatie van dit frame, zeggen sommigen onder hen dat criminaliteitsproblemen bij migranten en vluchtelingen niet mogen ontkend worden. “Anderzijds kun je en mag je het niet ontkennen. Dat is zeker en vast in de huidige context dat bepaalde zaken wel indirect of direct voortkomen uit bepaalde beelden die te maken hebben met religie” (expert 8).

Hierbij gaan de deelnemers van de focusgroep niet akkoord met het weergegeven perspectief. Er wordt echter benadrukt dat er begrip is voor de gevoelens van 'de Vlaming'. "Niet alles moet positief zijn. Ik begrijp het voor de Vlamingen, de Belgische mensen, de oude mensen. Vroeger was het rustiger, een rustigere tijd. Met de nieuwe mensen lijkt het alsof ze alles mogen. Dat is niet zo, maar het lijkt zo," klonk het. Een andere deelnemer wijst erop dat niet enkel oudere mensen wantrouwen hebben ten aanzien van nieuwkomers, maar ook de jongere generatie. Hierover was er echter geen consensus binnen de focusgroep.

Respondenten die zich positioneren aan de rechterzijde van het spectrum stemmen in met dit frame. "De cijfers zijn de cijfers. Mensen voelen zich gewoon onveilig en de grenzen staan open" (opiniemaker 2). Volgens één respondent moet hier echter nog een kanttekening gemaakt worden. Deze respondent spreekt van "een disproportioneel deel" van vluchtelingen en migranten die voor een onveiligheidsgevoel zorgen (politicus 1). Zij die aan de linkerkant staan of geen politieke achtergrond hebben, kijken dan weer anders naar dit frame en noemen dit "giftig" (expert 11). "Stigma" is een term die terugkomt in het tegenargument voor dit frame (expert 8), alsook "veralgemening" (politicus 3). Migrant en vluchtelingen worden volgens hen samengenomen in één groep waarvan verondersteld wordt dat die zich als een criminele organisatie gedraagt.

'Fort Europa' houdt mensen niet tegen. Het maakt de tocht enkel gevaarlijker, duurder en onzekerder.

Het frame is uitgesproken stigmatiserend. Het frame is ook erg eenvoudig te onderbouwen met losse incidenten. De tegenpartij stelt echter dat een complete migratiestop onrealistisch is. 'Fort Europa' houdt mensen niet tegen. Het maakt de tocht enkel gevaarlijker, duurder en onzekerder. De vraag kan dan gesteld worden of het dan niet beter is om een veilige, gecontroleerde route te organiseren waarbij Europa

ten minste zicht heeft op wie de grenzen binnenkomt – en vooral, wie niet. Daarnaast stellen critici van dit frame dat een migratiestop ook in strijd is met de universele rechten van de mens, het Europese project waar zo trots naar verwezen wordt.

3 Frame: Controle

Invalshoek: De behoefte om het kunnen beheersen en in bedwang houden van externe factoren.

Kernboodschap: *Migratie is een probleem*, want de toestroom van vluchtelingen en andere migranten verloopt momenteel ongecontroleerd, aangezien Europese wetgeving en eigen belang crisissen in de hand werken en samenwerking met andere landen in de weg staan. De oplossing hiervoor is een pragmatisch, efficiënt en doortastend migratie- en vluchtelingenbeleid. Dit kan zich vertalen in een gelijke verdeling van lasten over de Europese landen heen, de ontmoediging van migranten om hun tocht naar Europa te beginnen en/of strengere grenscontroles.

Omschrijving

Het derde problematiserende frame, *Controle*, is minder emotioneel beladen dan de eerste twee. Waar het *Botsende beschavingen* frame stoelt op emoties van onrechtvaardigheid, wantrouwen en verontwaardiging en *De vijandige indringer* op de angst voor het onbekende en het onveiligheidsgevoel is *Controle* een frame gebaseerd op rede. Het waarnemen van de chaos als gevolg van de ongecontroleerde instroom van migranten spoort ertoe aan op een efficiëntere manier actie te ondernemen.

De “illegalen-carrousel” en “draaideurpolitiek” (*De Tijd*, 17/09/2018) frustreren beleidsmakers, veiligheidsdiensten en burgers. De huidige situatie is een “kat-en-muisspel tussen politie, mensenhandelaars en migranten” (*De Tijd*, 20/01/2018), waarbij mensen zonder papieren de oversteek willen maken naar Groot-Brittannië en illegaal op Belgisch grondgebied verblijven. “Zij willen hier niet zijn, en wij willen hen niet” (*Scepter*, 3/08/2017). Veiligheidsdiensten kunnen niet veel ondernemen, en moeten na arrestatie personen zonder wettig verblijf snel weer laten gaan. *Controle* pleit ervoor deze “absurde” toestanden een halt toe te roepen. Daarnaast duren de asielprocedures te lang. De asielen centra kunnen de druk niet aan, waardoor mensen op straat moeten slapen. De opvangcapaciteit van het land is niet voldoende, het “migratiemanagement” (*DS Weekblad*, 27/04/2019) moet beter.

In plaats van onbeperkt en ongecontroleerd mensen binnen te laten komen, maakt het *Controle*-frame een analyse op basis van cijfers, om de beschikbare capaciteit te berekenen en nuchtere beslissingen te kunnen nemen. Migratie op zich is immers geen probleem voor de meeste Vlamingen, “maar hypermigratie is dat wel. Een samenleving mag best warm zijn, maar het potje kookt maar beter niet over” (*t Pallieterke*, 8/11/2016). Het is dus best “het kaf van het koren te scheiden” (*De Morgen*, 21/05/2019).

Concrete oplossingen volgens het *Controle*-frame zijn een pragmatische, efficiënte samenwerking op Europees niveau, waarbij er een gelijke verdeling van lasten en lusten komt, met onder andere een Europees spreidingsplan. Ook de herkomstlanden van de migratiestroom wordt in deze calculatie meegenomen. Momenteel schieten zowel de internationale als nationale wetgeving tekort om migratie beheersbaar te maken. Zo blijkt de wetgeving vaak een struikelblok in het omgaan met de migratieproblematiek: “Omdat uitzetting in de praktijk vaak onmogelijk is, maakt het de strijd tegen migranten en illegalen onoplosbaar” (*De Tijd*, 17/09/2018). “Migratie is als de klimaatverandering: niemand wil dat het gebeurt, maar het gebeurt. Erop ingrijpen vereist

28 ANDERS COMMUNICEREN OVER MIGRATIE EN VLUCHTELINGEN

een volgehouden, internationaal gecoördineerde inspanning, en zelfs dan zullen de cijfers hoger liggen dan velen aangenaam vinden” (auteur Tom Naegels, *De Standaard*, 25/07/2019).

Typerend voor het *Controle*-frame zijn termen die wijzen op oncontroleerbaarheid: “overrompeling”, “exponentiële stijgingen”, “ongebreidelde” migratie. Vaak voorkomende voorbeelden zijn watermetaforen, zoals “overspoelen”, “aanzuigeffect”, “dweilen met de kraan open”, “migratiestroom” of –“golf”, “immigratiestromen”. Een sprekend fragment is het volgende:

“Ten eerste kun je de oorzaken bij de bron aanpakken. Dat vraagt om een actieve buitenlandse politiek, gericht op zaken als armoedebestrijding en conflictbeslechting in je wijde omgeving. Ten tweede kun je een dam opwerpen tegen de aankomende stroom. Dat is defensieve grenspolitiek, op de rand van buiten en binnen, en vergt de inzet van stevige middelen. Ten derde kun je kiezen voor irrigatie, voor het geleiden van de inkomende stroom, opdat deze geen schade aanricht of zelfs nuttig bevoeiingswerk doet.” (Luuk van Middelaar, Nederlands historicus en politiek filosoof, *DS Weekblad*, 27/04/2019)

Het *Controle*-frame pleit voor weldoordachte, logische actieplannen. Hierbij is het noodzakelijk oog te hebben voor de moeilijke situatie van vluchtelingen. Economische migranten zijn echter niet gewenst. Er moeten dus veilige migratieroutes voorzien worden voor vluchtelingen, met degelijke opvang en een eenduidige asielprocedure eens ze in België aankomen. Economische migranten moeten allereerst ontraden worden om naar België te komen. Indien ze toch hier aankomen, dienen ze kordaat de deur gewezen te worden. De mantra hierbij is “vrijwillig als het kan, gedwongen als het moet” (*De Standaard*, 7/03/2018). “Wat we nu echt nodig hebben, is een coherent grensbeleid, met snelle asielprocedures die erop gericht zijn om afgewezen asielzoekers snel te hervestigen. Zodra ze in de EU zijn, hebben we – tenzij we de Schengenzone opgeven – geen controle meer” (*Knack*, 20/06/2018).

Verstandige en beredeneerde beslissingen nemen zorgt er ook voor dat er in de toekomst meer controle is: “de juiste morele beslissing is om enkel oorlogsvluchtelingen en mensen die inzetbaar zijn op onze arbeidsmarkt toe te laten. Tegen 2050 gaat de bevolking in Afrika exploderen, de grote meerderheid gaat naar Europa willen komen. Dat gaat simpelweg niet” (N-VA politica Karen Liesens, *Twitter*, 28/04/2019). De huidige situatie is immers negatief voor alle partijen: “Het huidige beleid kweekt alleen frustraties en boosheid, zowel onder de Europeanen als onder migranten die vaak met valse beloften naar Europa worden gelokt—waarna blijkt dat ze hier geen enkel perspectief hebben.” (*Knack*, 29/08/2018).

Een mogelijke oplossing is het oprichten van “ontschepingsplatformen” (*Knack*, 29/08/2018) aan de buitengrenzen van Europa “waar economische migranten van vluchtelingen worden gescheiden”. (*Knack*, 26/06/2018). Zo “vliegen we echte vluchtelingen wel binnen via resettlementprogramma’s, maar we gaan geen economische migranten binnenvliegen, want die mensen hebben hier geen toekomst” (politicus Theo Francken in *Knack*, 6/07/2017). De “kandidaten” voor deze resettlement “worden op voorhand gescreend, zodat de overheid op voorhand weet wie de personen zijn die naar België komen en wat hun profiel is” (*n-va.be*, 22/11/2017).

Evaluatie

Het *Controle*-frame is volgens experts een “genuanceerd” frame (journalist 1), waarin het “centrumverhaal” (expert 10) verteld wordt. “Ik denk dat dat in verschillende nuances terugkomt bij heel wat politieke partijen over het hele spectrum,” zegt expert 3. Het argument in dit frame stelt dat grenscontroles nodig zijn om migratie vlot te laten verlopen, hetgeen de ervaringsdeskundigen zien terugkomen in media. “Controle is een beetje pragmatisch, ... Maar het is niet zo *out of the box* denken. Europa zou dit moeten en kunnen oplossen,” reageert politicus 3.

Hoewel het gaat om een vrij genuanceerd en nuchter frame, kunnen experts zich niet volledig terugvinden in de argumentatie. Er is een duidelijk verschil in beoordeling van het frame tussen experts aan de rechterkant en linkerkant van het politieke spectrum. Hoewel rechts akkoord gaat met de argumentatie, kan Europese wetgeving er niet voor zorgen dat migratie gecontroleerd kan verlopen. Er wordt zelfs gesproken van “wereldvreemde activistische rechters van Europa die gezorgd hebben dat Europa overspoeld is geraakt” (politicus 4). Er is volgens hen een grote toestroom en die is moeilijk of zelfs niet te controleren via wetgeving. Daarentegen heeft links een probleem met andere elementen in dit frame. Zo zou de term “tsunami” te sterk zijn voor dit frame.¹⁸ “Ik denk dat je niet perse het eens moet zijn met een *tsunami* van mensen en toch eens kan zijn met al de rest dat hierin staat,” zegt journalist 3. Het frame presenteert inderdaad een rationele redenering met betrekking tot migratie, maar hanteert daarbij een dehumaniserend taalgebruik (bv. ‘stroom’, ‘golven’).

Hoewel het *Controle*-frame nogal hard overkomt, lijkt het zowel bij experts van links als rechts als bij het middenveld *common ground* te vinden.

Hoewel de redenering bij dit frame volgens de meeste experts nogal hard overkomt, lijkt ze zowel bij links, rechts als het middenveld *common ground* te vinden. Er wordt immers niet gesproken over de stopzetting van migratie of een opengrenzenbeleid. Omwille van het ongecontroleerde en soms chaotische karakter van migratie is het noodzakelijk om op Europees niveau verdragen te ontwikkelen. Rechts en links kunnen verschillen in hun visie over hoe die verdeling van

lasten en grenscontroles er moet uitzien, maar beiden achten een gemeenschappelijke oplossing mogelijk.

Er ontstond discussie in de focusgroep naar aanleiding van dit perspectief. Dit zijn enkele citaten van mensen met een vluchtverhaal:

“Welke richting moeten die mensen uit? Naar de ‘andere’ kant? Naar welk land moeten ze gaan? Het probleem zit dieper dan de grenzen. Het zit hem in de oorlog in de landen. Ga je de grenzen sluiten? Dan begint er een nieuwe oorlog aan de grenzen. Ze kunnen nergens naartoe.”

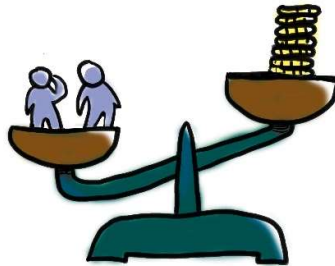
“Het beste is alles dichtdoen, en de huidige migranten in België beter beheren. Niet strenger, maar hen helpen die hier al zijn.”

¹⁸ De respondenten kregen de frames in de vorm van kernboodschappen voorgelegd, zoals in dit rapport bij ieder frame weergegeven. Aanvankelijk kwam “tsunami” ook voor in de kernboodschap van het *Controle*-frame. Naar aanleiding van deze opmerking van de interviewpartners werd het begrip in latere versies verwijderd.

“Oké, de huidige manier [volgens de gangbare migratieroutes, over land en over zee] is niet oké, maar een oplossing, zoals Griekenland, tussen de zee is ook niet oké. Ze vermoorden mensen. Maar België heeft de Conventie van Genève ondertekend om vluchtelingen te beschermen. Een veilige migratieroute moet er komen.”

“Er is het probleem van mensensmokkelaars. Die mensen komen niet zelf hier. De grote menen smokkelen naar hier, krijgen geld, zij profiteren. Een betere controle op die mensen is nodig.”

4 Frame: Kosten en baten

Invalshoek: Een boekhoudkundige berekening in financiële termen gebaseerd op nutsdenken.

Kernboodschap: *Migratie is een probleem*, want vluchtelingen en andere migranten zijn profiteurs van het westerse economisch paradijs. Het zijn geen échte vluchtelingen. De gastlanden bieden enkel financiële en materiële middelen aan, zonder enige vorm van tegenprestatie. Dit zorgt ervoor dat de lokale bevolking met écht kwetsbare mensen en échte vluchtelingen in de kou blijft staan. Daarom zouden vluchtelingen en migranten voor hun eigen onderhoud moeten instaan en bijdragen aan de welvaart van het gastland.

Omschrijving

Net als bij het *Controle*-frame, volgt het *Kosten en baten*-frame een vrij nuchtere, rationale logica. *Kosten en baten* maakt een financiële afweging bij de kost van de opvang van vluchtelingen en migranten. De kosteninschatting wijst aan dat deze solidariteit met nieuwkomers een negatieve uitkomst biedt voor de gastbevolking. Immers, de nieuwkomers laten hun rechten gelden, genieten van de baten, maar er zijn geen plichten. Daardoor blijven de eigen kwetsbaren in de kou staan. De “profiteurs” van dit systeem zouden moeten instaan voor hun eigen onderhoud in plaats van te teren op het sociale zekerheidssysteem dat is opgebouwd op het harde werk van de lokale bevolking. Dit zou de gelukzoekers ook verantwoordelijkheidszin moeten bijbrengen.

Het *Kosten en baten*-frame stelt dat, door het huidige systeem waarbij nieuwkomers zonder tegenprestatie geholpen worden, er “importarmoede” ontstaat (*Knack*, 31/10/2018). Hierbij worden verschillende aspecten mee in rekening gebracht: de opvang in asielcentra, de sociale

zekerheid en de inburgeringskosten. Dit “gratisbeleid” (Vlaams Belang, 2019) zorgt voor een zware financiële kost. Zo wordt voorgerekend dat een opsluiting zo’n 200 à 300 euro per migrant per dag kost. Door te focussen op cijfers, leidt het *Kosten en baten*-frame de aandacht af van de persoon achter de cijfers en maakt het mogelijk om zo een minder emotionele beslissing te maken, in lijn met het *Controle*-frame. Anders gesteld: “Die migranten komen hier allemaal uitgebreid genieten van de vijfsterrenbuffetten van onze sociale zekerheid, terwijl er voor de Belgen maar een paar kruimels overblijven” (*Humo*, 18/06/2019). Vergelijkingen draaien altijd negatief uit voor de lokale bevolking: “Taalbijstand voor migranten kostte afgelopen jaar 3,3 miljoen euro. Bijstand voor Vlamingen in Brusselse ziekenhuizen goed voor 0 euro” (Vlaams Belang politica Barbara Pas, *Twitter*, 24/03/2019) of “De helft van de leeflonen gaat naar niet-Belgen.” “In Antwerpen gaat de helft van de sociale woningen naar niet-Belgen, terwijl er Belgen op de wachtlijst staan.” (Burger, *Twitter*, 28/05/2019). Deze “kosten moeten draaglijk blijven” (*De Morgen*, 21/05/2019). Anders gezegd, “die 1 miljard euro wordt ondertussen dubbel en dik aangewend voor asielzoekers en hun leeflonen. Onze ouderen en zieken komen kennelijk niet op de eerste plaats” (politicus Sam van Rooy, *Twitter*, 25/12/2017). Het met harde werk opgebouwde systeem van solidariteit moet beschermd worden op een rationele manier, en niet onderuitgehaald worden door irrationele, emotionele handelingen. “We moeten ophouden met Sinterklaas te spelen voor de hele wereld” (Vlaams Belang-politica Barbara Pas geciteerd in *Het Laatste Nieuws*, 3/03/2019). Bart De Wever argumenteert dat er gekozen moet worden: “Ofwel iedereen opvangen en de grenzen openstellen, ofwel ons sociaal systeem op het huidige niveau handhaven. Want indien we onze sociale zekerheid beschikbaar maken voor iedereen, klapt ze in elkaar. De sterkste schouders zullen zich terugtrekken in *gated communities* met private bewaking waar hun kinderen naar privéscholen gaan en de inwoners zelf voor hun privaat pensioen en zorg betalen” (*HLN.be*, 24/01/2018). Simpel gezegd: “open grenzen = lege kassen” (Vlaams Belang, oktober 2017).

Het nieuws van “gratis geld” zou zich snel verspreiden onder “de gelukszoekers”, zoals weergegeven in dit citaat:

“Volksstammen ‘vluchtelingen’ komen immers niet naar Europa omdat ze bedreigd worden in eigen land. Van oudsher geldt dat we in Europa gratis geld uitdelen – nog steeds geloven mijn voormalige burens in Turkije dat dat gebeurt. En ze hebben gelijk: de enigen die geen gratis geld krijgen in Nederland dan wel in Europa, zijn degenen die ervoor moeten werken. [...] Vreemdelingen vermomd als vluchtelingen die hierheen komen om te profiteren van onze economische welvaart zonder er ooit aan bijgedragen te hebben of aan te zullen bijdragen.” (*t Pallieterke*, 10/01/2018)

De schuld wordt niet enkel bij de economische profiteurs gelegd, maar ook bij het systeem dat mensen aanzet om hiervan te profiteren. “Waarom zou je werken, als je alles gratis krijgt? Een leefloon hier is een immens inkomen voor migranten en als ze daarbij nog een groot gezin hebben met kinderbijslag, hebben ze meer dan iemand met een pensioen die er 45 jaar voor gewerkt hebben [sic.]” (een burger op *Twitter*, 31/05/2019).

Evaluatie

Volgens de geïnterviewde deskundigen wordt dit frame al een lange tijd gebruikt en maakt het “meer opmars in het hele rechten en plichten verhaal” (expert 5). Een nieuw gegeven is het feit dat ook migranten en vluchtelingen in België dit argument hanteren. De arbeidersklasse is

32 ANDERS COMMUNICEREN OVER MIGRATIE EN VLUCHTELINGEN

namelijk “die van vreemde origine” geworden en “het aantal witte mensen dat tot de arbeidersklasse behoren is heel miniem geworden” (journalist 2). Degenen die moeten werken en vechten voor een inkomen, zijn voornamelijk mensen met een migratie- of vluchtelingenachtergrond. Een introductie van nieuwkomers in Vlaanderen zou voor concurrentie kunnen zorgen en zou ook de aandacht trekken op migranten en vluchtelingen die al een tijdje in Vlaanderen wonen:

“Het feit dat migranten komen is eigenlijk slecht voor hen, omdat die kritiek op de nieuwkomers hen ook betreft. Dus hun situatie verbetert niet door het feit dat migratie gewoon blijft gebeuren. Ze geven een beetje de schuld aan de nieuwkomers. Misschien als dat stopt, zou dat beter zijn voor ons. Dan zijn we minder zichtbaar.” (journalist 2)

Zowel deskundigen aan de rechter- als linkerzijde van het politieke spectrum en middenveld hebben een aantal bedenkingen bij de argumentatie van dit frame. Rechts gaat grotendeels akkoord met dit frame, want het “profitariaat moet je uitschakelen en wij hebben daar ook de macht toe” (politicus 4). Maar één respondent geeft ook een waarschuwing en merkt op dat dit frame ook een argument pro-migratie in zich draagt: zolang migranten en vluchtelingen kunnen bijdragen aan de Belgische economie zijn ze welkom. Dat klopt niet volgens een respondent, aangezien eigen onderhoud niet de enige factor mag zijn om nieuwkomers in Vlaanderen te introduceren:

“Je kan moeilijk iedereen die wel wil bijdragen voor zijn eigen onderhoud, hier binnenlaten, omdat er ook andere factoren zijn. Massamigratie is slecht. [...] De bevolkingsdichtheid, de druk op de steden, op het openbaar vervoer, op de voorzieningen die ook iemand nodig heeft die voor zijn eigen onderhoud instaat. Hij [migrant of vluchteling] maakt ook gebruik van bepaalde voorzieningen, want hij betaalt daar ook belastingen voor.” (politicus 1)

Andere experts (links en het middenveld) hebben dan weer bedenkingen bij de gehele argumentatie van dit frame. De meesten stellen zich de vraag wat die financiële en materiële

Het klopt niet om te suggereren dat het bij migratie om een concurrentiële verhouding gaat, een *zero-sum-game*, waarbij winst voor de een per definitie verlies voor de ander betekent.

middelen inhouden, want voor vluchtelingen is dat niet meer dan “gewoon bed, brood, bad” (expert 10). Ook meent een respondent dat “zowel vluchtelingen als migranten en de kwetsbare mensen in onze samenleving recht hebben op de nodige dienstverlening vanwege de overheid. Er is geen correlatie dat het ene competitief zou zijn voor het andere” (expert 9). Volgens deze respondenten klopt het dus niet om te suggereren dat het bij migratie om een concurrentiële verhouding gaat, een *zero-sum-game*, waarbij winst voor de een per definitie verlies voor de ander betekent.

Deelnemers met een vluchtverhaal maken ook een onderscheid tussen ‘echte vluchtelingen’ en ‘niet-echte vluchtelingen’. De laatste categorie wordt beschreven als ‘een small business’, mensen die geld opsturen naar hun familie in hun thuisland. Anderen gaan hier tegenin: het perspectief is te veralgemenend, en enkele mensen met slechte bedoelingen moeten het beeld niet bepalen.

5 Counterframe: Het onschuldige slachtoffer

Invalshoek: iemand die, buiten zijn wil om, een schokkende, traumatische gebeurtenis heeft meegemaakt.

Kernboodschap: *Migratie is geen probleem.* Wél een probleem is dat momenteel vluchtelingen en andere migranten mensen in nood zijn. Ze zijn het slachtoffer van de omstandigheden, zoals vervolging, oorlogsgeweld, armoede, racisme en discriminatie. Ze hebben het thuisland noodgedwongen verlaten, op zoek naar een beter leven, of alleszins een veilige thuishaven. Wanneer die kwetsbare mensen in Europa aankomen, verdienen ze ieders hulp en steun, zowel op materieel als op psychologisch vlak.

Omschrijving

Het counterframe *Het onschuldige slachtoffer* bestempelt vluchtelingen en migranten als slachtoffer van een situatie die hen overkomt. Het “vluchteling zijn is een mensenrecht, daarvan hoef je je als maatschappij niet af te vragen hoeveel het kost of wat het opbrengt” (Imam Khalid Benhaddou geciteerd in *De Morgen*, 27/07/2019). Het is de humanitaire plicht om solidair te zijn met deze ongelukkigen, en hun te ondersteunen in deze moeilijke tijd, “het omarmen van de zwakkere” (*Knack*, 13/01/2017). Een element daarin is het verwijzen naar de moeilijke omstandigheden van waaruit deze mensen vertrokken zijn. Herkomstlanden worden beschreven als “land van de dood” (*De Morgen*, 26/09/2018).

Typerend voor dit counterframe zijn termen die wijzen op de hulpeloosheid en moeilijke situatie van vluchtelingen en migranten. Voorbeelden hiervan zijn “vervolging riskeren, voor hun leven moeten vrezen” (*HLN*, 25/01/2018), “opgejaagd wild” (*VRTNWS*, 22/08/2018), “onmenselijke omstandigheden” (*MO* Magazine*, 10/06/2019), “menselijke ellende” (*De Standaard*, 9/09/2017) of “parcours vol tegenslagen” (*De Standaard*, 22/12/2018). Vluchtelingen en migranten zijn geen actieve handelaars in hun eigen leven, maar ondergaan beslissingen die boven hun hoofd genomen worden. Een voorbeeld hiervan is: “Met het huidige beleid duw je hen alleen maar in de armen van mensensmokkelaars” (*Knack*, 20/02/2019) of “Hoe België me opgevangen heeft” (*De Morgen*, 23/09/2017). Een focus hierbij ligt op hoe vluchtelingen en migranten ‘gered’ worden uit een penibele situatie.

Dit counterframe probeert de verhalen van de mens achter de cijfers te vertellen, wat ontbreekt in de problematiserende frames *Kosten en baten* en *Controle*. Het onschuldige slachtoffer focust erop dat mensen “op zoek zijn naar een nieuwe levensadem” (*MO* Magazine*, 10/06/2019). Zo komen binnen dit counterframe meer mensen met een vluchtverhaal zelf aan het woord, waarin ze getuigen over de moeilijke periode in hun leven: “Ik ben niet bang van foltering, want ik word elke dag psychologisch gefolterd. Ik leef elke dag in angst, bang voor zij die mij proberen te controleren.” (*De Morgen*, 23/12/2017). Een andere getuigenis vertelt over de uitzichtloosheid van de situatie: “Ik leef niet, ik overleef”, zegt Kamal. ‘Ik ben jong, ik zou moeten studeren. Mijn leven zou nu moeten beginnen. Maar ik heb het gevoel dat mijn leven al voorbij is. Waar moet ik nog naartoe? Het is om gek te worden.’” (*De Standaard*, 22/12/2018). Hierbij poogt het counterframe inleving op te wekken: “Niemand vlucht voor zijn plezier uit zijn land, niemand laat zomaar hebben en houden achter en neemt het risico in de Middellandse Zee te verdrinken of maandenlang opgesloten te worden in overbevolkte vluchtelingenkampen waar hij slecht behandeld wordt.” (PVDA, 12/01/2019).

Solidariteit is cruciaal in het *Het onschuldige slachtoffer*-counterframe. “Algemeen gezien “is er nood aan een globaal Marshallplan voor migratie” (*De Morgen*, 29/06/2019). De uitgestoken hand wordt niet ingetrokken eens mensen erkend vluchteling zijn in het opvangland. Het gebeurt immers te vaak dat vluchtelingen en migranten geconfronteerd worden met discriminatie, wat hen onder andere problemen oplevert op de arbeidsmarkt en huurmarkt.

Naast de ondersteuning in de eerste zorgen (veiligheid, een onderdak, eten) wijst dit counterframe op het belang van geestelijke gezondheidszorg voor vluchtelingen en migranten. Deze mensen hebben traumatische gebeurtenissen beleefd en hebben urgent nood aan begeleiding om hiermee om te gaan, zo getuige volgend fragment: “Ik denk dat niemand het zich kan voorstellen wat het betekent om te zien hoe je vrienden worden neergeschoten door de taliban, je familie en kinderen te moeten achterlaten, te moeten vluchten en hier helemaal alleen terecht te komen.[...] Er moet meer ruimte komen voor psychosociale begeleiding, al van bij de aankomst van mensen in de opvang” (*Apache*, 1/02/2018). Zo getuige ook volgend citaat: “kinderen lijden aan het levensbedreigende ‘*trauma withdrawal syndrome*’ (waarbij ze volledig in zichzelf keren en in een catatonische staat terechtkomen) en onder volwassenen leidt de hopeloze toestand tot zelfverminking en zelfmoorden” (*Knack*, 26/12/2018).

Daarnaast wordt verder gekeken dan deze momentopname. Het is de bedoeling de vluchteling opnieuw zelfstandig te maken, om zo volwaardig deel uit te maken van de Belgische samenleving: “De vluchteling wordt nog altijd in grote mate aan zijn lot overgelaten. In het beste geval worden de directe materiële noden wel ingevuld (‘bed, brood, bad’), maar de warme opvang en begeleiding, soms jarenlang, nodig om die persoon zelfredzaam te maken zodat hij of zij een volwaardige plaats kan innemen in onze samenleving, dat ontbreekt in vele gevallen” (*VRTNWS*, 18/02/2018).

De keerzijde van deze solidariteit is de dankbaarheid die van vluchtelingen en migranten verwacht wordt. Wanneer vluchtelingen en migranten aan het woord komen in het Vlaamse publieke debat, is dit een aspect waar op gefocust wordt: “Hij wil niet ondankbaar klinken. ‘Ik ben België heel dankbaar, laat dat duidelijk zijn’” (*De Morgen*, 23/09/2017). De hulp die geboden wordt, is zo geen evidentie, maar gekoppeld aan een nederige houding van de hulpbehoevende.

Evaluatie

Experts herkennen dit frame. Volgens hen komt het in grote mate voor in de media en bij de Vlaamse bevolking. De invulling van de oplossing hiervoor verschilt echter: “Ik denk dat sommigen zullen zeggen dat ze bed, bad en brood verdienen en anderen zullen zeggen dat ze wat meer verdienen dan gewoon bed, bad en brood” (journalist 3). Enkel vluchtelingen worden onder dit frame erkend. Migranten zijn namelijk mensen met een andere achtergrond en zijn daarom niet in dezelfde mate slachtoffers.

“Eén: het zijn niet allemaal mensen die in die situatie zijn. Daarvoor dient dan eigenlijk de asielpcedure, om uit te maken: wie wel, wie niet? Dus niet iedereen die aankomt verkeert in een identieke situatie. Twee, op zoek zijn naar een beter leven is niet voldoende als reden. [...] Er is geen recht op migratie naar een beter leven. Dat is niet de Conventie van Genève.” (politicus 2)

Een respondent haalt aan dat dit frame niet eerlijk is naar vluchtelingen toe: “Ik vind dit trouwens ook denigrerend. Ik noem dat omgekeerd racisme” (politicus 1). Vluchtelingen zouden maar een klein deel van de nieuwkomers uitmaken. “Dat is 2-5% en al de rest is economische vluchteling. Ik vind dat je het recht hebt. Ik zou misschien ook op zoek gaan naar een betere wereld, maar ik ben geen slachtoffer. In eigen land moet je maar zorgen dat het verbetert” (politicus 4). Daar tegenover staan respondenten die het volledig eens zijn met dit frame. “Het zijn mensen die iets meegemaakt hebben en wij hebben de plicht om mensen die slachtoffer zijn te helpen” (expert 2) is de mantra. De deelnemers van de focusgroep plaatsen kanttekeningen bij dit counterframe:

“Dit geeft het beeld dat vluchtelingen arm zijn, dat we hier enkel zijn voor financiële redenen, dat we hulp nodig hebben, en dat is niet zo. De eerste drie jaar misschien, helpen om te wennen, maar verder kunnen we zelf verdienen.”

Het perspectief wordt als deels negatief en deels positief bestempeld. Vluchtelingen zijn inderdaad mensen in nood, maar de focus ligt op de eerste periode, om de taal te leren, mensen te leren kennen. Maar het beeld van afhankelijkheid frustriert een aantal deelnemers. Het is een verhaal van geven en nemen.

Het onschuldige slachtoffer biedt als counterframe vele mogelijkheden, vooral om vluchtelingen als personen te portretteren die het verdienen om opgenomen te worden in de gemeenschap.

“Migranten die uit kansarmoede naar het Westen trekken, die het slachtoffer zijn van mensensmokkelaars en af te rekenen krijgen met uitsluiting, racisme en discriminatie lijken geen legitieme redenen voor dit type van ‘vlucht’ en slachtofferschap te hebben.

Alle deskundigen, ook die van de uiterst rechtse zijde, erkennen dit. De argumentatie verliest echter grotendeels zijn sterkte indien zowel vluchtelingen in de strikte betekenis en de bredere groep van migranten onder dit frame worden geschaard. Een mogelijk nefast gevolg is dat een vluchteling enkel ‘bestaat’ indien hij of zij in de strikte definitie past. Migranten die uit kansarmoede naar het Westen trekken, die het slachtoffer zijn van mensensmokkelaars en af te rekenen krijgen met uitsluiting, racisme en discriminatie lijken geen legitieme redenen voor dit type van ‘vlucht’ en slachtofferschap te hebben. Het is met andere woorden een counterframe dat aangeeft wie gerechtigd is ergens te zijn en wie niet.

Het counterframe heeft nog een andere zwakte: slachtofferschap impliceert dat er een 'redder' moet zijn, iemand die het passieve slachtoffer helpt. Een slachtoffer is immers iemand die niet bij machte is om zichzelf te helpen. Die helper is dan het Westen, of het gastland, waarbij de redenering snel problematiserend kan zijn. Deze gedachtegang sluit immers naadloos aan bij de frames *Kosten en baten* en *Controle*. Daarom is het een counterframe waarmee omzichtig moet worden omgesprongen.

6 Counterframe: We zijn allemaal mensen

Invalshoek: De opvatting dat iedereen op aarde bepaalde kenmerken deelt en hen tot mensen maakt.

Kernboodschap: *Migratie is geen probleem*, want vluchtelingen en andere migranten zijn mensen van vlees en bloed met dezelfde dromen en verlangens als alle andere mensen. Alleen al daarom hebben zij recht op een menswaardig bestaan. Niemand kan bijgevolg bij voorbaat de toegang tot het grondgebied ontzegd worden. De overheid zou een humanitair migratiebeleid moeten voeren, en ook inwoners kunnen zelf initiatief nemen om nieuwkomers zich thuis te laten voelen.

Omschrijving

Zoals de naam van het counterframe al weggeeft, is het basisidee dat alle mensen op de wereld bepaalde kenmerken delen, en het 'menschzijn' op zich voldoende grond vormt om door de ander gastvrij ontvangen te worden, met een open blik en open armen. "In de Verklaring van de Rechten van de Mens staat dat ieder mens menswaardig moet worden behandeld. Met of zonder papieren. Een mens heeft rechten gewoon omdat hij een mens is" (*De Gazet - Unie der Zorgelozen*, editie juli-augustus-september 2019). Dit counterframe draagt dus geen idee van slachtofferschap in zich, bijvoorbeeld dat vluchtelingen slachtoffer zijn van een oorlog, of andere bedreigende situatie. "Verschillende culturen kunnen toch samen met elkaar in één land leven? Oké, de ene gemeenschap is al wat geslotener dan de andere, maar als die barrière doorbroken wordt, zouden al heel wat vooroordelen weggewerkt worden" (*Story*, 25/08/2015).

Ontmenselijkend woordgebruik hoort niet thuis in dit counterframe. Zo pleit een psychologe tegen de term 'transmigrant': "Transmigrant is een dehumaniserende term. Het impliceert dat deze mensen hier niet echt aanwezig zijn. Daarmee ontslaat de Belgische overheid zichzelf van de

plicht om in te staan voor de basiszorgen waarop ze recht hebben” (*Knack*, 20/2/2019). Ze worden dan ook gezien als “onze onzichtbare medeburgers” (*De Morgen*, 26/09/2018). Door het wijdverspreide taalgebruik worden ze ‘nummers’: “Nummers steken op dit moment de Middellandse Zee over, sommige nummers verdrinken in de zee, andere halen de kust” (*De Standaard*, 18/08/2017).

Niet enkel het ontmenselijkend woordgebruik wordt aangeklaagd, ook het overdreven slachtofferschap van vluchtelingen en migranten: “Een vluchteling is geen baby panda die je probeert te adopteren via een website” (*De Standaard*, 18/08/2017). In dit slachtofferdiscours zal de vluchteling immers slachtoffer zijn, en niks anders, zoals volgend voorbeeld aangeeft: “Ik stelde dezelfde vragen telkens weer opnieuw. ‘Heb je genoeg water om de dag door te komen? Heb je genoeg te eten?’ [...] Deze man antwoordde me met een sarcastische glimlach en in perfect Engels: ‘Blijkbaar komt het niet in je op me te vragen of ik een cv heb’” (*De Standaard*, 18/08/2017).

Van een vluchteling of migrant wordt niets in ruil verwacht. “Onder migranten, vluchtelingen en mensen zonder papieren schuilen ook veel mensen die niet uitblinken in heldendaden, kookkunsten of studievoordigheden. Maar ook zij hebben recht op een humaan leven” (*Knack*, 30/07/2018). De overheid moet haar werk doen en deze nieuwkomers met respect behandelen. Indien dit niet lukt, moeten inwoners zelf “het heft in eigen handen” nemen (*De Morgen*, 6/02/2019). De achtergrond speelt hierbij geen rol; elke medeburger wordt op dezelfde manier behandeld. “‘Ik vergelijk mijn werk met het moment waarop je buurman zijn auto niet gestart krijgt,’ zegt [vrijwilliger voor Dokters van de Wereld] De Jong. ‘Dan vraag je ook niet waar hij naartoe gaat en of hij wel verzekerd is. Je helpt hem zo snel mogelijk weer op weg’” (*De Morgen*, 18/12/2017).

Dit counterframe stelt de persoon centraal en benadrukt de overeenkomsten, “mensen met plannen en dromen, zoals u en ik” (*De Morgen*, 26/09/2018). Door eraan te herinneren dat het hier om mensen gaat, en niet om vreemdelingen, indringers, onbekenden met vreemde namen, vreemde talen en religies, appelleert dit counterframe aan de moraliteit van de lokale bevolking. Ze wil oproepen om “de mens achter de ‘façade te leren kennen, en ze niet meer te zien als

“
Wanneer is het vluchten
voorbij en wordt men inwoner?”

‘vluchteling’” (*HLN*, 21/01/2019). Een voorbeeld van dergelijk menselijker woordgebruik is de term ‘mensen op de vlucht’ in plaats van ‘vluchtelingen’. Zo wordt er telkens aan herinnerd dat het om *mensen* gaat, die momenteel op de vlucht zijn, maar wordt hun gehele identiteit niet gereduceerd tot ‘vluchteling’.

Deze term ‘vluchteling’ is immers ook moeilijk af te schudden eens deze personen op hun plaats van bestemming aangekomen zijn. Hoe lang blijft een mens vluchteling? Hoeveel generaties moeten er overheen gaan voor iemand niet meer een ‘migrant’ is, of een persoon met een migratieachtergrond? Wanneer is het vluchten voorbij en wordt men inwoner?

Evaluatie

Het counterframe *We zijn allemaal mensen* beschrijft een duidelijk pro-migratieargument, wat door sommige deskundigen ‘het mensenrechtenargument’ wordt genoemd. Opiniemaker 1

suggereert om dit counterframe het 'solidariteits'-frame te noemen. "De meeste mensen zijn het eens met het feit dat de overheid een humanitair migratiebeleid moet voeren" (journalist 4).

Bij de beoordeling van dit counterframe zijn de meningen verdeeld. De lijnen zijn voornamelijk te trekken tussen rechts, centrum en links. Mensen met een eerder linkse visie zijn het eens met dit frame en menen dit ook zelf te gebruiken in de eigen communicatie. Respondenten met een eerder rechtse visie trekken echter dit frame en de argumentatie in vraag. Zo zegt een respondent: "Dat is een standpunt van de goede mensen die de werkelijkheid niet kennen en die met de deugdethiek bezig zijn, niet met de verantwoordingsethiek en als dat zo is: waar leg je dan de grens?" (opiniemaker 2). Een respondent, die zich tussen links en rechts bevindt, heeft geen probleem met deze visie, maar waarschuwt toch voor de neveneffecten. De argumenten kunnen in realiteit aanslaan, of niet:

"Ik denk dat als je dat op grote schaal doet, dat dat heel liberaal kan zijn en heel verwoestend ook. Da's een beetje zoals je de vrije markt los zou laten op de sociaal gecorrigeerde markteconomie van nu. Dat kan goed aflopen, maar ook super slecht." (politicus 3)

Respondenten die zich niet verbinden tot een ideologische visie, erkennen de zwakte van dit counterframe en zijn argumenten. "Men miskent de complexiteit van de realiteit," zegt expert 8. "Weer extreem naïef natuurlijk," zegt expert 1. De zwakte zit in de idee van open grenzen dat dit frame lijkt op te wekken: "Kom maar af, plaats genoeg." Tegelijkertijd is het volledig sluiten van de grenzen ook geen mogelijke oplossing:

"Met een complete opengrenzenpolitiek draag je het sociale zekerheidssysteem waarvoor gedurende decennia gevochten is, compleet ten grave. En bij een complete geslotengrenzenpolitiek zondig je tegen de waarden en de normen waarrond de maatschappij is opgebouwd en creëer je gigantische stromen van illegaliteit, waarmee je dan de onveiligheid weer op een andere manier in opspraak brengt of aantast." (expert 1)

Met het idee van *We zijn allemaal mensen* zijn de mensen met een vluchtverhaal die aan de focusgroep deelnamen het unaniem eens. Het recht op een veilig en goed bestaan staat niet ter discussie. Een andere deelnemer koppelt er wel meteen plichten aan: "Wij aanvaarden dat er plichten verbonden zijn aan een goed bestaan". Hiermee wordt er meteen ingegaan tegen het perspectief. *We zijn allemaal mensen* geeft immers aan dat er geen voorwaarden verbonden zijn aan migreren.

We zijn allemaal mensen speelt sterk op de gevoelens en verantwoordelijkheidszin. Iedereen heeft recht op een menswaardig bestaan, zoals iedereen in het land ook het recht krijgt om een leven uit te bouwen. Solidair omgaan met elkaar is de boodschap. Elke mens is gelijk en heeft gelijkaardige dromen en verlangens. Zoals wordt aangehaald door verschillende experts, is dit een ideologisch idee. Iedereen kan zich echter in de basisidee terugvinden. Maar binnen een kapitalistisch systeem primeren uiteindelijk verwachtingen en prestaties. Er is niet genoeg voor iedereen en gratis bestaat niet. Dat ontkennen klinkt wollig en naïef, zo blijkt uit de interviews.

“ Er is niet genoeg voor iedereen en gratis bestaat niet. Dat ontkennen klinkt wollig en naïef.

7 Counterframe: De held

Invalshoek: Het archetype dat, geconfronteerd met gevaar, vanuit een zwakke positie zich een moedig persoon toont en bereid is tot zelfopoffering voor een grotere zaak.

Kernboodschap: *Migratie is geen probleem*, want vluchtelingen en andere migranten hebben de nodige veerkracht om een nieuw leven op te bouwen in een samenleving die cultureel verschillend is van het thuisland, zonder de hulp van anderen. Zij bewijzen over een sterk doorzettingsvermogen te bezitten door het overwinnen van ontelbare hindernissen op weg naar veiligheid. Daarom verdienen vluchtelingen en andere migranten als overlevers, en niet als slachtoffers, behandeld te worden.

Omschrijving

“ Vluchtelingen en migranten zijn per definitie ondernemende mensen.

Het counterframe *De held* benadrukt het oneindige doorzettingsvermogen, de moed en ijver die migranten en vluchtelingen aan de dag leggen om verandering teweeg te brengen. Ze zijn per definitie ondernemende mensen. *De held* vormt op deze manier een tegenverhaal voor *De vijandige indringer*, maar ook voor *Het onschuldige slachtoffer*. Dit perspectief wil weg van het machteloze, kwetsbare beeld dat door het slachtofferperspectief opgehangen wordt: “Och-arme, die vluchtelingen,’ hoor je dan. Een van onze figuranten reageerde daar net tegen. ‘Ik heb een oorlog overleefd, ik denk dat ik jullie voorstelling wel zal aankunnen. Stel je eens niet zo boven mij” (*De Standaard*, 25/06/2019).

Door mensen als overlevers te zien, mensen die hun eigen lot in handen nemen en ondernemers zijn, worden ze gelijkwaardige personen: “Zolang we medelijden hebben met vluchtelingen, plaatsen we ze inderdaad ónder ons, in een veilig hokje. Pas als iemand naast je staat en dus gelijkwaardig is, wordt het voor veel mensen moeilijker” (*De Standaard*, 25/06/2019). Het onvermogen om te gaan met nieuwkomers uit zich in dit continu minderwaardigheidsperspectief, waartegen *De held* ageert. Vluchtelingen en migranten zijn geen kwetsbare, onhandige of domme kneusjes. Hun ervaringen hebben hun veel incasseringsvermogen gegeven. Dit vertaalt zich vaak ook in een ijver om zich in te zetten voor het nieuwe thuisland. “Ze zijn vaak erg geëngageerd om iets goeds te doen voor hun nieuwe land” (*MO* Magazine*, 1/08/2019). Dat is ook logisch. Mensen migreren met de bedoeling een verbetering in hun leven aan te brengen, niet alleen voor zichzelf,

40 ANDERS COMMUNICEREN OVER MIGRATIE EN VLUCHTELINGEN

maar ook voor de generaties die volgen. “Migranten zijn langetermijndenkers, weet je. Ze offeren enorm veel op, om de volgende generatie te helpen. Die menselijke dimensie mag je niet onderschatten” (*De Standaard*, 1/12/2018). Dit alternatieve perspectief ziet migreren of vluchten dus niet als een uiting van kwetsbaarheid, maar als een blijk van ondernemerschap: “mensen die hun leven op het spel zetten om hun land te ontvluchten en naar Europa te reizen zijn redelijk ondernemend” (*Knack*, 29/08/2018).

Evaluatie

Het counterframe *De held* herkennen de geïnterviewde experts in mindere mate:

“Ja, ik herken dit argument en het is ook één van de argumenten die onze organisatie aanhaalt, waarbij er uiteraard getracht wordt een positief beeld te schetsen van mensen die effectief vaak hun volledige hebben en houden hebben moeten achterlaten en die desondanks eens ze opgevangen worden een bijdrage trachten te leveren.” (expert 9)

Het counterframe zou volgens een aantal geïnterviewden vaker in het publieke debat moeten gebruikt worden, omdat migranten en vluchtelingen veel capaciteit hebben om in België een nieuw leven uit te bouwen:

“Er wordt, denk ik, te weinig zo naar gekeken. Ze worden veel als profiteurs beschouwd, terwijl het mensen met veel capaciteiten zijn. Als je die goed opvangt, een goed onthaal geeft in de samenleving en toont van: ‘oké, je bent hier welkom en we kunnen samen met jou een traject afleggen’, dat we dan heel ver kunnen komen met de capaciteiten van die mensen.” (expert 10)

Anderen herkennen slechts bepaalde stukken in het frame en spreken van een ideologische voorstelling van de feiten. “Dat geeft niet de realiteit weer. Dat is op een bepaalde manier een beeld creëren” (expert 8). Als migranten en vluchtelingen naar België komen, zijn ze daarom nog geen held. Hoewel er begrip bestaat omtrent hun persoonlijke situaties en redenen waarom ze migreren of vluchten, is held “heel verregaand” (opiniemaker 2). “Ik denk dat zij gewoon willen overleven en je ziet dan de vetpot in Europa. Hier krijg je bed, bad en brood en nog meer, dus waarom zou ik dat niet proberen?” (opiniemaker 2).

Het lijkt eerder gemakkelijk om tegen dit frame in te gaan. Twee respondenten halen aan dat enkel de sterksten tot in België geraken en de armsten in het thuisland blijven. Zij hebben de middelen niet om naar België te komen, maar toch worden zij niet bestempeld als helden:

“Toch vind ik het wat kortzichtig, omdat, dat is wat wij merken als organisatie, je altijd helden gaat hebben. En de held die gaat gestudeerd hebben, die gaat niet analfabeet zijn en die gaat Nederlands leren en vooruit gaan. Dat is dan vaak de jongeman. Maar je hebt een ganse groep die niet ‘de held’ is en die zal je ook als held moeten bestempelen. Daar heb ik het moeilijk mee in die framing.” (expert 6)

“Op elk van die woorden denk ik dat er veel weerstand zal zijn. In principe zou je denken dat het de sterksten zijn die komen. Ik denk dat dat kan, maar dat klinkt ook een beetje Darwinistisch en dan denk je onmiddellijk aan degenen die niet gekomen zijn. Waarom zou ik die moreel verkiezen?” (politicus 3)

Het probleem met dit counterframe ligt opnieuw in wat voor ieder frame of counterframe geldt: het biedt een partieel beeld, en valt nooit te veralgemenen. Zijn de mensen die niet de middelen hebben om het thuisland te verlaten dan geen helden? Of ook: verdienen zij dan geen veilige en leefbare plek, of ze nu helden zijn of niet? Dit counterframe roept dus ook specifieke vragen op.

8 Counterframe: Diversiteit

Invalshoek: Verscheidenheid, het besef dat elk individu uniek is en dat er verschillen zijn tussen en binnen elke groep mensen.

Kernboodschap: *Migratie is geen probleem*, want vluchtelingen en andere migranten zijn unieke persoonlijkheden met eigen talenten, mogelijkheden en capaciteiten. Door hun verschillende afkomst en perspectieven kunnen ze een leerrijke verrijking voor het gastland inhouden. Intercultureel contact, waarbij een verscheidenheid aan identiteiten en visies aan bod komen, kan de uitwisseling van ideeën stimuleren en dus voor vooruitgang en voortschrijdende inzichten zorgen.

Omschrijving

Het derde counterframe, *Diversiteit*, zet de positieve aspecten van migratie in de kijker. Volgens dit perspectief moet migratie niet als een probleem gezien worden, maar als een verrijking van de samenleving. Deels door het koloniale verleden van verschillende West-Europese landen kennen deze landen nu een multiculturele samenleving: “In West-Europa leeft meer het idee dat diversiteit verrijkend kan zijn. Dat komt deels door ons koloniale verleden. België, Nederland, Frankrijk, Spanje, Portugal en Groot-Brittannië hebben allemaal postkoloniale migratiestromen gekend, waardoor de bevolking heeft leren omgaan met kleur- en cultuurverschillen.” Intercultureel contact dient gestimuleerd te worden om zo een uitwisseling van ideeën te verkrijgen. Het is “in ieders belang om diversiteit te omarmen” (Verbond van Belgische Ondernemingen, website vbo-feb.be, 8/11/2018).

Diversiteit wijst erop dat elke persoon uniek is, met eigen talenten en capaciteiten. Nieuwkomers erkennen ook hun eigen identiteit, en willen die behouden in het gastland: “Let wel: assimileren is nooit mijn doel geweest. Ambities om een Jan te worden had ik niet. Ik wilde gewoon Majd kunnen zijn. Altijd en overal” (*De Morgen*, 23/09/2017). Migratie biedt een kans om met verschillende karakters en individuen in contact te komen, en het is dan ook een oproep om die

kans te grijpen. Zo wordt gesteld: “Kunstenaars, muzikanten, koks, professoren, ingenieurs: Europa heeft er vele goede en actieve mensen bij gekregen” (*De Morgen*, 3/09/2017). “De aanwezigheid van verschillende culturen in Vlaanderen is een verrijking van onze samenleving” (*De Zevende Dag*, 10/11/2019). Daarbij is het van belang die diversiteit ook binnen vluchtelingen en migranten te zien, en niet iedereen over dezelfde kam te scheren. “Asielzoekers of mensen zonder papieren zijn nooit een homogene groep” (*Gazet van Antwerpen*, 29/06/2019). Door deze mensen wel te behandelen alsof ze dat zijn, worden veel unieke eigenschappen over het hoofd gezien. Het ontmoedigt mensen ook om uit de rol van vluchteling te stappen.

De mogelijkheden binnen een multiculturele samenleving zijn veel uitgebreider. “Multicultureel is meer zien, meer ruiken, meer horen. Het geeft meer mogelijkheden jezelf te leren kennen” (*De Wereld Morgen*, 7/06/2019). Het biedt dus iedereen de mogelijkheid verschillende culturen te gaan exploreren, bij te leren en de aspecten op te nemen of mee naar huis te nemen waar die zich goed bij voelt. Zo vertelt Ahmed, een OKAN-leerling: “Ik heb vrienden van Rusland, India, Iran, Irak, Pakistan, Oekraïne, Syrië en nog meer. [...] Ik wil geen vrienden die allemaal hetzelfde zijn als mij, dat vind ik echt saai” (*MO* Magazine*, 1/08/2019).

Overheden moeten de diversiteit en bijkomende verrijking stimuleren, eerder dan afremmen door wantrouwen op te roepen. Door een omgeving te creëren waarin mensen elkaar kunnen ontmoeten, de infrastructuur erop in te richten om mensen meer samen te brengen, kan elke persoon de meerwaarde van deze multiculturele samenleving leren kennen. Deze contactmomenten kunnen in verschillende fases gestimuleerd worden. Migratie kan zo gezien worden als “een kracht voor de lokale gemeenschappen” (*HLN*, 3/08/2019). Het “verrijkt onze samenleving”, hoewel het ook uitdagingen met zich meebrengt (*groen.be*). Die uitdagingen kunnen worden aangegrepen om een positief project op te starten.

Evaluatie

Het counterframe *Diversiteit* komt volgens de geïnterviewde deskundigen in mindere mate voor dan de andere frames. Het gaat om “een zwakkere stem”, die vaak wordt beschreven “als naïef en goedgegelovig en een beetje flowerpowerachtig” (expert 2). “Volgens mij is dat nog niet genoeg ingebed,” zegt expert 6. “We zijn toch nog een witte samenleving. We voelen ons toch nog maar een beetje op ons gemak als we onder mekaar zitten en de diversiteit is toch nog maar een klein stukje van onze samenleving” (expert 6). Mensen zouden bijgevolg zich niet volledig gemakkelijk voelen bij een diverse samenleving. “In de mate dat je jouw identiteit min of meer kunt behouden, en dat de migratie niet sneller loopt dan de integratie, dan denk ik dat dat een argument kan zijn,” meent een andere respondent (politicus 3). Er is dus verdeeldheid. Enerzijds gaan sommigen akkoord met het diversiteitsidee, dat volgens hen ook onder de bevolking leeft. “Ik denk dat het net opvallend is dat migratie of multiculturaliteit uiteraard zijn positieve aspecten of zijn voordelen heeft voor de maatschappij en dat dit eigenlijk redelijk breed genomen aanvaard wordt” (expert 9). Anderzijds gaan sommige experts niet akkoord met de argumenten binnen dit frame. Zo zegt een respondent: “Ik wil er in ieder geval niks van leren, van die cultuur. Dat wil ik absoluut niet. Ik vind de mijne interessant genoeg” (opiniemaker 2). Een multiculturele samenleving staat mooi op papier, maar er wordt geen rekening gehouden met “de kostprijs van migratie” (politicus 4). Een mogelijk tegenargument is ook het volgende: “Als je kijkt naar de enorme budgetten die nodig zijn voor taal, integratie, beroepsopleidingen dan is het misschien ooit een verrijking, maar toch eerst een kost” (politicus 2).

Diversiteit heeft als counterframe hetzelfde nadeel als *Allemaal mensen*: ze klinken beide idealistisch en utopisch. Ze zijn weinig ingebed in de empirische realiteit. Het gaat dan over opvattingen als: iedere persoon levert automatisch bij aan het gastland, omwille van zijn unieke identiteit en talenten. Of ook nog: migranten hebben door hun verschillende achtergronden een andere kijk op de realiteit en kunnen daardoor vernieuwende ideeën introduceren. Hoewel deze argumenten in theorie een positief verhaal over migratie bevatten, mist het ook verdere concretisering van wat die vernieuwende ideeën precies inhouden. *Diversiteit* heeft het over een culturele verrijking, wat breed te interpreteren valt en daarom inhoudsloos kan lijken. Daarnaast is dit argument gemakkelijk tegen te spreken, aangezien niet iedereen een andere cultuur verrijkend vindt. Sommigen zijn tevreden met hun eigen cultuur en begrijpen het nut van de introductie van een nieuwe cultuur niet. Er zijn met andere woorden duidelijke voor- en tegenstanders van dit counterframe.

Diversiteit heeft het over een culturele verrijking, wat breed te interpreteren valt en daarom inhoudsloos kan lijken. Daarnaast is dit argument gemakkelijk tegen te spreken, aangezien niet iedereen een andere cultuur verrijkend vindt.

9 Counterframe: Win-win

Invalshoek: Verschillende partijen halen persoonlijk voordeel uit een situatie

Kernboodschap: *Migratie is geen probleem*, want vluchtelingen en andere migranten kunnen een aanwinst betekenen voor het gastland. Door hun competenties, bijvoorbeeld door hen knelpuntberoepen te laten invullen, dragen ze bij aan de economie en helpen ze mee om een antwoord te bieden op het vergrijzingsvraagstuk. Tegelijkertijd krijgen vluchtelingen en migranten de kans om een inkomen voor hun gezin te voorzien.

Omschrijving

44 ANDERS COMMUNICEREN OVER MIGRATIE EN VLUCHTELINGEN

Het counterframe *Win-win* ziet migratie, net als *Kosten en baten* vanuit een economische calculus. In tegenstelling tot dit problematiserend frame benadrukt *Win-win* de opportuniteiten van de komst van nieuwkomers. Ze kunnen de oplossing bieden voor onder andere het groeiende probleem van de vergrijzing. Wat bij het counterframe *Diversiteit* nog in het midden wordt gelaten, wordt hier meer tastbaar.

Win-win pleit voor een slimme inzet van migratie. Door arbeidsmigratie te sturen, gebaseerd op de noden van de lokale arbeidsmarkt, kunnen pijnpunten door deze nieuwe human resources verwijderd worden. Vanuit een kapitalistische logica is er een internationaal spel van vraag en aanbod aan de gang. Door hier beredeneerd op in te spelen, kunnen bepaalde knelpuntberoepen ingevuld worden. Want “waarom zouden we geen IT’ers uit Marokko of verpleegsters uit Griekenland halen?” (*HLN*, 15/06/2019). “De oplossing voor knelpuntberoepen: sans-papiers” (*HLN*, 24/06/2019).

Momenteel verloopt die migratie minder efficiënt. Hierdoor “verliezen we menselijk kapitaal en veerkracht” (*DS Weekblad*, 27/04/2019). *Win-win* denkt hierbij evenzeer op lange termijn. Momenteel kan de Belgische arbeidsmarkt het misschien nog aan, maar wat als we wat verder in de toekomst kijken? Dan blijkt vooral de vergrijzing in Europa een gedeeld probleem te zijn. “We staan voor de uitdaging dat de actieve bevolking in 2050 in Europa 14 procent te klein zal zijn. In Afrika zullen ze er op dat moment 12 procent te veel hebben. We gaan hen nodig hebben.” (Vicevoorzitter van de Raad van Bestuur van de Internationale Arbeidsorganisatie Luc Cortebeeck, *Het Belang van Limburg*, 1/06/2019). Deze langetermijnvisie vindt wetenschappelijke ondersteuning: “Immigratie leidt op termijn tot belangrijke economische voordelen voor de landen die migranten toelaten. De meeste economische studies wijzen erop dat immigratie de economische groei stimuleert, de werkloosheid niet doet toenemen en een positief effect heeft op de begroting” (professor Paul De Grauwe van de London School of Economics in *Knack*, 10/02/2017).

De privésector is reeds overtuigd van het belang van deze nieuwe groep arbeiders om aan te boren: “[vluchtelingen] vormen een nieuwe arbeidsreserve die de negatieve effecten van de vergrijzing helpt te verlichten” (Jan Smets, de gouverneur van de Nationale Bank, in *De Tijd*, 29/12/2015). Een doordachte arbeidsmigratie zou gebaseerd zijn op een grondige analyse van de behoeften van de arbeidsmarkt. Op basis daarvan kan beslist worden welke profielen van nut kunnen zijn. Bijvoorbeeld “alleen hoogopgeleide mensen die we écht kunnen gebruiken op onze arbeidsmarkt, laten we binnen met een visum. En degenen aan wie we niets hebben, die krijgen geen stempel in hun paspoort” (*De Standaard*, 1/12/2018). Zo ontstaat “een nieuwe vorm van gastarbeid” (*DS Weekblad*, 8/02/2020).

Mensen migreren uit “aspiration: mensen die redeneren, ‘als we willen doorgroeien, moeten we andere oorden opzoeken” (*De Tijd*, 3/08/2019). Die ingesteldheid is een grote troef op de arbeidsmarkt, en moet worden gecultiveerd. Het getuigt echter ook van de dubbele zijde in deze win-winsituatie. Niet enkel het ontvangende land wordt beter door migratie, maar ook de migrerende personen zelf. Zelf kunnen ze zo een beter leven opbouwen en de familie in het thuisland financieel ondersteunen. Het werd berekend dat “migranten in 2017 maar liefst 613 miljard dollar naar hun thuisland stuurden (vier keer zoveel als de wereldwijde ontwikkelingshulp dat jaar). Zo zorgen migranten voor een financiële injectie in arme thuislanden – waardoor de druk op migratie afneemt” (*De Morgen*, 19/11/2019). Deze mogelijkheid zouden deze mensen

niet hebben indien ze niet gemigreerd waren naar meer welstellende landen. De meerwaarde is er dus voor beide partijen in het verhaal.

Evaluatie

Het *Win-win*-frame komt volgens de deskundigen weinig aan bod, te weinig volgens sommigen. “Dat komt weer van het stille midden en dat komt te weinig aan bod. Die zien ook de meerwaarde ervan in, maar die hebben geen platform,” zegt expert 10. Vooral in de ondernemingswereld gebruiken mensen dit frame, want “men heeft daar ook echt nood aan arbeidskrachten” (expert 5). “Het is meestal wel binnen een specifieke context, hetzij bepaalde beleidsmakers die achter dit standpunt staan enerzijds, hetzij ook mensen die eigenlijk effectief aan het roer staan van een bedrijf bijvoorbeeld en die daar de meerwaarde van zien en die dat dan ook onderlijnen,” verduidelijkt expert 9. Dit frame komt in de richting van het brengen van een genuanceerd verhaal, stelt expert 8 en wordt ook wel de “utilitaire benadering” (expert 1) genoemd. De arbeidskracht van migranten en vluchtelingen is welkom en wordt als nuttig beschouwd. Dit argument kan ook het *Kosten en baten*-frame verzachten, omdat zowel de autonomie van het individu als de bijdrage aan de maatschappij nadruk krijgt:

“Als je zelf een inkomen hebt, dan kan je jezelf economisch ontplooiën en dan ben je een veilige burger in deze samenleving. Ik denk dat het ook een bepaalde groep mensen wel aanspreekt, deze visie, omdat je dan inderdaad dat frame van ‘het zijn allemaal profiteurs’ kan verzachten.” (expert 2).

Hoewel de meeste experts het eens zijn en overtuigd zijn van de argumentatie, worden toch een aantal bedenkingen geformuleerd. Ten eerste wordt in dit frame de nadruk gelegd op knelpuntberoepen, waardoor migranten en vluchtelingen als ‘tweederangsburgers’ worden beschouwd. “Ik vind dat ontzettend denigrerend, want heel wat mensen komen hier wel met een stuk vaardigheid, met een expertise van hun land van herkomst en dan gaat het over activering in knelpuntberoepen,” meent expert 6. Ten tweede vertelt een respondent dat onze economie gebaseerd is op een kenniseconomie, waardoor hoge verwachtingen bestaan over de competenties van migranten en vluchtelingen. “Ik denk dat het ook wel klopt voor een stuk, maar dat het ook wel moeilijk is in onze samenleving. Omdat wij een kenniseconomie hebben, hebben wij hoge drempels voor wie als nieuwkomer komt” (journalist 3). Ten derde lijkt de oplossing voor het vergrijzingsvraagstuk een minder valide argument te zijn. Migratie gaat het vergrijzingsprobleem niet noodzakelijk oplossen: “het kan naargelang de aard en het moment van migratie het probleem zelfs eerder vergroten dan oplossen, omdat diegenen die nu aankomen ook oud worden” (expert 8). Volwassenen migranten en vluchtelingen zullen de tijd niet krijgen om bij te dragen aan onze economie, maar kunnen wel genieten van bepaalde voordelen:

“Dat van het vergrijzingsvraagstuk is een hoax, dat is niet waar. Nu moeten wij al om ons systeem in stand te houden 47 jaar gewerkt hebben. Dus migranten die naar hier komen die 35 jaar zijn leveren nooit die bijdrage ... Maar ze krijgen wél het recht op hetzelfde pensioen.” (politicus 4)

Er zijn dus een aantal stevige tegenargumenten te formuleren bij dit counterframe. De wederkerigheid is nochtans een sterkte van het counterframe: nieuwkomers en het gastland zijn op elkaar aangewezen, maar beiden kunnen de vruchten van migratie plukken. Er moeten echter

alternatieven worden gevonden voor de voorbeelden van de knelpuntberoepen en het vergrijzingsvraagstuk. Die argumenten zijn te zwak.

10 Counterframe: *Panta rhei*

Invalshoek: Eeuwige, constante verandering, de eenheid der tegendelen

Kernboodschap: *Migratie is geen probleem.* Vluchtelingen en migranten zijn er altijd geweest en zullen er altijd zijn. Migratie is immers van alle tijden. Iedere persoon heeft het recht om zich te verplaatsen. Geen enkele samenlevingsvorm is definitief. Het natuurlijke gegeven van migratie zal altijd zorgen voor een veranderende, dynamische maatschappij.

Omschrijving

Het tiende frame, het counterframe *Panta rhei*, is gebaseerd op de filosofische stelling dat alles voortdurend in beweging is. Migratie is één van die elementen. Migratie is een natuurlijk gegeven. Mensen en vele dieren verplaatsen zich, bijvoorbeeld op het ritme van de seizoenen en naargelang de leefomstandigheden, de aanwezigheid van voedsel en de afwezigheid van gevaren. Samenlevingsvormen zullen altijd veranderen. Dat hoeft ook geen probleem te zijn: culturen evolueren naar een nieuw evenwicht. Goede elementen worden meegenomen en verder verkend, samengesmolten met wat men leert van nieuwkomers en ontdekkingen die een maatschappij doet. Zo blijkt voor de huidige maatschappij de natiestaat de beste samenlevingsvorm te zijn. Maar deze manier van leven is zeker niet eeuwig, en zal evolueren naar een nieuwe vorm van cohabitatie.

Het basisidee van migratie, volgens *Panta rhei*, is dat mensen zich verplaatsen als een plek niet meer leefbaar blijkt of geen toekomstperspectief aanbiedt. Het is een constante in de wereldgeschiedenis dat mensen hun spullen opnemen en ergens anders een nieuw leven opbouwen. Het is daarom naïef te denken dat deze beweging tegengehouden kan worden. Een positievere instelling is er één van aanvaarding, en langetermijnperspectief.

Belangrijk is om in te zien dat “migratie van alle tijden is, en evenzeer een positief project kan zijn. Tenslotte zijn we zelf kinderen van migranten” (*De Morgen*, 19/06/2019). Dergelijke uitspraken zijn typerend voor het *Panta rhei*-counterframe. Hierbij wordt vaak gewezen op de eigen migratiegeschiedenis, of bijvoorbeeld: “Hoeveel mensen zijn in het verleden niet vanuit Europa naar de VS gevlucht?” (*Het Belang van Limburg*, 15/06/2019). Zo houdt het counterframe de bevolking als het ware een spiegel voor. “Iedereen die iets van geschiedenis weet (>50 jaar overziend) weet dat migratie zelden op lange termijn een issue is” (een burger op *Twitter*, 14/04/2019). Daarnaast wordt de aandacht ook gevestigd op de migratiegeschiedenis van de lokale bevolking, en wordt de luchtspiegeling van ‘autochtone bevolking’ weerkaatst.

Vanuit de genetica vindt dit counterframe ondersteuning: “Veel mensen in Europa zijn bang voor een ‘invasie’ van vluchtelingen die onze samenleving grondig zal verstoren. Maar migratie is van alle tijden, zo leert ons de genetica, en meestal vermengen de nieuwkomers zich snel met de lokale bevolking” (*Knack*, 9/09/2019). Deze natuurlijke gang van zaken zorgt telkens opnieuw voor nieuwe samenlevingsvormen. Zo is het doorheen de geschiedenis altijd gegaan, en zo zal het ook opnieuw gaan. Onze huidige manier van samenleven is niet eeuwig. Ook hier zullen zaken veranderen door onder andere ontmoetingen met andere culturen, wat door *Panta Rhei* als een goede zaak gezien wordt. Zo blijft een samenleving zichzelf altijd heruitvinden, het positieve zoeken in elke cultuur en verder evolueren.

Evaluatie

Volgens de experts komt dit counterframe slechts in kleine mate voor in het publieke debat. Het *Panta rhei*-idee wordt slechts “door een klein segment van de samenleving gedeeld” (expert 1) en is een “zeer zwak argument” (politicus 2). Waarom? De argumentatie is “fatalistisch-filosofisch” (journalist 1), en wordt eerder gedeeld door de “*linky-winky’s*” of “de linkse krachten die diversiteit omarmen” (expert 10). “Migratie is van alle tijden, is hol. Ik vind dat het meer onderbouwd moet worden, want mensen geloven dit niet. Mensen zeggen: “Ja ja”, maar doen er eigenlijk niks mee. Dus dat is volgens mij een discours dat momenteel niet pakt. [...] Die fameuze BV’s die ze nu als de voetballers ... Dat blijft toch niet plakken? Dat zijn geen migranten” (expert 6). *Panta rhei* bevat vele “holle frustraties” (expert 4), en heeft geen “valabel argument” (expert 11). Hiermee kunnen mensen niet overtuigd worden. De volgende journalist licht het standpunt verder toe:

“Dat is mooi om te weten, maar dat is eigenlijk een beetje weg van de realiteit. Dan hoor je dat meestal van filosofen. Natuurlijk, migratie was er altijd. Ik bedoel, iedereen komt van Afrika, als ik mij niet vergis, en alle Arabieren kwamen vanuit Jemen. Dus het is altijd mooi, maar dat lost niks op. Dat geeft geen concrete voorstellen of concrete ideeën om mee aan de slag te gaan. Het is geen aanval en ook geen verdediging.” (journalist 5)

Dit counterframe wordt ook aangehaald door de mensen met een vluchtverhaal. Het vestigt de aandacht op het gegeven dat de oude Vlamingen ook vluchtelingen waren. Het herinneren aan deze geschiedenis kan een aanzet zijn voor meer openheid en luisterbereidheid.

Algemeen bekeken, stuit *Panta rhei* op heel wat tegenargumenten. Ten eerste ligt de focus enkel op de positieve kant van migratie, terwijl eventuele negatieve gevolgen worden verzwegen: “Maar één migrant is een kameraad, 100.000 migranten zijn een bedreiging. Dat is ook door de eeuwen heen zo geweest. Als je dan komt en je assimileert, dan is dat nooit een probleem. Maar als je komt en tracht te veroveren dan heb je wel een probleem” (politicus 4). Ten tweede, de

samenleving is fundamenteel veranderd. “Migratie ziet er bijgevolg anders uit” (journalist 3). “Vroeger was er geen sociale zekerheid en was er geen welvaartsstaat. De welvaartsstaat is uiteindelijk nog maar honderd jaar oud” (politicus 2). Omwille van migratie moet de sociale zekerheid ook beschermd worden. Ten slotte leunt dit counterframe sterk aan bij het idee van open grenzen, wat niet wordt gezien als een oplossing, maar als een oorzaak van problemen en van nog veel meer andere problemen.

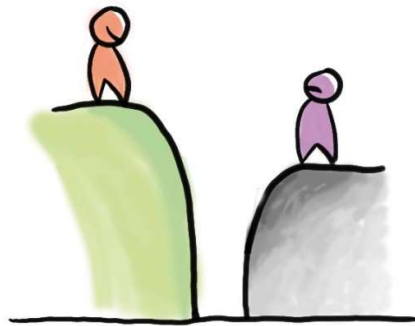
“

De moderne samenleving kan niet worden vergeleken met een tijd waarin de mens een nomadisch bestaan kende.

Omwille van het grote aantal tegenargumenten en kritische opmerkingen voor dit frame, lijkt het *Panta rhei*-counterframe minder geschikt te zijn om te gebruiken in een genuanceerd debat. Deskundigen, zowel links als rechts, duiden op de zwakte van de argumentatie. Zoals het geval is bij het *Diversiteit*-counterframe klinkt de argumentatie enkel toepasbaar in theorie. De moderne

samenleving kan niet vergeleken worden met een tijd waarin de mens een nomadisch bestaan kende.

11 Counterframe: De kloof

Invalshoek: De kloof tussen arm en rijk

Kernboodschap: *Migratie is geen probleem.* Wél problematisch is dat migratie momenteel een gevolg is van de groeiende kloof tussen landen wereldwijd. Onder meer het uitputten van de grondstoffen in het Globale Zuiden en het verplaatsen van de productie naar lageloonlanden creëert welvaart voor het Globale Noorden, het bestendigt zodoende zijn dominantie, maar zorgt tegelijk voor een onhoudbaar onevenwicht. Zolang

deze structurele ongelijkheid niet rechtgetrokken wordt, zullen mensen gedwongen zijn te immigreren.

Omschrijving

Het laatste counterframe, *De kloof*, ziet migratie als een gevolg van de eeuwenlange, structurele ongelijkheid tussen Noord en Zuid. Na een geschiedenis van koloniale uitbuiting werden geen krachtdadige acties ondernomen om de westerse welvaart, die grotendeels gestoeld is op arbeid uit het Globale Zuiden, ook in deze landen op te bouwen. Dit continu groeiende contrast is een bron van frustraties maar ook een motor voor migratie.

Oplossingen als een ‘migratiestop’ zijn in deze context dan ook naïef en onrealistisch, want “muren schrikken nochtans slechts een minderheid migranten af en doet niets aan de migratie-oorzaken” (*De Morgen*, 29/06/2019). “Mensen trekken al eeuwenlang van de ene plaats naar de andere plaats. [...] In onze tijd doen veel migranten dat uit noodzaak, niet als keuze” (*De Wereld Morgen*, 16/10/2018). Zolang de oorzaken van migratie niet aangepakt zijn, kan men in het Westen niet verwachten dat mensen geen andere oorden zullen opzoeken. Het gaat dan onder meer over de levensomstandigheden verbeteren door mogelijkheden tot arbeid te verzekeren, met een menswaardig inkomen, een einde maken aan het uitbuiten van grondstoffen en goedkope arbeid.

De kloof pleit ervoor contextueel te werken, en de situatie in de herkomstlanden te ondersteunen om zo de historische kloof te vernauwen. Zo worden de “root causes van migratie” aangepakt, en “de levensomstandigheden van mensen verbeterd” (*De Tijd*, 3/08/2019). Echter, “dat wil niet zeggen dat het migratie kan tegengaan, integendeel. Het zijn niet de allerarmsten die migreren, maar net de mensen die het iets beter hebben. Toch geloof ik dat mensen minder zullen willen vertrekken als ze in hun land meer kansen krijgen” (Nathalie Francken, *HLN*, 3/08/2019).

Evaluatie

Tijdens de interviews meenden de gesprekspartners het counterframe te herkennen, maar enkel in bepaalde kringen. Vooral in de non-profitsector wordt dit argument aangehaald, “vooral dan bij ngo’s die dat expliciet proberen te kaderen” (expert 5). Een respondent noemt dit ook wel het “middenveld-argument” (expert 11). “Het is meer voor mensen die echt met de materie bezig zijn en die rond ontwikkelingssamenwerking of internationale relaties werken,” verduidelijkt een andere respondent (expert 9).

Gesprekspartners die zelf in de non-profitsector werken of zich in die kringen bevinden, zijn het eens met de argumenten van *De kloof*. De oorzaak van migratie ligt bij de voormalige kolonies: “Er is iets veel meer dan gewoon de individuele migrant die hier dan toevallig landt. Ik vind dat die kloof er is. Ik kan dat niet aanpakken en een ngo kan dat niet aanpakken. Dat is ook geschiedkundig: wij zitten met onze koloniën en we hebben ze uitgebuit” (expert 6). Anderzijds

wordt er gewaarschuwd voor de verwijzing naar het “schuldgevoel van de koloniën en de exploitatie van de rijkdom” (politicus 3), aangezien het “zeer betwistbaar is of dat de grootste oorzaak is” (politicus 1). De boetedoening staat centraal in *De kloof*, waardoor de vraag gesteld kan worden of nakomelingen van ex-kolonies schuldig zijn voor de daden van hun voorvaders. “Misschien zijn ze door onze voorouders mismeeesterd, maar is dat nu altijd onze schuld? Moeten wij daarvoor bestraft worden?”, vraagt expert 10 zich ook af. Een andere respondent weerlegt het tegenargument en verwijst naar het politieke klimaat in het Globale Zuiden:

“Dat is weer het schaamtegevoel van het Westen, dat klopt niet. Dat is totaal niet waar. Wij zijn de meest verdeelde maatschappij ter wereld, Vlaanderen zelfs. Wij betalen 50% belasting en dat wordt allemaal herverdeeld. Het wordt allemaal herverdeeld. Er is geen honger in de wereld. Er is gebrek aan democratie.” (politicus 4)

Tijdens de focusgroep met personen met een vluchtverhaal werd ook gewezen op de gevolgen van de huidige westerse inmenging in de thuislanden van vluchtelingen. Onder andere door wapenverkoop wordt volgens enkele deelnemers meegewerkt aan een conflict, wat leidt tot onleefbare situaties voor de lokale bevolking. Die zien geen andere uitweg dan het land verlaten. Meermaals wordt aandacht gevraagd voor het feit dat dit geen vrijwillige keuze is, maar dat mensen gedwongen worden door de omstandigheden. De meeste deelnemers vegen de basisargumentatie van het perspectief *De Kloof* van tafel. Het wordt gepercipieerd als kinderachtig, ongeloofwaardig en niet constructief voor een gelijkwaardig debat: “Dit is voor kinderen. Dit is niet een echte reden om te vluchten, het is niet ernstig. Het is wat politici gebruiken, maar het is niet serieus. We zijn hier niet voor zo’n reden.” Een andere deelnemer vult aan: “Ik hoor dit argument wel vaak van mensen uit Congo, of uit Irak. Mensen die komen uit landen met olie.” Het is dus geen onbekende argumentatie, maar niet iets wat unaniem gedragen wordt.

In dit counterframe is het Westen schuldig aan de creatie van een welvaarts kloof met het Globale Zuiden. De inzet op emoties staat hier centraal: niet enkel medeleven met de arme bevolking in het Globale Zuiden, maar ook schuldgevoelens bij de rijkere bevolking in het Westen. Historisch bekeken kunnen argumenten gemaakt worden voor de bijdrage van de kolonisatie aan de verarming van het Zuiden. Migranten en vluchtelingen uit het Globale Zuiden hebben een moeilijker pad moeten volgen, omwille van de kloof. Hierdoor kunnen nieuwkomers op empathie en begrip rekenen. Hoewel medeleven een positief gevolg kan zijn van dit counterframe, is er ook de idee dat men de mensen een schuldgevoel wil aanpraten. Is een individu schuldig voor de daden van iemand anders? Moet het Globale Zuiden zichzelf niet redden? Sommigen zullen zichzelf herkennen in *De kloof*, anderen ontkennen de argumenten. Dit counterframe lijkt daarom de polarisering te versterken.

“ Er is de idee dat men mensen een schuldgevoel wil aanpraten.

Conclusie

Op basis van de inhoudelijke analyse en de evaluatie van de gesprekken met experts en opiniemakers kan een eerste evaluatie van de elf gereconstrueerde frames en counterframes

worden gemaakt. Tabel 3 brengt een rangschikking aan in de lijst met frames. Uit de interviews zijn vier argumenten afgeleid die de experts en opiniemakers gebruikten om een frame of counterframe als minder geschikt te bestempelen. De onderzoekers hebben deze evaluatiecriteria geëxpliciteerd en voor ieder frame en counterframe uit de lijst een inschatting gemaakt van de mate waarin ze eraan voldoen. Meer negatieve punten resulteerde in een lagere positie in de tabel.

Een eerste evaluatiepunt ligt bij voorbaat vast, namelijk of het frame problematiserend van aard is of niet. Omdat de analyse van de pers aandacht (zie volgend hoofdstuk) bovendien aangeeft dat de problematiserende frames domineren, krijgen deproblematiserende counterframes een streepje voor. De bedoeling is namelijk om voor meer nuance in het debat te zorgen. Een tweede criterium is of het desbetreffende frame de aanleiding kan zijn om te stigmatiseren. Het betreft dan negatieve kenmerken of vooroordelen die vertaald worden naar een grote groep mensen. Stigma is namelijk een belangrijke bron van discriminatie. Ten derde kan het ene frame in vergelijking met het andere meer aanleiding zijn om te veralgemenen. Uit de interviews blijkt dat een aantal frames geen recht doet aan de grote diversiteit binnen de vluchtelingen en personen met een migratie-achtergrond. Niet alle vluchtelingen en migranten zijn immers schurken, helden of slachtoffers. Als vierde criterium geldt of het frame voldoende concreet in te vullen valt. Op zich is het een sterkte als een frame niet te zeer simplificeert, maar ergens de complexiteit van migratie weet te vatten. Een frame dat te veel om uitleg vraagt bij de toelichting, is minder geschikt om in te zetten in de communicatie. Als het frame bovendien ‘zweverig’, ‘wollig’ of ‘ongeloofwaardig’ in de oren klinkt, dan is het makkelijk om het weg te zetten als te weinig aansluitend bij de realiteit. Hieruit blijkt dat het zoeken is naar een evenwicht in de uitwerking: een frame mag niet te simpel zijn, waardoor het allemaal te vanzelfsprekend wordt en een oplossing al te zeer voor de hand lijkt te liggen (“alle vreemdelingen buiten”, “als we gastvrijer zijn, is alles opgelost”). Een laatste criterium ten slotte is het polariserend karakter van het frame. Dit is een voornaam criterium, want als blijkt dat een specifiek deel van de bevolking een frame onderschrijft, maar tegelijk een ander deel, bij wijze van spreken, de gordijnen injaagt dan is het geen geschikt frame om het debat te verbreden en te stimuleren.

Indien het doel van de communicatie is om een zo breed mogelijke groep van de bevolking aan te spreken, lijkt een combinatie van *Controle* en *Win-win* het meest kansrijk te zijn. *Controle* was het problematiserende frame dat het meeste bijval kreeg van de gesprekspartners, dus ook van linkse en rechtse stemmen. De bedoeling daarbij is de migratiestromen opnieuw onder controle te krijgen. *Win-win* is deproblematiserend van aard, en is een uitnodiging tot het vinden van een compromis waarbij alle partijen erop vooruitgaan. Het frame is echter wel selectief waardoor vluchtelingen of migranten die wel of net niet aan bepaalde criteria voldoen niet in aanmerking komen. Aan deze twee frames zijn met andere woorden meteen ook een aantal beleidskeuzes verbonden. Als de beleidsopties waar deze frames voor staan niet onderschreven worden, of indien de communicatie gericht is op een ander, specifiek deel van de bevolking kunnen andere frames of counterframes in overweging worden genomen. Op basis van de 22 gesprekken die de onderzoekers voerden, werd alvast besloten om het potentieel van *Win-win* en *Controle* nader te onderzoeken (zie verder).

Indien het doel van de communicatie is om een zo breed mogelijke groep van de bevolking aan te spreken, lijkt een combinatie van *Controle* en *Win-win* het meest kansrijk te zijn.

Achter *De kloof*, *Kosten en baten*, *Diversiteit*, *Wij zijn allemaal mensen* en *Panta rhei* staan telkens twee kruisjes. *Kosten en baten* is een problematiserend frame dat gekenmerkt wordt door een zekere nuchterheid en daardoor kan het op bijval rekenen. Het is echter in tegenstelling tot *Win-win* een problematiserend frame. De andere frames in deze categorie zijn deproblematiserende counterframes die migratie niet als een probleem voorstellen. Dat maakt ze geschikt om het debat te verbreden, want ze nodigen uit om op een heel andere manier naar migratie te kijken. Ze hebben echter als nadeel dat ze net door meer oog te hebben voor maatschappelijke, mondiale en historische structuren het risico lopen als 'te vaag', 'te abstract' of eventueel 'ongeloofwaardig' en 'naïef' te worden weggezet. Concretisering bij de counterframes *De kloof*, *Diversiteit*, *Wij zijn allemaal mensen* en *Panta rhei* is dus erg belangrijk.

De vijandige indringer en *Botsende beschavingen* zijn helemaal onderaan komen te staan, omdat ze problematiserend van aard zijn, polarisering in de hand werken en aanleiding zijn tot veralgemeningen. *De vijandige indringer* is bovendien stigmatiserend van aard, en *Botsende beschavingen* bijkomend te weinig concreet.

Tabel 3 Rangschikking van elf frames om te communiceren over migratie en vluchtelingen aan de hand van criteria aangedragen door 22 Vlaamse experts, politici, journalisten en opiniemakers

		Problema- tiserend	Stigmatiserend	Kans op veralgeme- ning	Vage invulling	Polariserend
	Controle	x				
	Win-win		x			
	De kloof				x	x
	Kosten en baten	x			x	
	Diversiteit				x	x
	Wij zijn allemaal mensen				x	x
	Panta rhei				x	x
	De held		x	x		x
	Het slachtoffer		x	x		x
	Botsende beschavingen	x		x	x	x

De vijandige
indringer

x

x

x

x

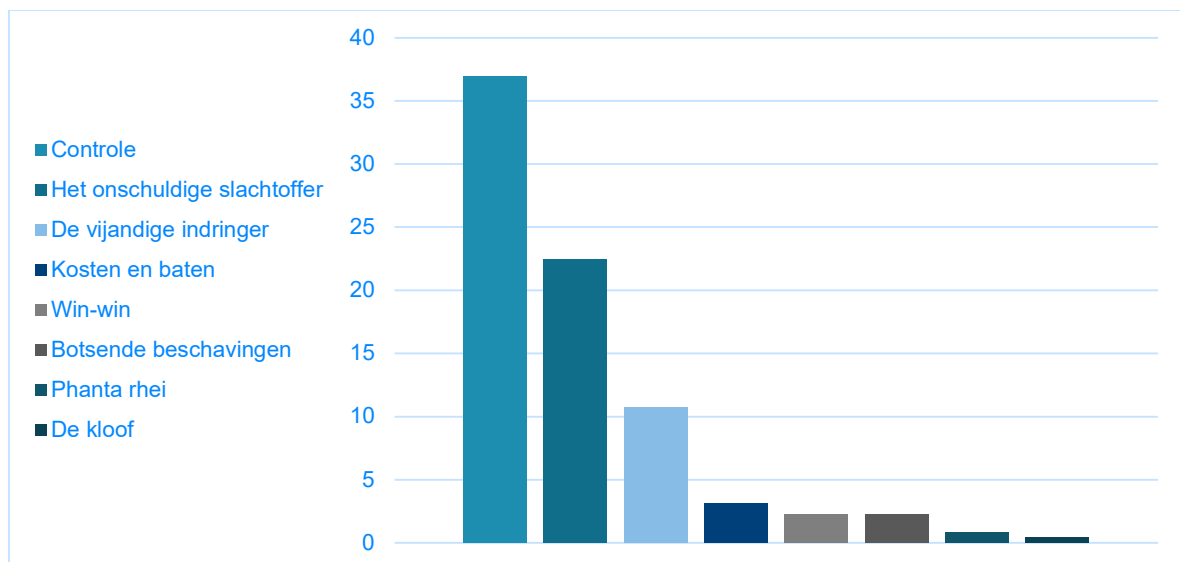
Welke frames gebruikt de Vlaamse pers?

De eerste inhoudelijke analyse leverde een overzicht op met elf verschillende frames en counterframes die de breedte van het debat aangeven. De geïnterviewde experts, waaronder enkele wetenschappers, journalisten en politici, gaven al aan dat niet elk van de elf frames courant gebruikt worden. Op basis van die inzichten ging het onderzoeksteam het precieze voorkomen van de frames en counterframes in de Vlaamse pers na. Dit moest duidelijk maken in welke mate de pers de breedte van het publieke debat weergeeft, of zich beperkt tot een beperkte selectie. In deze analyse zijn echter niet alle elf frames opgenomen, maar slechts acht. Het gaat over de problematiserende frames *De vijandige indringer*, *Botsende beschavingen*, *Controle* en *Kosten en baten* en de deproblematiserende counterframes *Het onschuldige slachtoffer*, *Win-win*, *Panta rhei* en *De Kloof*. *We zijn allemaal mensen* en *Diversiteit* zijn de counterframes die in deze fase zijn afgevallen omdat de geïnterviewden aangaven ze onvoldoende te herkennen.

De Standaard (N = 8.400) en *De Morgen* (N = 6.182) besteedden in de periode 2015-2020 significant meer aandacht aan migratie en vluchtelingen dan hun respectievelijke populaire zusterbladen *Het Nieuwsblad* (N = 3.227) en *Het Laatste Nieuws* (N = 4.383). Verder valt het op dat in alle artikelen de vluchteling of de migrant van de eerste generatie nauwelijks zelf aan het woord komt, namelijk in 4,7%.

Figuur 1 geeft het voorkomen van acht frames in een representatieve steekproef van 2.166 artikels uit de vier kranten weer. Voor ieder frame is de aanwezigheid nagegaan per artikel. In 82,3% van de artikels kwam minstens één frame voor. Dat betekent dat bijna 18 procent van de artikelen geen frame bevatte, of althans geen van de acht gedefinieerde frames. Dit zijn dan 'frame-loze' artikelen.

Figuur 1 Het gebruik van acht frames en counterframes in de berichtgeving over migratie en vluchtelingen verschenen in vier Vlaamse kranten (*De Standaard*, *De Morgen*, *Het Laatste Nieuws* en *Het Nieuwsblad*) tussen juli 2014 en juli 2019.

Dit wijst op een weinig genuanceerd debat, waarbij slechts enkele perspectieven de bovenhand hebben.

Absoluut het meest dominante frame is *Controle* dat in ruim een derde (36,93%) van de berichten voorkwam. Een vijfde (22,48%) van de artikelen maakte gebruik van het counterframe *Het onschuldige slachtoffer*. De top drie wordt afgesloten door *De vijandige indringer* dat in één op tien (10,76%) van de artikelen opdook. Alle andere frames en counterframes kwamen maximaal in drie procent van de berichtgeving voor: *Kosten en baten* (3,18%), *Botsende beschavingen* (2,28%), *Win-win* (2,25%), *Panta rhei* (0,85%) en *De kloof* (0,45%). Dit wijst op een weinig

genuanceerd debat, waarbij slechts enkele perspectieven de bovenhand hebben.

In deze studie kan een artikel theoretisch tot acht verschillende invalshoeken hanteren. Uit de analyse blijkt echter dat bijna de helft (49,2%) van de artikelen opteert voor één frame, dus voor één invalshoek. Dit wijst op weinig nuance binnen hetzelfde artikel. De kranten *De Standaard* (18,2% van de artikelen) en *De Morgen* (17,2%) hanteren significant meer combinaties van frames vergeleken met *Het Nieuwsblad* (7,6%) en *Het Laatste Nieuws* (11,1%). Dit houdt vermoedelijk verband met de lengte van de artikelen. Het is vooral in interviews dat meerdere frames voorkomen, omdat door de eigenheid van het genre verschillende invalshoeken tegenover elkaar worden afgezet. Interviews komen significant meer voor in de twee kwaliteitskranten (5,69%) dan in de twee populaire titels (1,08%).

Alle kranten gebruiken evenveel problematiserende frames (in gemiddeld 48,5% van de artikelen), maar *De Standaard* en *De Morgen* gebruiken meer deproblematiserende counterframes (respectievelijk in 37,9% van de artikelen en 27,9% van de artikelen). In deze kranten komen vaker combinaties voor van zowel frames als counterframes. Deze komen het vaakst voor in interviews, een genre dat vaker opduikt in *De Morgen* en *De Standaard*.

Bepaalde frames komen vaker samen voor dan andere. Zoals weergegeven in figuur 2, is er een sterke samenhang tussen het problematiserende frame *Botsende beschavingen* enerzijds en *Kosten en baten* of *Panta rhei* anderzijds. Dit betekent dat ze blijkbaar goed in een betoog te combineren zijn. Een andere logische combinatie is *Win-win* en *Kosten en baten*, wat dus een koppeling van een problematiserende en deproblematiserende kijk op migratie impliceert. Verder valt het op dat in de berichtgeving *De kloof* goed te combineren valt met *Panta rhei* en *Win-win*. Dit zijn nieuwsverhalen waarin een meer uitgesproken deproblematiserende visie op migratie wordt getoond. *Het onschuldige slachtoffer* en *De indringer* sluiten elkaar uit: als het ene frame voorkomt, komt het andere frame niet voor.¹⁹ Opvallend ten slotte is de significante negatieve correlatie tussen *De vijandige indringer* en *Controle*. Als het ene problematiserende frame zich vertoont, is het andere afwezig. De verwachting was namelijk dat ze net goed met elkaar te combineren zijn. Dit kan erop wijzen dat journalisten voor *Controle* kiezen en daarbij bewust verwijzingen naar migranten en vluchtelingen als een bedreiging trachten te vermijden. *Controle* blijft echter een problematiserend frame, omdat er bijvoorbeeld veel met de metafoer van het dreigende water wordt gewerkt: “vluchtelingenstromen”, “constante toevloed”, “dweilen met de kraan open” enzovoort. Er is daardoor sprake van een grote mate van ontmenselijking.

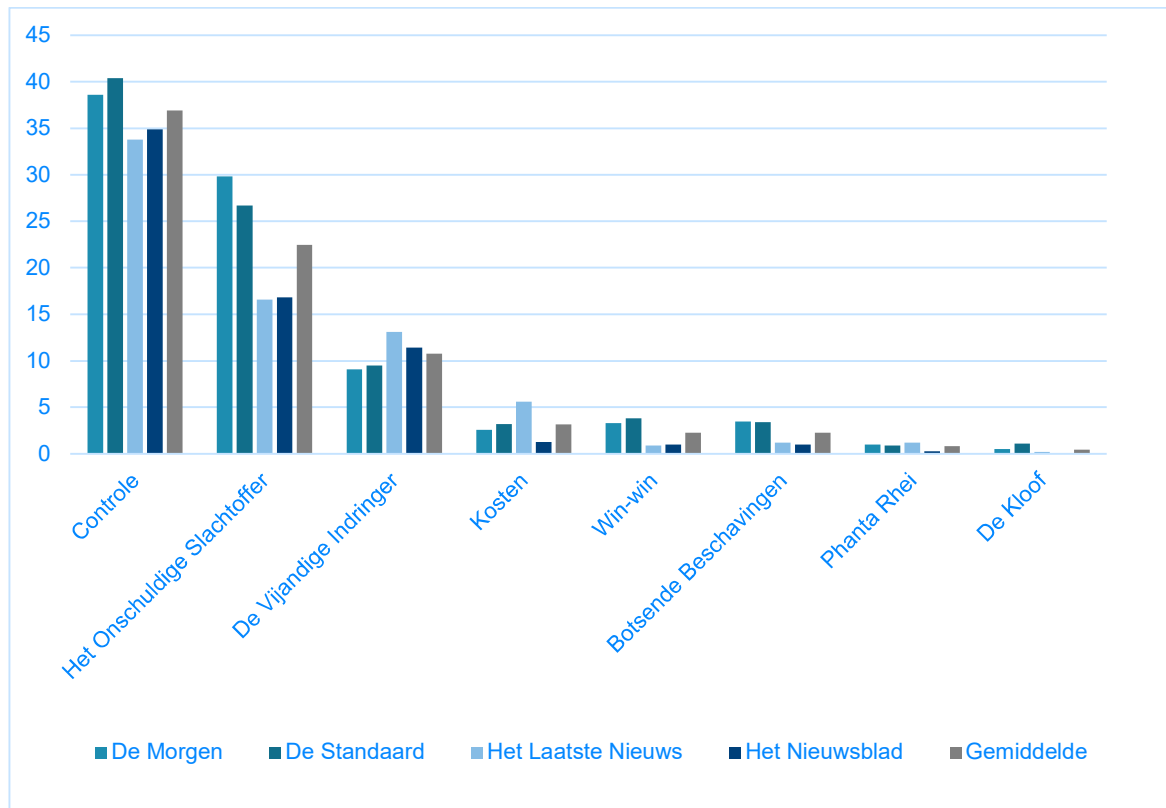
¹⁹ Dit werd ook vastgesteld in een analyse van de asielberichtgeving in de Belgische pers gedurende de periode 1999-2004 (zie verder: Van Gorp, B. (2006). *Framing asiel: Indringers en slachtoffers in de Belgische pers*. Leuven / Voorburg: Acco).

Figuur 2 Het samen voorkomen van acht frames en counterframes in berichten over migratie en vluchtelingen verschenen in *De Standaard*, *De Morgen*, *Het Laatste Nieuws* en *Het Nieuwsblad* tussen juli 2014 en juli 2019. Een (donker)groene kleur duidt op een significante correlatie tussen de twee frames, een oranje kleur op een sterke negatieve correlatie, dus het ene frame sluit het andere uit. De gele kleur duidt op een relatie die niet significant is.

	Botsende beschavingen	Controle	Kosten en baten	De vijandige indringer	Het onschuldige slachtoffer	Panta rhei	Win-win	De kloof
Botsende beschavingen		Geel	Donkergroen	Geel	Geel	Donkergroen	Geel	Geel
Controle			Geel	Oranje	Geel	Geel	Geel	Geel
Kosten en baten				Geel	Geel	Geel	Donkergroen	Geel
De vijandige indringer					Oranje	Geel	Geel	Geel
Het onschuldige slachtoffer						Geel	Geel	Geel
Panta rhei							Donkergroen	Donkergroen
Win-win								Donkergroen

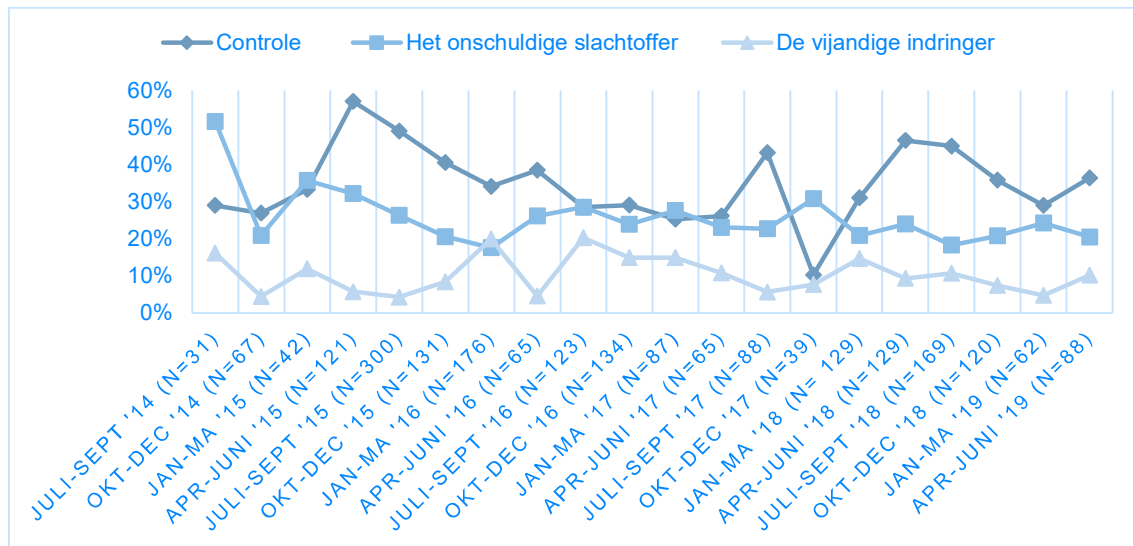
Een vergelijking tussen het framegebruik (zie figuur 3) in de vier kranten, daarbij rekening houdend met de significantie van de verschillen, toont ten eerste aan dat de twee kwaliteitskranten in de steekproef, *De Standaard* en *De Morgen*, significant vaker *Het onschuldige slachtoffer*-counterframe hanteren. *De Standaard* gebruikt het *Win-win*-frame ook significant meer dan *Het Laatste Nieuws*. Deze populaire krant opteert meer voor het *Kosten en baten*-frame, en doet dat significant vaker dan de andere populaire krant in de steekproef, *Het Nieuwsblad*.

Figuur 3 Het gebruik van acht frames en counterframes in artikelen over migratie en vluchtelingen verschenen in *De Standaard*, *De Morgen*, *Het Laatste Nieuws* en *Het Nieuwsblad* tussen juli 2014 en juli 2019.

Wanneer het gebruik van de drie dominante frames (*Controle*, *Het onschuldige slachtoffer* en *De indringer*) over een tijdsverloop geanalyseerd wordt, blijken ingrijpende gebeurtenissen samen te lopen met het voorkomen van bepaalde frames. Figuur 4 verduidelijkt deze tijdslijn. Zo kwamen de frames *Controle* en *De vijandige indringer* vaker voor tijdens de aanslag op de redactie van *Charlie Hebdo* in Parijs. Vóór het overlijden van Alan Kurdi was er een sterke stijging in het toepassen van *Het onschuldige slachtoffer*, wat erop wijst dat het plaatsen van deze foto eerder een illustratie is bij het op dat moment heersende frame dan dat het zelf voor een frameverschuiving heeft gezorgd. Na de publicatie daalde het gebruik van het frame opvallend en piekte het *Controle*-frame. De voorafgaande maand (augustus 2015), was een dramatische periode in de asielcrisis. Er kapseisden verschillende boten in de Middellandse Zee. In januari 2016 was er een sterke stijging in *Het vijandige indringer*-frame, waarbij artikelen vaak gelinkt werden aan de aanrandingen op oudejaarsavond in 2015 in Keulen. Na de aanslag in Brussel in 2016 zakte *Het onschuldige slachtoffer*-counterframe snel weg.

Figuur 4 Het gebruik van de frames *Controle* en *De indringer* en van het counterframe *Het onschuldige slachtoffer* in artikels over vluchtelingen en migratie in *De Standaard*, *De Morgen*, *Het Nieuwsblad* en *Het Laatste Nieuws* (juli 2014-juli 2019).

Jan.-maart '15: Aanslag op *Charlie Hebdo*, Parijs

April-juni '15: Dodelijke maanden op de Middellandse Zee

Okt.-dec. '15: Aanslag op Bataclan, Parijs

Jan.-maart '16: Aanslag in Brussel

Juli-sept. '16: Aanslag in Nice

Juli-sept. '17: Perceptie van verzaadiging

Jan.-maart '18: Perceptie van toegenomen agressie door 'transmigranten'

April-juni '18: Perceptie van overlast door 'transmigranten'

Conclusie

De bedoeling van dit gedeelte van de studie was om na te gaan of de pers in Vlaanderen de breedte in het publieke discours, inclusief de counterframes, weerspiegelt. Uit een telling van acht frames en counterframes uit de volledige inventarisatie zijn drie conclusies te trekken. Ten eerste wordt de berichtgeving gedomineerd door slechts twee problematiserende frames (*Controle* en *De vijandige indringer*) en één deproblematiserend counterframe (*Het onschuldige slachtoffer*). Er is een groot potentieel aan frames over migratie en vluchtelingen dat de pers in Vlaanderen onbenut laat. Meer frames en counterframes zouden nochtans een evenwichtiger en genuanceerder verhaal kunnen opleveren. Mogelijk leidt het gebruik ervan ook tot meer inzicht in de problematiek en bieden ze inspiratie bij het zoeken naar onverwachte invalshoeken. Ten tweede blijft de stem van de persoon met een migratieachtergrond of de vluchteling in de berichtgeving over deze onderwerpen grotendeels achterwege. Ten derde is er een verschil tussen wat de 'populaire' pers wordt genoemd, en de 'kwaliteitspers'. De tweede groep van kranten blijkt (afgaande op de twee krantentitels in de steekproef) meer aandacht aan migratie en vluchtelingen te besteden en hanteert daarbij een grotere diversiteit aan frames, inclusief meer deproblematiserende counterframes.

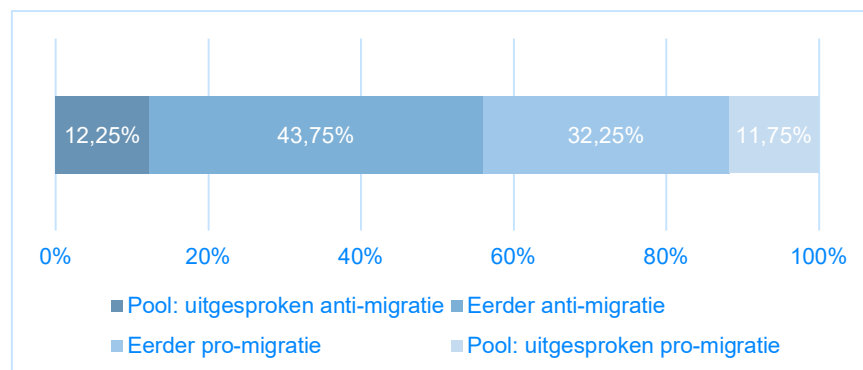
“ Er is een groot potentieel aan frames over migratie en vluchtelingen dat de pers in Vlaanderen onbenut laat.

‘Evidence-based’ communicatieadvies

Op basis van de drie uitgevoerde experimenten, waaraan ruim 2800 Vlamingen deelnamen, zal in dit hoofdstuk communicatieadvies geformuleerd worden in de vorm van een aantal vuistregels. Hoewel deze vuistregels als ‘evidence-based’ te kwalificeren zijn, is de reikwijdte ervan beperkt omdat binnen de experimenten niet alle frames en counterframes uitgetest zijn. Toch brachten de experimenten enkele relevante inzichten aan het licht.

Ruim tien procent (concreet: 13,5% in het tweede en 12% in het derde experiment) is duidelijk tegen migratie en wil niemand toelaten, zelfs geen mensen met dezelfde etnische herkomst als de meeste Vlamingen. De tegenpool bestaat uit ongeveer tien procent (m.n. 10,7% à 11,8%) Vlamingen die velen willen toelaten, ook mensen uit armere delen van Europa en mensen met een andere huidskleur. Ruim zeventig procent van de overige Vlamingen zit in het midden van de schaal. Ongeveer veertig procent (m.n. 43,1% à 44,5%) wil ‘enkelen’ toelaten. Eén derde (m.n. 31,6% à 32,7%) verkiest ‘een aantal’ toe te laten. Deze twee groepen, dus zo’n zeventig procent van het totaal, vormen ‘het beweegbare midden’, met andere mensen die niet (of nog niet) tot de twee uitgesproken kampen behoren. De overige landgenoten, ongeveer een kwart, zitten aan de polen. Figuur 5 geeft deze groepen grafisch weer. Een eerste conclusie is dus dat het thema migratie de bevolking niet verdeelt in twee kampen, wat zou inhouden dat een grote groep uitgesproken tegen migratie en een al even grote groep uitgesproken vóór zou zijn. Drie kwart is immers bereid ‘enkelen’ of ‘een aantal’ mensen toegang tot het grondgebied te verlenen om te komen wonen en leven in België. Uit de analyses blijkt ten slotte dat de houdingen ten aanzien van vluchtelingen en die ten aanzien van migranten sterk correleren. Vluchtelingen of migranten²⁰ maakt in de perceptie van Vlamingen geen wezenlijk verschil uit.

Figuur 5 De vier groepen in de Vlaamse bevolking, variërend van een uitgesproken houding tegen tot een uitgesproken houding vóór migratie (gebaseerd op twee gewogen steekproeven van telkens duizend Vlamingen tussen 18 en 65 jaar)

Deze gegevens verschillen van de door de IPSOS verzamelde data. Ten eerste zijn de Vlamingen op basis van de IPSOS-data wél in de uiterste polen onder te brengen (20% tegen, 29% voor).

²⁰ In het onderzoek was er sprake van “immigranten” en hun afkomst, zonder een strikte(re)definitie te geven.

Voor de 29% voorvechters zijn niet in de voor dit rapport verzamelde gegevens terug te vinden. Mogelijk komt dit doordat van de 32% van de Vlamingen die slechts 'een aantal' mensen willen toelaten een deel toch bereid is een voortrekkersrol op te nemen.

Vuistregel 1: Omdat er geen 'common ground' is—ruim de helft van de Vlamingen heeft een negatieve houding ten aanzien van migranten—heeft genuanceerde communicatie de voorkeur.

Een belangrijk verschil is natuurlijk dat er in beide studies andere meetmethoden zijn gebruikt. Het gemiddelde (5.10 op een 10-puntenschaal) van de hier verzamelde data benadert het gemiddelde van de Belgische data uit het Europese onderzoek (4.99/10). Een eerste advies bij het communiceren naar het grote publiek is, zowel afgaande op de hier gepresenteerde data als op deze die door IPSOS zijn verzameld, om goed voor ogen te houden dat meer dan de helft van de volwassen Vlamingen een negatieve houding ten aanzien van migratie aanhangt. De claim dat "alle Vlamingen hun buik vol hebben van migranten" klopt echter al evenmin. Omdat er geen 'common ground' is, heeft genuanceerde communicatie de voorkeur.

Hoewel er meer vrouwen (ca. 55%) in de groepen met een houding vóór migratie zitten, is dit verschil niet significant en dus niet bepalend om het profiel en samenstelling van de vier groepen in de analyse vast te stellen. Meer bepalend is dat bijna de helft (47%) van de personen in de groep met een uitgesproken anti-houding meer dan vijftig jaar oud is. Bij de andere groepen is de verdeling per leeftijdscategorie telkens een derde: 1/3 18 tot 34 jarigen, 1/3 35 tot 49 jarigen en 1/3 50 tot 65 jarigen.

Doorslaggevend voor de typering zijn enerzijds het hoogst behaalde diploma en anderzijds de socio-economische klasse. In de groep met een uitgesproken anti-houding heeft 80,5% hoogstens een diploma middelbaaronderwijs behaald. Bij de middelste groep met een eerder anti-houding is dat 61% ten opzichte van 39% met een hoger diploma. Bij de groep met een eerder positieve houding is dat telkens ongeveer de helft, en bij de uitgesproken positieve houding is dat 42% tegenover 58%. Bij de socio-economische klasse, die rekening houdt met gezinsinkomen en beroepsuitoefening, blijken de hogere klassen (1-4) de meerderheid te vormen bij de uitgesproken positieve (72%), eerder positieve (63%) en eerder negatieve (53%) houding. Bij de uitgesproken negatieve houding vormen zij met 46% net de minderheid.

Vuistregel 2: Economische argumenten slaan waarschijnlijk beter aan bij tegenstanders, culturele argumenten bij voorstanders van migratie.

Hoe meer pro-migratie de groep wordt, hoe vrouwelijker, hoe jonger, hoe hoger opgeleid, en hoe beter de socio-economische positie.

De groep met de uitgesproken anti-migratiehouding is dus het best te onderscheiden: wat meer oudere mannen, een lager diploma en een lagere socio-economische status. Zij vinden migratie overduidelijk een slechte zaak voor de Belgische economie, ze ondermijnt het culturele leven en België is daardoor een slechtere plek om te leven. Hoe meer pro-migratie de groep wordt, hoe vrouwelijker, hoe jonger, hoe hoger opgeleid, en hoe beter de socio-economische positie. De positieve uitkomst van migratie verschuift daarbij van een nadruk op de slechte gevolgen voor de Belgische economie

naar de verrijking van het culturele leven. De verrijking van het culturele leven als gevolg van migratie is een uitgesproken standpunt van de personen met een erg open houding ten aanzien van migratie. Deze resultaten kunnen ook worden gelezen: de groep die een meer kwetsbare positie inneemt in de samenleving, en daardoor mogelijk ook het meest te verliezen heeft bij migratie, hangt een uitgesproken negatieve houding aan. De gehanteerde bril daarbij is eerder economisch dan cultureel van aard. Een voorzichtig advies dat hieruit af te leiden valt, is dat argumenten die betrekking hebben op cultuur beter zullen aansluiten bij personen met een houding vóór en economische argumenten bij personen met een houding tegen migratie.

Wat en hoe men iets communiceert, hangt uiteraard af van de doelstelling, wie men wil bereiken en welke boodschap men wil overbrengen. Een aanname van dit rapport is dat het zinvol is om met de communicatie affectieve polarisering tegen te gaan, zodat het debat rond migratie minder emotioneel wordt en er opnieuw naar de inhoudelijke kant van de argumenten geluisterd wordt. Dit moet het democratische debat over het thema ten goede komen. Figuur 6 duidt aan hoezeer de vier groepen in de analyse affectief gepolariseerd zijn, wat verwijst naar de gevoelens die men koestert ten aanzien van personen en groepen die voor migratie zijn ten opzichte van de gevoelens ten aanzien van personen en groepen die tegen zijn. Het blijkt dat de Vlamingen die uitgesproken voor migratie zijn meer affectief gepolariseerd zijn dan Vlamingen die tegen zijn. De thermometer kleurt rood (67,45 op een schaal tot honderd, waarbij 0° wijst op een afwezigheid en 100° op de hoogst mogelijke mate van affectieve polarisering, waarbij 'het potje overkookt'). De temperatuur bij de twee middelste groepen is zoals te verwachten het laagst (29,72 bij de eerder negatieven en 38,25 bij de eerder positieven), waarbij de emotionele temperatuur van de groep die eerder positief staat ten aanzien van migratie niet veel lager is dan die van de meest uitgesproken anti-groep (41,85). Wel blijkt uit de analyse dat de sympathie van de middelste groepen eerder uitgaat naar de Vlamingen met een houding pro-migratie dan naar de anti-groep.

Vuistregel 3: Omdat affectieve polarisering een inhoudelijk debat in de weg staat, is communicatie die deze versterkt, af te raden.

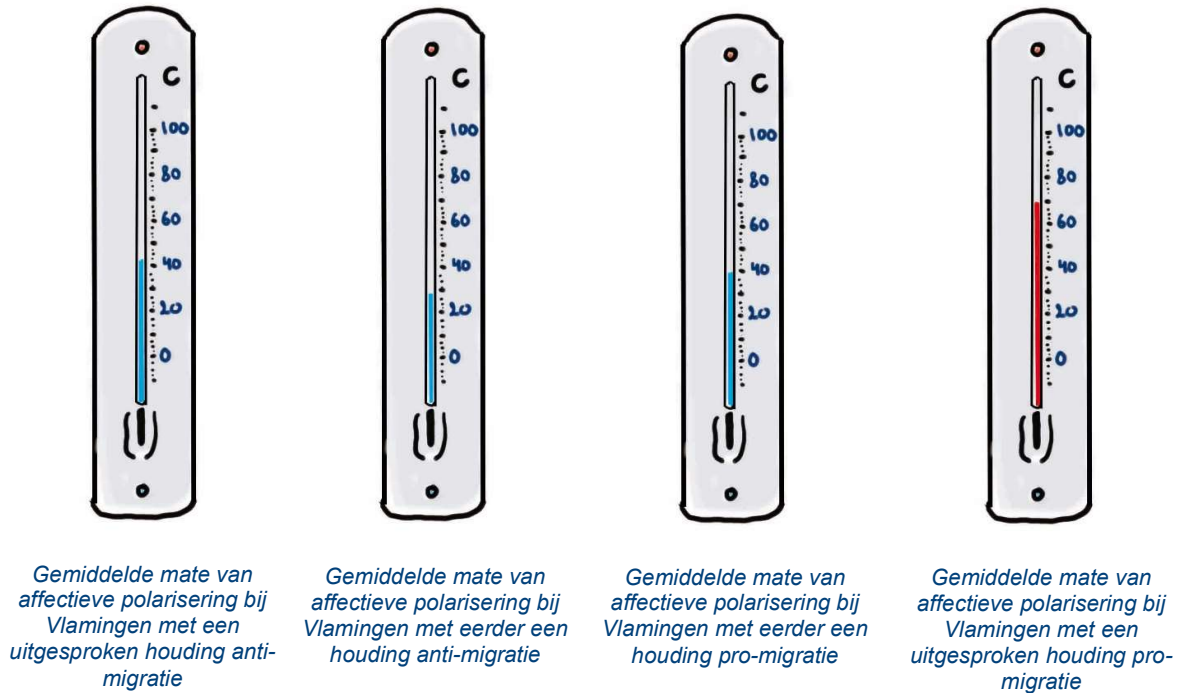

Uit de analyse blijkt dat de sympathie van de middelste groepen eerder uitgaat naar de Vlamingen met een houding pro-migratie dan naar de anti-groep.

De opvallend sterke mate van affectieve polarisering bij Vlamingen met een houding vóór migratie vergt meer onderzoek en mogelijk ook een specifieke aanpak. Het komt erop neer dat ze 'rood aanlopen' als het gaat over hun gevoelens ten aanzien van personen die er een andere mening op nahouden. Zoekend naar een verklaring, zou het kunnen dat voorstanders niet meegaan in het op scherp stellen van de discussie, bijvoorbeeld door zelf het eigen taalgebruik óók te verharderen. Die ingehouden woede zou zich — onderhuids — kunnen vertalen in een grotere mate van affectieve

polarisering. Omdat affectieve polarisering een inhoudelijk debat in de weg staat, is communicatie die deze versterkt, echter af te raden.

Figuur 6 Mate van affectieve polarisering bij vier groepen van Vlamingen, opgedeeld volgens hun houding ten aanzien van migratie (gebaseerd op twee gewogen steekproeven van duizend Vlamingen tussen 18 en 65 jaar)

Hoe de grotere mate van affectieve polarisering bij Vlamingen met een uitgesproken houding voor migratie tot uiting komt—en óf die wel op een of andere manier merkbaar is in de communicatie—kunnen we slechts gedeeltelijk afleiden uit de data. In het tweede experiment vroeg het onderzoeksteam aan de respondenten een reactie te schrijven op een (fictieve) twitterdiscussie waarbij ook de toenmalige staatssecretaris voor Asiel en Migratie, Theo Francken betrokken was (zie verder bijlage 1). Eerst werd er een cijfer gegeven: er kwamen op een jaar tijd 129.392 migranten naar België. Daarna volgde er een reactie, namelijk dat er ook 80.053 migranten vertrokken zijn, en dat het netto dus over 49.339 nieuwkomers gaat. In de reacties op deze discussie, geformuleerd door de deelnemers aan het experiment met een uitgesproken positieve houding, wordt er vooral op de bal gespeeld, en niet of minder op de man. De framing in de reacties van de respondenten met een uitgesproken houding anti-migratie is herkenbaar, maar of de reacties heftiger zijn, is moeilijker te bepalen. Ze richten hun pijlen meer op de onderzoekers. Maar oordeel vooral zelf.

Enkele reacties op de discussie geformuleerd door Vlamingen met een uitgesproken houding voor migratie:

- “We hebben de nieuwkomers nodig! Op bouwerven, langs straten, in zorgcentra... zie ik ze aan het werk!”
- “Goed dat het volledige plaatje getoond wordt! #verbindennietverdelen”
- “We zijn allen bewoners van deze planeet...”
- “Inderdaad, bijna 50000 nieuwe mensen kunnen België vooruithelpen, als wij ze eerst zelf helpen.”
- “Bedankt om de juiste cijfers te geven.”
- “Bedankt voor deze rechtzetting.”
- “Niet alle migratie is slecht, ook vele knelpuntberoepen kunnen door hun worden ingevuld indien ze zich op een juiste manier kunnen integreren in onze maatschappij”
- “Ook deze cijfers mogen eens bekend gemaakt worden! Steeds het slechtste willen publiceren en zo de mensen aan je kant willen krijgen toch ongelooflijk.”
- “Je zou denken dat politici meer zouden lezen dan enkel titels: wie het artikel heeft gelezen, beseft dat de werkelijke cijfers vele lager liggen. Informeer jezelf alvorens meningen in het rond te spuien. #fakenews”
- “Feiten zijn niet belangrijk voor theo”
- “maar dat vertelt onze vriend Theo er natuurlijk niet bij ...”

Voorbeelden van reacties op de discussie geformuleerd door Vlamingen met een uitgesproken houding tegen migratie:

- “Het zijn er teveel, we moeten eerst onze mensen helpen... Het is hier paradijs vr buitenlanders en wij, echte Belgen worden achteruit gestoten en strenger aangepakt”
- “iedere immigrant is er een teveel. Ze ondermijnen onze sociale zekerheid en de armere bevolking i belgie blijft in de kou staan.”
- “ik vind de tweet van theo passens en zou er niet op reageren”
- “Alles moet buiten en buiten blijven, zo simpel is het.”
- “Beide berichten vertellen slechts een fractie van wat de realiteit is, die we dagelijks op straat zien”
- “inderdaad maar ons land is ons land niet meer..Ik voel me als blanke op de metro in Brussel alleen.... Zelfs onze eigen taal verstaan ze niet. Dat maakt mij echt kwaad.”
- “ik trek die cijfers in twijfel. Bovendien is 49.339 mijns inzien nog te veel.”
- “Neem ze allemaal in huis als jij er zo blij mee bent”
- “mijn vertrouwen in jullie cijfers is weg”

De inhoud van de boodschap lijkt toch te primeren op wie dat deze verkondigt.

Het is bijzonder complex om deze data eenduidig te interpreteren, omdat er meerdere parameters spelen. Het debat dat de respondenten te zien kregen, was in een aantal gevallen aanvullend geformuleerd, in andere gevallen neutraal. In de ene conditie kwam een reactie van “Karel Geens”, in de andere was diezelfde reactie afkomstig van “Junaid El Arbi”. De statistische analyse bracht geen eenduidige en duidelijke verbanden aan het licht. Dit lijkt aan te tonen dat de inhoud van de boodschap toch primeert op wie dat deze verkondigt.

De onderzoekers hebben in de experimenten verder ook nagegaan welke formulering en welke combinatie van frames in een boodschap het meest geschikt waren om de affectieve polarisering te doen dalen of om een attitudeverandering teweeg te brengen. Aan de houdingen ten aanzien van migratie konden de experimenten niets noemenswaardig wijzigen. Dit ligt ook niet voor de hand, met slechts enkele korte berichten met argumenten als beschikbaar wapen. Migratie en asiel zijn discussieonderwerpen die allang meegaan, waar iedereen wel een mening over heeft, en waarbij de meeste argumenten al vaak de revue zijn gepasseerd. Mensen zomaar van gedacht doen veranderen, is daardoor erg moeilijk. Bepaalde ideeën zijn langzaamaan ingesleten. Het advies is daarom om hun blik trachten te verruimen door hen méér mogelijke frames en counterframes aan te bieden. Dit zou het duidelijk moeten maken dat er geen pasklare en eenvoudige oplossingen voor het migratievraagstuk bestaan (“iedereen opvangen”, “iedereen buiten”). Zodra die blik verruimd is, en mensen de nuances beginnen zien, kunnen ze hun mening verfijnen, en mogelijk ook met sterke(re) argumenten onderbouwen. Dat zou het debat ten goede moeten komen.

Vuistregel 4: Probeer de mensen hun blik te verruimen door hen meerdere frames en counterframes aan te bieden. *Win-win*, *Controle* gecombineerd met *Het onschuldige slachtoffer* heeft alvast potentieel. Zo wordt het duidelijk dat er geen eenvoudige oplossingen bestaan voor het complexe migratievraagstuk.

Welke frames en counterframes het meest geschikt zijn, hangt af van het doel dat de boodschapper nastreeft. Indien dat doel is om de affectieve polarisering te doen dalen dan bieden de resultaten van deze studie enig inzicht. Uit de experimenten blijkt dat het gebruik van het frame

Het frame *Controle* in combinatie met de counterframes *Win-win* en *Het onschuldige slachtoffer* is het meest geschikt om de affectieve polarisering rond migratie te doen afnemen.

Controle in combinatie met de counterframes *Win-win* en *Het onschuldige slachtoffer* het meest geschikt is om de affectieve polarisering te doen afnemen. *Win-win* en *Controle* werden op basis van de inhoudelijke analyse en de gesprekken met de experts als het meest kansrijk aangeduid, en de experimenten hebben deze effectiviteit ook bevestigd. Ze doen de affectieve polarisering dalen, wat het democratische debat moet doen heropleven. Het meest efficiënt bleek *Controle* te zijn om te erkennen dat er een probleem is met betrekking tot migratie. Het land en Europa slagen er niet in om grip te krijgen op de komst van asielzoekers die hun geluk

in Europa willen beproeven. *Win-win* en *Het onschuldige slachtoffer* kunnen verder nuance aanbrengen in dit verhaal.

Vuistregel 5: Empathie tonen met tegenstanders vormt dé sleutel om affectieve polarisering te doen afnemen. Dit komt neer op eerst meevoelen met de tegenstander en daarna de eigen argumenten formuleren.

In het afsluitende, longitudinale experiment stonden deze drie frames centraal (*Controle*, *Het onschuldige slachtoffer*, *Win-win*), aangevuld met het problematiserende frame *De vijandige indringer*). Twee bijkomende condities gebruikten deze frames, maar werden telkens voorzien van een korte inleiding, namelijk een zinnetje waarin een stukje empathie en erkenning van het argument van de tegenstander terug te vinden was (bijvoorbeeld “Klopt, de meesten zijn wel dik oké. Maar ...”). De strategieën hadden op zich geen significante impact, maar de combinatie

ervan wél. Eerst empathie tonen, en vervolgens een counterframe inzetten, bleek een effectieve manier om de affectieve polarisering te doen dalen. Bovendien was dit effect na een week nog altijd merkbaar. Dezelfde boodschap herhalen bleek geen bijkomend effect te hebben, maar belangrijker was de vaststelling dat het initiële effect gehandhaafd bleef. Met andere woorden, een belangrijk, en mogelijk voornaamste advies dat eenduidig uit de experimenten is gebleken, luidt daarom dat empathie tonen in de eigen communicatie voor personen en groepen met een andere mening de sleutel vormt om de affectieve polarisering te doen afnemen. Praktisch houdt dit in dat men in de eigen communicatie de tegenstander een stukje tegemoet komt, dat men erkent dat voor het andere standpunt begrip op te brengen valt, maar dat men het er zelf niet mee eens is. Vervolgens geeft men dan de eigen argumenten. Het gevolg zou moeten zijn dat enerzijds de eigen communicatie als minder aanvallend en provocerend overkomt, en anderzijds dat de reactie navenant zal zijn. Dit veronderstelt natuurlijk dat men zich óók wil richten tot personen met een andere mening. Ook indien het doel is het debat op scherp te stellen of te provoceren, is dit advies niet van toepassing.

Vuistregel 6: Stem de boodschap subtiel af op de mening over migratie van wie men voor zich heeft.

In het onderzoek werd ten slotte ook nagegaan hoe authentiek, accuraat en geloofwaardig de deelnemers aan de experimenten de gebruikte boodschappen over migratie vonden. Het ligt namelijk voor de hand dat als een boodschap niet als geloofwaardig, accuraat en authentiek overkomt deze ook niet tot een gunstig resultaat zal leiden. Wat bleek echter uit de experimenten? De beoordeling op basis van deze criteria van de getoonde boodschappen houdt verband met hun mening over migratie. Bijvoorbeeld personen met een uitgesproken positieve houding ten aanzien van migratie vonden een boodschap die bij die mening aansloot meteen ook authentiek, accurater en geloofwaardiger. Hetzelfde viel op bij de andere drie groepen die er werden onderscheiden.

Als de vraag is hoe de communicatie eruit zou moeten zien voor de twee groepen in het 'beweegbare midden' (dat wil zeggen zij die eerder negatief dan wel eerder positief denken over migratie), rekening houdend met hoe accuraat, authentiek en geloofwaardig zij de communicatie vinden, dan lijkt communicatie die aan volgende criteria voldoet de voorkeur te hebben. Personen die er een eerder negatieve houding ten aanzien van migranten en vluchtelingen op nahouden, vinden boodschappen waarin een combinatie wordt gebruikt van enerzijds het tonen van empathie voor de mening dat migranten en vluchtelingen ook slachtoffer zijn en anderzijds een visie dat het nodig is om migratie beter onder controle te krijgen, het meest authentiek, accuraat en geloofwaardig. Voor personen die een eerder positieve houding ten aanzien van migratie aanhangen, zijn er twee opties. Ten eerste zien zij boodschappen die inzetten op het gebrek aan kansen van migranten en vluchtelingen, in combinatie met een focus op een win-winverhaal als accuraat, authentiek en geloofwaardig. Ten tweede vinden zij dat boodschappen die begrip tonen voor het idee dat migratie meer gecontroleerd moet verlopen, in combinatie met slachtofferschap en win-win, eveneens aan die drie criteria voldoen. Idealiter zou de communicatie dus subtiel moeten worden afgestemd op de mening van wie men voor zich heeft.

Zelf aan de slag: een stappenplan

Hoe zijn het overzicht met de elf frames en counterframes en de andere inzichten en adviezen concreet in de eigen communicatie toe te passen? Dat is een moeilijke vraag. In dit afsluitende hoofdstuk zal daarom een stappenplan worden voorgesteld. De veronderstelling daarbij is dat het hierbij gaat over een organisatie die bewust(er) met frames en counterframes aan de slag wil in de communicatie. Verder zullen er ook bijkomende vuistregels worden geformuleerd.

Stap 1: Waaruit bestaat onze communicatie?

Inzicht in de eigen communicatie, zoals die er momenteel voorstaat, is een belangrijke eerste stap. De voornaamste vraag daarbij is: welke frames en counterframes gebruiken we zélf in onze communicatie? Aan framing valt niet te ontsnappen, dus vandaar dat zelfreflectie nodig is om inzicht te krijgen in de eigen frames en counterframes die men bewust dan wel onbewust gebruikt.

Stap 2: Wat willen we bereiken?

Deze studie schoof een aantal doelen naar voor: affectieve polarisering verminderen, het democratisch debat rond migratie versterken en voorkomen dat het 'beweegbare midden' verder opschuift naar de polen. Deze doelen wijken mogelijk af van wat de persoon of instantie die met dit rapport aan de slag wil gaan beoogt. Mogelijk is het de bedoeling om Vlamingen die zich in het beweegbare midden bevinden toch te doen opschuiven naar een van de polen, bijvoorbeeld om van hen voorvechters van migratie te maken, om meer aanhang te krijgen, steun te verwerven en fondsen. Het is best mogelijk dat het daarvoor helemaal niet nodig is om empathie te tonen met tegenstanders. Misschien is het vanuit dat standpunt wel zinvol om de confrontatie met andersgezinden aan te gaan.

Stap 3: Welke combinatie van (counter)frames is bruikbaar om het gekozen doel te bereiken?

Het overzicht met frames en counterframes vormt een *toolkit*, dus een gereedschapskoffer die inzetbaar is in de communicatie. De framematrix in bijlage toont vooral wat de achterliggende, logische redenering is bij ieder frame. De beschrijving van de frames eerder in het rapport geeft aan hoe belangrijke stakeholders de frames concreet inzetten in hun communicatie. De visuele weergave van alle frames, zoals een aantal keer opgenomen in het rapport, kan helpen om het overzicht te memoriseren.

Alle frames en counterframes zijn tegelijk waar en niet waar, er is altijd een deel van de werkelijkheid die ermee lijkt te matchen. Maar de complexe realiteit van migratie en asiel valt het dichtst te benaderen als *alle* frames tegelijkertijd worden toegepast. Binnen dezelfde boodschap is dat praktisch onhaalbaar, maar voor

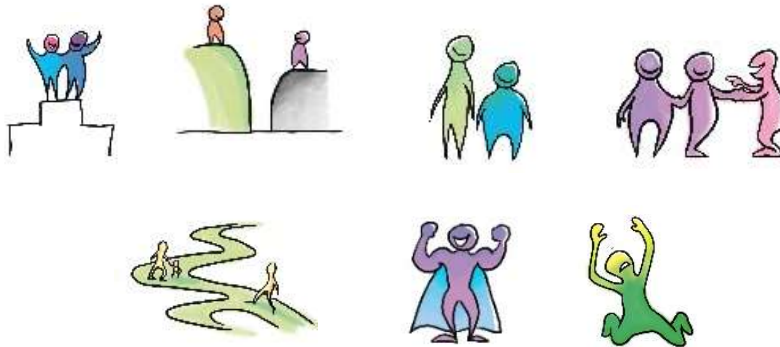
“ Voor een nieuwsmid-
ium zou het haalbaar moeten zijn om het hele gamma aan frames en counterframes te gebruiken doorheen de hele verslaggeving over asiel en migratie.

bijvoorbeeld een nieuwsmidium dat veel aandacht aan migratie besteedt, zou dat wel haalbaar moeten zijn doorheen de hele verslaggeving.

Over welk frame hebben we het?

Over welk counterframe hebben we het?

Stap 4: Hoe pakken we dit aan?

Dé moeilijkheid is om de geselecteerde frames en counterframes heel concreet vorm te gaan geven in de communicatie. Dat gaat dan onder meer over zoeken naar het meest geschikte woord- en beeldgebruik en sterke argumenten. Een oefening kan bestaan uit het herkennen van frames en counterframes in de eigen communicatie en in die van anderen (zie kadertekst hierna). Een eindproduct kan een eigen kernboodschap zijn die meerdere frames en counterframes omvat, en waarvan het de bedoeling is om deze boodschap voortaan in iedere communicatie mee te geven, heel uitdrukkelijk of impliciet.

Herken je de frames en counterframes in de volgende discussie, en zie je welke woorden en argumenten deze oproepen?

Persoon A: “Tijdens de Eerste Wereldoorlog konden miljoenen Belgen als vluchteling in Nederland terecht. En nu blijkt vluchtelingen opvangen plots zo moeilijk. Hoe komt dat?”

→ Verwijzen naar historische voorbeelden is een sterk framing device, in dit geval voor *Pantarei*. Migratie is immers van alle tijden.

Persoon B: “Ja, maar die Belgen kwamen uit een regio met een gelijke cultuur en wetten. Het was toen overduidelijk dat het om tijdelijke opvang ging. Heel anders dan gelukzoekers uit onverenigbare culturen met minachting voor onze normen en waarden.”

→ Dit is een redenering vanuit *Botsende beschavingen* (“onverenigbaar”). De aanduiding dat het “overduidelijk” is, is een doodoener, want zo duidelijk was dat op het moment zelf niet. Velen zijn destijds inderdaad teruggekeerd. Maar er zijn er ook gebleven. Dat gebeurt met de huidige vluchtelingen al evenzeer.

Persoon C: “Allé, idioot. Dat waren dan ook échte vluchtelingen. Ze gingen naar het eerstvolgende veilig land. Zodra het enigszins veilig was, keerden ze terug. Géén zakken vol geld, géén sociale woningen, géén inburgeringscursusjes, géén tolken ...”

→ In deze reactie zit het frame *Kosten en baten*. Er spreekt een minachting uit (bv. “cursusjes”). De andere als “idioot” bestempelen, versterkt de affectieve polarisering.

Persoon D: “Gelukzoekers? Hou toch eens op met alle vluchtelingen over één kam te scheren! Er zijn enorm veel mensen die aan de meest vreselijke omstandigheden ontsnapt zijn.”

→ Hierin zit het counterframe *Diversiteit*. Tegelijk zit er een andere veralgemening in: “enorm veel”. Het is ook beter om een hyperbool als “de meest vreselijke” te vermijden.

(vervolgt)

Persoon E: “Ik ben bang. Of het nu gelukzoekers zijn of niet, voor hetzelfde geld halen we 100 verkrachters binnen.”

→ Dit is het *Indringer*-frame.

Persoon A: “Bang zijn voor het onbekende is normaal. Maar je hebt wel een keuze. Laat ik mijn leven door die angst leiden, of sta ik open om het onbekende te leren kennen? Als die mensen eenmaal integreren kan dat een enorme verrijking zijn.”

→ Dit is een reactie vanuit het counterframe *Wij zijn allemaal mensen* en *Win-win*. Goed is dat er empathie getoond wordt met de angstige persoon E. De aanduiding “enorm” kan echter achterwege blijven.

Persoon C: “Verrijking? Verarming, ja. Natúúrlijk komen die vreemden naar hier. Waarom zouden ze werken, als ze hier alles gratis krijgen? Een leefloon hier is ginder een immens inkomen. Daarbij, ze kweken als konijnen, waardoor ze ook de kinderbijslag kunnen leegroven. Zo hebben ze meer dan een Vlaming die 45 jaar hard heeft gewerkt.”

→ Dit is een stigmatiserende redenering vanuit het *Kosten en baten*-frame. Typerend is de vanzelfsprekendheid die voortkomt uit het benadrukken van “natúúrlijk”.

Persoon D: “Integreren is een lang proces. Álle betrokkenen moeten daarvoor inspanningen doen.”

→ Deze uitspraak is minder eenvoudig bij een van de frames onder te brengen. Het sluit het beste aan bij *Win-win*, waarbij alle partijen winnen, en er dus ook van iedereen inspanningen verwacht kunnen worden.

Persoon A: “Migratie is meer maakbaar dan integratie. Men moet daar meer planmatig over nadenken. Een selectief beleid, met een bovengrens voor vluchtelingen. Daardoor zullen we onze welkom beter kunnen organiseren.”

→ Dit is het *Controle*-frame. Het is ook deproblematiserend en verbindend gebracht, maar wel vanuit een restrictief beleid.

Formuleer ten slotte een aantal do's en don'ts die als 'checklist' kunnen fungeren bij de communicatie. De volgende vuistregels kunnen als opstart dienstdoen.

Vuistregel 7: Vermijd frames en counterframes die stigmatiseren, polariseren, en onnodig problematiseren.

Belangrijk is om aan te geven dat ieder frame één manier is om naar migratie te kijken, maar dat er ook alternatieve zienswijzen zijn.

Vuistregel 8: Zoek naar de meest geschikte invulling van frames en counterframes die je wil inzetten, door ze concreet en tastbaar te maken.

Zoals eerder al bleek uit de evaluatie zijn sommige frames problematiserend, stigmatiserend of polariserend. Sommige frames zijn vaag en weinig concreet, en voelen als 'wollig' aan. Frames en counterframes die weten aan te sluiten bij

de waarneembare en voelbare realiteit hebben een stapje voor. Abstractere frames hebben nood aan concretisering. Indien men ze toch wil inzetten, moet er gezocht worden naar een geschikte invulling. Het counterframe *Win-win* zou bijvoorbeeld verder geconcretiseerd kunnen worden door te verwijzen naar zorgberoepen.

Vuistregel 9: Vermijd iedere vorm van veralgemening als het over vluchtelingen of personen met een migratieachtergrond gaat, en zorg ervoor dat ook anderen daartoe niet geneigd zijn op basis van wat je zelf communiceert.

Een verder aandachtspunt is dat de uitwerking van een frame niet mag leiden tot gratuite veralgemeningen. Als bijvoorbeeld een asielzoeker een sociaal werker in een asielcentrum verwondt met een mes kan dat een erg authentiek verhaal zijn, maar dat ene incident zegt niets over asielzoekers in het algemeen. Mensen hebben snel de neiging om bij iemand die tot een gepercipieerde *out-group* behoort, de vaststellingen te gaan veralgemenen. Als iemand die tot de *in-group* behoort een mes trekt, is de neiging om te stellen dat iedereen van de *in-group* potentieel gevaarlijk is er niet. Nuance aanbrengen is dus de boodschap. Er mag dus nooit de indruk worden gewekt dat verhalen als 'pars pro toto' dienstdoen, dus dat ze illustratief zijn voor alle migranten en vluchtelingen, of voor alle Vlamingen en Belgen. In dat geval loopt men immers het gevaar in een andere val te trappen, namelijk in die van de clichés en archetypes. Het gaat dan concreet over *De held*, *Het slachtoffer* en *De vijandige indringer*. Als verhalenverteller zal dat uiteraard niet eenvoudig zijn, want dat kan betekenen dat een bepaalde migrant tegelijk als held, slachtoffer en indringer moet worden neergezet. Dit schept natuurlijk ook mogelijkheden om mensen van vlees en bloed te tonen. Dat is de reden waarom de framematrix algemeen tot inspiratie kan dienstdoen, om gebruik te maken van een onverwachte combinatie van frames.

Vuistregel 10: De logische redenering die achter een frame schuilgaat, kan in de communicatie uitdrukkelijk aan bod komen, vooral om het relatieve van iedere invalshoek te beklemtonen. Vermijd echter om met een ingewikkelde uitleg de complexiteit van migratie te willen vatten.

Bij het toepassen van een frame of counterframe is er de mogelijkheid om de achterliggende redenering zoals weergegeven in de matrix (d.z.w. de 'reasoning devices') uitdrukkelijk uit de doeken te doen in een betoog, dus hoe vanuit een specifieke oorzaak een problematiserende of niet-problematiserende definitie van migratie ontstaat, en hoe daar logischerwijs een oplossing of

beleidskeuzes uit voortvloeien. Belangrijk is ook om aan te geven dat dit één manier is om ernaar te kijken, maar dat er ook alternatieve zienswijzen zijn. Het belang van een ‘frame’, dus van een invalshoek, duidelijk maken helpt al om het publiek aan te zetten om te reflecteren en het relatieve karakter van de eigen mening in te zien. Deze strategie heeft echter een keerzijde, namelijk dat frames die meteen een belletje doen rinkelen en weinig uitleg behoeven makkelijker inzetbaar zijn.

Vuistregel 11: Eén woord of één beeld kan volstaan om een complex gegeven als migratie tot een eenvoudig gegeven te herleiden. Weet echter dat eenvoudig in de praktijk soms simplistisch betekent.

Eén woord of één beeld (denk aan Alan Kurdi) kan in principe volstaan om een hele redenering op te wekken. Dat zijn dan ook de krachtigste vormen van framing. De kunst van framing houdt in dat er gezocht wordt naar die ene metafoor, dat ene sprekende voorbeeld, die slimme woord- of beeldkeuze die de boodschap die men wil overbrengen meteen duidelijk maakt, zonder verdere uitleg. Ieder woord telt in de communicatie. Eenvoudige taal heeft de voorkeur, maar simpel mag geen synoniem zijn voor simplistisch. Daarom dat verschillende frames en counterframes die gecombineerd en op eenvoudige wijze gebracht worden de voorkeur hebben.

Vuistregel 12: Trap niet in de val om het vanzelfsprekend te vinden dat met het wijzigen van een boodschap over migratie meteen ook verandert hoe het publiek over het onderwerp denkt.

Wat uiteindelijk werkt of niet werkt, valt moeilijk op voorhand te becijferen. Communicatie en hoe deze processen mensen beïnvloeden, vormt namelijk geen eenvoudig vraagstuk. Trap niet in de val om het als erg vanzelfsprekend te bestempelen: een verandering van de boodschap over een onderwerp verandert meteen ook hoe het publiek erover denkt. Zeker bij migratie, een onderwerp dat hoog op de agenda staat en weinigen onberoerd laat, is het niet een kwestie van een eentweetje om een doel te bereiken. Persoonlijke overtuigingen, ervaringen en belangen, vooroordelen en overtuigingen spelen allemaal een rol.

Een stappenplan om anders te communiceren over migratie

Vragen voor stap 1: Waaruit bestaat onze communicatie?

Hoe communiceert onze organisatie over migranten en vluchtelingen in Vlaanderen?

Kunnen we ons terugvinden in de framematrix (zie bijlage)? Welke bewuste strategie volgen wij?

Visie

1. Hoe denken we over migranten en vluchtelingen in Vlaanderen? Vormen zij wel of niet een probleem voor de Vlaamse maatschappij? Waarom?
2. Hoe zien we de verhouding tussen burgers zonder en met een migratieachtergrond?
3. Bekijk de frames en counterframes, en geef aan in welke mate die in het algemeen herkenbaar zijn (ongeacht of ze ook nuttig of bruikbaar zijn).

Communicatie

4. Hoe wordt er intern gesproken over vluchtelingen en migranten?
5. Hoe wordt er gesproken over vluchtelingen en migranten in de externe communicatie van onze organisatie? Kijk hiervoor naar veelzeggende termen en andere uitingsvormen.
6. Is onze communicatie, intern en extern, polariserend? Komen meerdere standpunten aan bod of wordt slechts één visie omschreven?
7. Welke (counter)frames worden gebruikt in de communicatie?

Beleid

8. Hoe ziet het beleid omtrent migratie en vluchtelingen er momenteel uit? En hoe kan onze organisatie daarop een antwoord bieden?
- Formuleer een algemene conclusie op basis van deze analyse.
 - Duidt de frames en counterframes in het overzicht aan waar de organisatie te situeren valt.
 - Geef aan in welke mate er ruimte is voor verbetering.

Vragen voor stap 2: Wat willen we bereiken?

Wat is het doel van onze communicatie? Willen wij ervoor zorgen dat mensen op een minder polariserende manier spreken over migranten en vluchtelingen?

(vervolgt)

Vragen voor stap 3: Welke combinatie van (counter)frames is bruikbaar om het gekozen doel te bereiken?

Welke frames en counterframes moeten zeker vermeden worden om het doel te bereiken?

Welke frames of counterframes gebruiken de tegenstanders?

Vragen voor stap 4: Hoe pakken we dit aan?

Bespreek hoe de frames en counterframes die de voorkeur hebben concreet gestalte zullen krijgen in het denken, de communicatie en het gedrag. Denk aan woordgebruik, beeldgebruik, richtlijnen enz.

Formuleer een aantal do's en don'ts die als 'checklist' kunnen fungeren bij de communicatie.

Formuleer een kernboodschap of een aantal kernboodschappen die richtinggevend zullen zijn in de toekomst.

Besluit

Dit rapport hoopt een bron van inspiratie te zijn voor wie de ambitie deelt om anders te communiceren over vluchtelingen en migratie. Het uitgangspunt daarbij was dat de toegenomen affectieve polarisering personen met een minder uitgesproken mening het democratische debat de rug doet toekeren. Burgers raken vervreemd van de politiek en een breed gedragen migratie- en asielbeleid ter zake lijken steeds verder weg. De onderzoekers hadden daarom een dubbel doel voor ogen. Ten eerste wilden ze de kennis vergroten over hoe cultureel gedeelde denkkaders (frames en counterframes) bijdragen aan affectieve polarisering rond migratie en hoe het mogelijk is deze te doen afnemen. Ten tweede was de opzet om een communicatiestrategie te ontwikkelen om de ‘zwijgende meerderheid’ of ‘het beweegbare midden’ opnieuw bij het democratische debat te betrekken. Inhoudelijke analyses, interviews en experimenten werden opgezet om een antwoord te formuleren op vier onderzoeksvragen.

Ten eerste is er een overzicht samengesteld van de frames die in Vlaanderen courant (d.w.z. tussen 2014 en 2019) gebruikt worden om betekenis te verlenen aan asiel en migratie. Er zijn vier frames geïdentificeerd die voornamelijk aan de basis liggen van een problematiserende kijk op vluchtelingen en migratie: *Controle* (de meest dominante), *De vijandige indringer*, *Kosten en baten*, en *Botsende beschavingen*. Ten tweede is er ook doelbewust gezocht naar alternatieve counterframes die kunnen leiden tot een deproblemativering van de kwestie. Daarbij is er ook nagegaan in welke mate de frames en counterframes uit het publieke debat terug te vinden zijn in de Vlaamse pers. Er werd vastgesteld dat, op *Het onschuldige slachtoffer* na, deze alternatieven nauwelijks aan bod komen. Het gaat over *Panta rhei*, *Win-win*, *De kloof*, *We zijn allemaal mensen*, *De held* en *Diversiteit*. Uit gesprekken die gevoerd werden met een diverse groep van onder meer wetenschappers, politici, journalisten en opiniemakers bleken deze alternatieven niet als bijzonder kansrijk ingeschat: te naïef, te wollig, te weinig concreet ...

Via experimenteel onderzoek werd vervolgens de inzetbaarheid van de frames en counterframes nagegaan door enkele duizenden Vlamingen boodschappen voor te leggen, en te kijken hoe die strategisch het beste geformuleerd konden worden. De bedoeling daarbij was te zoeken naar formuleringen die kunnen voorkomen dat het ‘beweegbare midden’ affectief gepolariseerd geraakt. Kort empathie en begrip voor de boodschap van de tegenstanders tonen, bleek wonderen te doen. Het problematiserende frame *Controle*, dat vooral gericht is op de toegang van migranten en vluchtelingen te kunnen beheersen, en het deproblematiserende counterframe *Win-win*, dat het wederzijdse voordeel van nieuwkomers en gastland benadrukt, bleken het meeste kansrijk met dat doel voor ogen. Ook het counterframe *Het onschuldige slachtoffer* bleek, ondanks de nadelen, nog steeds effectief in het tegengaan van affectieve polarisering. Een laatste onderzoeksvraag had betrekking op de duurtijd van de effecten. Na een week bleek het positieve effect van de gehanteerde communicatiestrategie nog steeds waarneembaar.

De inspiratie die deze tekst wil bieden, kan allerlei vormen aannemen. Ze biedt handvaten om de eigen communicatie te evalueren, maar ook om in te schatten vanuit welk denkkader andere

Pas vanuit een voldoende breed gezichtsveld is het mogelijk weloverwogen keuzes te maken en een evenwichtig beleid te ontwikkelen.

partijen in een debat redeneren. Het beschrijven van counterframes heeft niet tot doel Vlamingen op een andere manier naar migratie te doen kijken, maar wel om hen alternatieven aan te bieden die hun blik kunnen verruimen. Pas vanuit een voldoende breed gezichtsveld is het mogelijk weloverwogen keuzes te maken en een

evenwichtig beleid te ontwikkelen. Het onderzoeksteam heeft niet de ambitie om voor te schrijven hoe dat beleid eruit zou moeten zien. De insteek is wel dat de luisterbereidheid zou moeten toenemen en de affectieve polarisering op de een of andere manier zou moeten dalen.

De inzichten over de elf frames en counterframes kunnen bijvoorbeeld journalisten en opiniemakers helpen om alternatieve invalshoeken te bedenken voor hun stukken. Vluchtelingen blijken de vorm aan te nemen van onschuldige slachtoffers of vijandige indringers, en het is een kwestie ze onder controle te houden. Beleidsmakers zouden hun communicatie echter kunnen versterken door stil te staan bij de frames die ze zelf gebruiken in de communicatie met de burger, en politici met hun achterban. In het onderwijs kan de 'toolbox' de basis zijn voor discussies en een groeiend bewustzijn. Verder kunnen wetenschappers nadenken hoe het inzicht in affectieve polarisering en framing vergroot kan worden.

Communicatie, en dus ook framing, is geen zaligmakend iets. Er is immers ook het handelen. Maar, zoals Bondskanselier Angela Merkel al zei in het citaat uit de inleiding, taal is wel de *voorbode* van het handelen. Migratie is een uiterst belangrijk thema dat nog lange tijd op de politieke, media en publieke agenda zal staan, en daarom moet er aandacht zijn voor de communicatie. Bewust zijn van de eigen frames, uitkijken naar alternatieven en rekening houden met wie je voor je hebt. Communicatie kan veel stuk maken, maar kan ook zorgen voor verbinding tussen mensen.

Op basis van dit onderzoek kwamen de onderzoekers tot het besluit dat er weinig speling zit op de houding ten aanzien van migratie bij de Vlamingen. Enkele tweets volstonden alvast niet om die te doen wijzigen. Mogelijk is het 'beweegbare midden' waarvan sprake minder beweegbaar dan gedacht. Dat is niet noodzakelijk slecht nieuws, want dan kunnen ze ook niet opschuiven naar de extreme polen. Het onderzoeksteam schuift wel affectieve polarisering onder de aandacht. Frames en counterframes, en het tonen van enige empathie met de boodschapper die een andere mening is toegedaan, kunnen de affectieve polarisering doen afnemen. Dit zou de lont uit het kruitvat moeten halen, zodat er meer ruimte is voor een democratisch debat over vluchtelingen en migratie.

Bijlagen

Bijlage 1: Toelichting bij de toegepaste methodologie

Bijlage 2: Framematrix

Bijlage 3: De experimentele stimuli

Bijlage 4: Het onderzoeksteam

Bijlage 1 Toelichting bij de toegepaste methodologie

In een eerste fase zijn er een inductieve en een deductieve frameanalyse toegepast. Bij een inductieve analyse wordt er vanuit concreet onderzoeksmateriaal stapsgewijs gezocht naar de toegepaste frames. De beweging gaat daarbij van concrete teksten naar abstracte frames. In een deductieve analyse wordt de omgekeerde beweging gevolgd: de mate van het voorkomen van de abstracte frames wordt heel precies nagegaan voor concreet analysemateriaal.

Verder is er rekening mee gehouden dat framing een subtiel proces is, waarbij ieder woord van tel is. Een onderzoeker kan heel ruim zijn in het interpreteren van teksten, en al snel besluiten dat er overall sprake is van “onschuldige slachtoffers”, hoewel dat aanwijsbaar niet het geval is. Daarom zijn er twee procedures gevolgd om de persoonlijke vertekening vanwege de onderzoekers te beperken. Ten eerste hebben verschillende teamleden onafhankelijk van elkaar naar hetzelfde materiaal gekeken en rekening gehouden met het gegeven dat twee personen geheel op toevallige basis tot dezelfde conclusie kunnen komen.²¹ Ten tweede is er tijdens het stapsgewijze reconstructieproces van de frames en counterframes regelmatig beroep gedaan op migratie-experts en opiniemakers. In totaal werden 22 interviews afgenomen om na te gaan of geïnterviewden de (counter)frames zoals door de onderzoekers omschreven ook herkenden en hoe zij deze zouden evalueren. Een voorname vraag die gesteld werd, was: Hebben deze (counter)frames potentieel om het debat over migratie en vluchtelingen te depolariseren, en op een constructieve manier in dialoog te gaan?

Dit intensieve proces leidde uiteindelijk tot een framematrix met vier dominante problematiserende frames en zeven alternatieve deproblematiserende counterframes (zie bijlage 2). Op basis van de *member checks*, dus de evaluatie door de experts en opiniemakers, is uiteindelijk een beperkte selectie gemaakt van vier frames en vier counterframes waarvan het gebruik systematisch is nagegaan in vier kranten. Omdat in de inductieve fase een ruime en brede steekproef is gehanteerd om zoveel mogelijk frames in kaart te brengen, was het mogelijk om na te gaan in welke mate die breedte ook terug te vinden was in een representatieve steekproef van artikelen over migratie uit de Vlaamse pers, zij het dan voor acht van de elf frames.

Na de twee inhoudelijke studies volgden drie experimentele studies. In elk ervan werden de effecten van de gedefinieerde frames en counterframes op de attitude gemeten. Verder werd er gekeken naar de gevolgen voor de affectieve polarisering. In het eerste experiment was het vooral de bedoeling na te gaan of de attitude ten aanzien van personen met een migratie-achtergrond wezenlijk verschilt van deze ten aanzien van vluchtelingen. Dit bleek niet het geval. In het tweede experiment werd vooral nagegaan hoe belangrijk het is *wie* iets zegt, in vergelijking met de inhoud van de boodschap en de toon waarop deze geformuleerd is. De boodschapper bleek in dit experiment geen wezenlijke rol te spelen. Bij de attitudes veranderde er evenmin iets significant. Bij de affectieve polarisering daarentegen bleek er wel van alles te bewegen. Daarom dat er in het derde experiment met een panel werd gewerkt, waarbij alle proefpersonen na één week

²¹ Dit houdt in dat er rekening is gehouden met intercodeurbetrouwbaarheid. De gebruikte normering daarbij was Cohens Kappa.

opnieuw werden benaderd om aan het experiment deel te nemen. De gehanteerde methode in de verschillende studies wordt hierna nog wat uitgebreider toegelicht.

Inductieve frameanalyse

Via GoPress Academic werden nieuwsartikels uit de geschreven pers verzameld. Ook werden nieuwswebsites, sociale media en andere online fora tijdens het onderzoek gemonitord, om een zo divers mogelijke steekproef samen te stellen. Het zoekproces startte met de vluchtelingencrisis van 2015 en duurde tot eind 2019. Al deze teksten werden in een fase van thematische codering doorgenomen en alle fragmenten die een antwoord gaven op de volgende vragen werden opgenomen in een databestand: Wat is migratie? Wat zijn vluchtelingen? Wat is het probleem daarbij? Wat is de oorzaak van dit probleem? Wat zijn de gevolgen van dit probleem? Wat valt eraan te verhelpen? Wat is de moraliteit van deze definiëring? Verder werden de gebruikte argumenten, de terminologie, de beeldspraak, de slagzinnen en frappante voorbeelden gecodeerd.²² In dit bestand met tekstfragmenten en coderingen werd in een volgende fase (de axiale fase) naar patronen gezocht: Welke elementen horen logisch samen? Hoe verloopt de redenering van oorzaak tot oplossing? Welke bouwstenen komen regelmatig terug en vormen een 'discours'? De bouwstenen werden in een framematrix ingepast, met inachtneming van een aantal criteria. Ten eerste dienden de bouwstenen een logisch geheel te vormen, een 'framebundel', van definitie tot oplossing. Ten tweede mocht er geen overlap zijn tussen de framebundels onderling, maar moest het mogelijk zijn om iedere uitspraak over migratie bij een frame onder te brengen. Ten derde werd erop toegezien dat de frames voldoende abstract geformuleerd waren, zodat ze breed toepasbaar zijn, ook in andere contexten. Op deze wijze werden uiteindelijk aan de hand van 1996 mediafragmenten uit 46 bronnen²³ vier frames en zeven counterframes gereconstrueerd.

Initieel was het de opzet om twee frameanalyses uit te voeren, één voor het thema migratie en één voor het thema asiel, gezien het een andere realiteit en finaliteit betreft. Toch bleek in het concrete discours dat onderscheid veel minder strikt gemaakt te worden, niet in terminologie, maar ook niet in argumentatie en het beeldgebruik, waardoor er besloten werd om één matrix te maken waarin sommige frames meer aansluiten bij het migratiethema en andere bij de vluchtelingenproblematiek. Het frame van het onschuldige slachtoffer bijvoorbeeld is eenvoudiger toe te passen op een vluchteling dan op een Belg met een migratieachtergrond. Dit is op zich al een volwaardige conclusie: de gedistingeerde concepten 'asielzoeker' – 'migratie' – 'vluchteling' worden in het publieke debat enkel door experts consequent gehandhaafd, maar elders in grote mate als synoniemen gebruikt.

²² Dit bestand met coderingen is verkrijgbaar op verzoek bij de auteurs (zie vooraan voor contactinformatie).

²³ Amnesty International, *De Morgen*, *De Standaard*, *DS weekblad*, *De Tijd*, *doorbraak.be*, *Gazet van Antwerpen*, *groen.be*, *Het Belang van Limburg*, *Het Laatste Nieuws*, *Het Nieuwsblad*, *Kerk en Leven*, *Knack*, *MO* Magazine*, *n-va.be*, *reactnieuws.net*, *sceptr.net*, *Twitter*, *vluchtelingenwerkvlaanderen.be*, *adeco.be*, *apache.be*, *Belga*, *Bruzz*, *christophedegreef.com*, *computertaal.info*, *De Gazet – Unie der Zorgelozen*, *VRT NWS*, *dewereldmorgen.be*, *De Zevende dag*, *De Zondag*, *Facebook*, *Humo*, *Instagram*, *Krant van West-Vlaanderen*, *Libelle*, *newsmonkey.be*, *peoplesphere.be*, *pnda.be*, *Radio 2*, *Story*, *'t Pallieterke*, *Trends*, *VBO*, *vlaamsbelang.be* en *VTM Nieuws*.

Interviews

Om de (counter)frames uit de inductieve analyse te verifiëren, werden 22 interviews afgenomen met voorname stemmen in het debat rond migratie. Ze deden dat anoniem. Het gaat over drie wetenschappers, vijf journalisten, vijf vertegenwoordigers van middenveldorganisaties, één links politicus, drie rechtse politici, twee opiniemakers en drie vertegenwoordigers van overheidsinstanties. Elk (counter)frame werd voorgelegd tijdens een persoonlijk interview als een vorm van validering, om de mate van herkenning van het (counter)frame na te gaan. Ook werden de respondenten gevraagd om argumenten voor en tegen migratie te geven, met aandacht voor oorzaken en gevolgen, met de bedoeling na te gaan of deze ergens bij de reeds gedefinieerde frames onder te brengen waren. Tot slot werden de respondenten nogmaals de (counter)frames voorgelegd en gevraagd om op volgorde te leggen naargelang de mate van voorkomen in Vlaamse media. Dit laatste moest het mogelijk maken om een beperkt aantal frames te bekomen, waarvan het zinvol was om het voorkomen ervan in de pers systematisch te gaan tellen.

Naast de 22 expertinterviews vond er ook één groepsgesprek plaats met negen mensen met een vluchtverhaal. Deze bijzondere ervaringsdeskundigen reflecteerden eveneens over de verschillende frames en counterframes, met de vraag of zij deze herkenden, vanuit de persoonlijke ervaring of vanuit het publieke debat.

Alle interviews werden woord voor woord uitgeschreven en geanalyseerd.

Deductieve frameanalyse

Op basis van de bevindingen uit de interviews en de focusgroep werden acht frames (vier problematiserende frames en vier deproblematiserende counterframes) geselecteerd om de basis te vormen van een systematische telling in vier Vlaamse kranten: *De Morgen* en *Het Laatste Nieuws* van DPG Media en *De Standaard* en *Het Nieuwsblad* van Mediahuis. De geselecteerde frames werden uitgekozen op basis van (a) of ze herkend werden door de experts als aanwezig in het publieke debat en (b) of de onderzoekers ze tijdens de inductieve fase een substantieel aantal keer hadden aangetroffen.

De onderzoekers stelden een codeboek op, waarbij voor elk frame voorwaarden gesteld werden. Indien aan minstens één voorwaarde voldaan werd, werd het frame aangeduid als 'aanwezig'.

Via GoPress Academic werden achttien verschillende zoektermen²⁴ ingegeven, over een periode van vijf jaar (1 juli 2014 tot 30 juni 2019). Dit leverde een totaal van 22.192 resultaten op. Daaruit werd een representatieve steekproef samengesteld van 2.000 nieuwsartikelen. Er werd gewerkt met een uitgebreid codeboek en twee codeurs. Tien procent van de artikelen werd dubbel gecodeerd, door beide codeurs. Uit deze test bleek de intercodeurbetrouwbaarheid²⁵ voor de

²⁴ Migrant, migranten, migratie, transmigrant, transmigranten, illegalen, illegale migrant, illegale migranten, illegale migratie, illegale immigrant, illegale immigranten, immigrant, immigranten, vluchteling, vluchtelingen, asielzoeker, asielzoekers, vluchtelingencijfers.

²⁵ Intercodeurbetrouwbaarheid betekent hier dat de twee 'codeurs' onafhankelijk van elkaar dezelfde frames dienden aan te duiden als aanwezig. De maat Cohens kappa is gebruikt om dit precies te berekenen. Dit houdt in dat er rekening mee gehouden is dat de codeurs ook louter toevallig dezelfde frames zouden kunnen aanduiden. Indien zij immers willekeurig kruisjes zouden zetten, is er een kans van 50% dat ze per frame hetzelfde zouden aanduiden. Kappa houdt daar rekening mee. Verder is het bijna onmogelijk om frames die weinig voorkomen

(counter)frames minstens een waarde van 70% te bedragen, wat net voldoende hoog is om te stellen dat de codering voldoende betrouwbaar is gebeurd. Enkel bij de counterframes *Panta rhei* en *De kloof* lag de intercodeurbetrouwbaarheid lager.

Experimenten

In elk van de experimenten werden de respondenten in een webgebaseerde survey blootgesteld aan een stimulus, ofwel aan een campagnebeeld (in het eerste experiment) ofwel aan een reeks tweets, waarna het effect op de attitude en de affectieve polarisering werd nagegaan. Omdat dit rapport zich focust op onderzoek in Vlaanderen, namen enkel respondenten deel die in Vlaanderen wonen. De survey was bovendien enkel in het Nederlands beschikbaar. Daarnaast hadden ze steeds een leeftijd tussen 18 en 65 jaar. Op basis van drie socio-demografische variabelen, namelijk gender, leeftijd en socio-economische status, werd een representatieve²⁶ steekproef samengesteld door het enquêtebureau Bilendi, die respondenten contacteerde via mail.

De onderzoekers maakten gebruik van Qualtrics voor de opzet van de online survey. Uiteindelijk namen telkens duizend Vlamingen deel aan de eerste twee experimenten. Voor het afsluitende longitudinale experiment werden in een eerste golf opnieuw duizend respondenten geworven, waarvan er 732 ook deelnamen aan de tweede golf.

In het eerste experiment wilde het onderzoeksteam nagaan in welke mate Vlamingen een beeld van 'een migrant' of van 'een vluchteling' voor de geest halen, en specifiek wat daarvan de impact zou zijn. Hiervoor werd gebruikgemaakt van een eenvoudig campagnebeeld dat mensen wou aanzetten om te investeren in kinderarmoede, "want dat biedt het grootste rendement". De tekst onderaan het campagnebeeld (de *body copy*) varieerde echter. In de ene variant werd er enkel aan kinderen in armoede gerefereerd. In een andere variant werd erbij gezegd dat investeren in kinderarmoede loont "om hangjongeren, schooluitval en drugs dealen" te vermijden. Dit was de variant met het problematiserende frame. De verwijzingen doen namelijk afbreuk aan het stereotiepe beeld van het kind als de zuivere onschuld. In nog een andere variant werd een verwijzing naar migratie ingelast: "Solidair zijn met elkaar betekent de dromen van alle kinderen helpen realiseren. *En kinderen op de vlucht horen daar vanzelfsprekend ook bij.* Laat ons kinderen in armoede alle kansen geven" of "... *En kinderen met een migratie-achtergrond horen daar vanzelfsprekend ook bij*". De bedoeling daarbij was opnieuw na te gaan of deze verwijzingen het prototypische beeld van het onschuldige kind zou schaden. De idee was namelijk dat het prototypische kind in armoede wit zou zijn. De voornaamste afhankelijke variabele was het doneergedrag: "Door deelname aan deze enquête maakt u kans op een waardebon van 50 euro. U heeft echter ook de mogelijkheid om, indien u bij de winnaars bent, dit gewonnen bedrag te schenken aan een goed doel rond kinderarmoede." De mate dat respondenten bereid waren om het gewonnen bedrag weg te schenken werd voor alle condities onderling vergeleken. Bovendien was er een controleconditie waarbij de respondenten helemaal geen campagnebeeld te zien kregen.

betrouwbaar gecodeerd te krijgen. Indien bijvoorbeeld een frame in slechts 2 van de 100 artikels voorkomt, moeten de codeurs beide artikels correct hebben aangeduid. Is dat niet het geval dan is het eindoordeel 'onbetrouwbaar', ook al was er een consensus bij de 98 overige artikels dat het frame niet voorkomt.

²⁶ Er werd met een wegingscoëfficiënt gewerkt voor deze drie centrale variabelen.

Voor het tweede experiment hebben de onderzoekers gekozen om de focus te leggen op twee belangrijke elementen in een boodschap: de bron (bij dit experiment de twitteraar) en de toonzetting (*tone of voice*) van de boodschap. Zes experimentele condities bestonden uit de blootstelling aan drie tweets: een tweet over de toename van het aantal migranten in België, een volgende, fictieve tweet waarin de voormalige staatssecretaris van Asiel en Migratie Theo Francken antwoordde op de eerste tweet²⁷, en een derde tweet als reactie op de tweet van de politicus (zie figuur A). Deze derde tweet was de eigenlijke stimulus, waarbij de toonzetting en de bron verschilde naargelang de conditie. Drie mogelijke toonzettingen (positief, negatief of neutraal) werden geformuleerd, afkomstig van iemand met of zonder een vermoedelijke migratieachtergrond. De onderzoekers vergeleken deze experimentele condities met de controleconditie, waarin respondenten geen tweet te zien kregen.

De voornaamste afhankelijke variabelen waren de attitude ten aanzien van migranten en de affectieve polarisering. Beide variabelen werden met meerdere vragen nagegaan.

De attitude werd gemeten via de schalen gebruikt in de European Social Survey.²⁸ De vraag die daarbij gesteld was, luidde: “In welke mate vindt u dat België de volgende groepen mensen zou moeten toelaten om hier te komen wonen en leven? Het federale beleid moet” ... (1) “mensen met dezelfde huidskleur of dezelfde etnische groep als de meeste Belgen ...”; (2) “mensen met een andere huidskleur of een andere etnische groep dan de meeste Belgen ...”; en (3) “mensen uit de armere landen buiten Europa ...?”, met als antwoordopties: “velen toelaten om hier te komen wonen en leven”; “een aantal toelaten”; “enkel toelaten” of “niemand toelaten”. Hoe hoger de gemiddelde score, hoe negatiever de attitude. Dan volgde er een ‘dreigings’-schaal die uit drie items bestond: (1) Is het volgens u over het algemeen slecht of goed voor de Belgische economie dat mensen uit andere landen hier komen wonen (met een tienpuntschaal, variërend van “zeer slecht voor de economie” tot “zeer goed voor de economie”, als antwoordmogelijkheden); (2) Vindt u dat het culturele leven in België over het algemeen ondermijnd of verrijkt is door mensen uit andere landen die hier zijn komen wonen? (antwoordmogelijkheden variërend van “culturele leven is ondermijnd” tot “culturele leven is verrijkt”); en (3) “Is België, door mensen uit andere landen die hier zijn komen wonen, een slechtere of een betere plek geworden om te wonen?” (antwoordmogelijkheden variërend van “een slechtere plek geworden” tot “een betere plek geworden”).

Voor het meten van de affectieve polarisering werd gebruik gemaakt van een thermometer, waarbij 0 (koud) stond voor een erg grote afkeer en 100 (warm) voor een erg grote appreciatie. De respondenten gaven zo aan wat ze vonden van personen of groepen met een uitgesproken positieve dan wel negatieve houding ten aanzien van migranten. De twee waarden werden van elkaar afgetrokken, dus zéér warme gevoelens voor de ene groep en zéér koude gevoelens voor de andere groep resulteerden in de hoogst mogelijke mate van affectieve polarisering.

²⁷ Op het einde van het experiment kreeg iedere respondent een melding te zien waarin werd uitgelegd dat het een fictieve Twitter-discussie betrof, en dat ook de namen van de reagerende personen fictief was, inclusief een door de computer gegenereerde portretfoto.

²⁸ Malchow-Møller et al., N. (2009). Explaining cross-country differences in attitudes towards immigration in the EU-15. *Soc Indic Res*, 91, 371–390.

Figuur A Voorbeelden van twee condities zoals gebruikt in het tweede experiment, waarbij de onderstaande tweet in toonzetting varieerde (negatief—deze variant—ofwel neutraal dan wel positief), en afkomstig was van een andere (fictieve) bron (Junaid El Arbi of Karel Geens). Het bericht van HLN was voorzien van een stockbeeld (hier niet weergegeven). De onderstaande portretfoto's werden gegenereerd met behulp van A.I. (met toestemming van <https://generated.photos>)

In het derde experiment werd de mate van affectieve polarisatie gemeten na de blootstelling aan twee tweets. Deze tweets maakten gebruik van andere frames: anti-migratie, met het indringer- en het controleframe of pro-migratie, met het slachtoffer- en het win-winframe. In twee andere condities werden beide reacties voorafgegaan door een kort, 'empathisch' stukje dat de tegengestelde visie erkende, maar uiteindelijk toch een ander standpunt benadrukte, bijvoorbeeld "Klopt, de meesten zijn wel dik oké. Maar ..." of "Helemaal gelijk! Nochtans ..." (zie figuur B en bijlage 3 voor een overzicht met alle stimuli). De onderzoekers vergeleken deze condities met de controleconditie, waarin respondenten een tweet over een heel ander thema te zien kregen.

Figuur B Twee voorbeelden van condities uit het longitudinale experiment, een variant met Het vijandige indringer-frame en een reactie vanuit het Controle-frame ... (l.) en een variant met Het onschuldige slachtoffer en een reactie vanuit het Win-win-frame (r.)

Bij de tweede golf van het derde experiment kregen de respondenten dezelfde boodschap voorgeschoteld, dus ze bleven in dezelfde conditie, maar de formulering wijzigde. Op die manier kwam hetzelfde frame nog een keer langs, maar in een andere variant. In de eerste golf klonk het *Het onschuldige slachtoffer*-frame bijvoorbeeld als volgt: "Migranten = mensen zoals u en ik. En toch worden ze in België keer op keer gediscrimineerd. Door hun huidskleur, accent, gewoontes enz. een job vinden is zoveel moeilijker als je een buitenlandse naam hebt. Komaan, geef hen toch een kans." In de tweede golf werd dat dan "Migranten krijgen hier opvallend minder kansen, dat is duidelijk discriminatie. We spreken mensen met een andere huidskleur nog steeds als 'migrant' aan. Heet hen toch gewoon welkom, zonder een of ander label op hen te plakken."

Opnieuw werd gekeken naar het effect op attitude en affectieve polarisering. Omdat beide ook vlak voor het experiment al waren gemeten, waren er in dit laatste experiment vier metingen van de afhankelijke variabelen: vlak voor en na de afname van de eerste enquête en vlak voor en na de enquête tijdens de tweede golf. Om de respondenten af te leiden, bevatte deze een aantal vragen over een niet gerelateerd onderwerp.

Bijlage 2 Framematrix

Frame	Cultureel thema	Reasoning devices			Framing devices	
		Definiëring: Migratie en vluchtelingen...	Oorzaak van problematisering / kwestie	Oplossing voor de problematisering / kwestie	Morele basis / emotionaliteit	Uitingsvormen (citaten uit analyse materiaal)
1 Botsende beschavingen	Culturele en religieuze verschillen tussen mensen vormen een bron van conflicten	De islam is onverzoenbaar met de waarden en normen van westerse gastlanden. Vluchtelingen/migranten moeten zich daarnaar schikken.	Het historisch gegeven dat de Verlichte, fundamentele waarden van de westerse beschaving clashen met de barbaarse, islamitische identiteit.	Respect voor de waarden en normen van het gastland is een basisvoorwaarde voor het samenleven, zo niet moeten nieuwkomers andere oorden opzoeken.	Opkomen voor de eigenheid, zelftrots	“Door nieuwkomers zouden Vlamingen het gevoel hebben dat hun manier van leven bedreigd wordt door een buitenstaande cultuur”
2 De vijandige indringer	De onbekende buitenstaander, met een uiterlijk en een cultuur die vreemd zijn en een bedreiging vormen	Vluchtelingen/migranten zorgen voor overlast en maken de straten onveilig. Als een paard van Troje dragen ze vijanden en een terroristische dreiging in zich.	Veiligheid is in het belang van de gehele bevolking. Terroristische aanslagen en de criminaliteitscijfers vragen een doortastend migratiebeleid.	Fort Europa moet op slot voor alle vluchtelingen/migranten. De veiligheid van het eigen volk primeert.	Behoefte aan bescherming, veiligheid	“Schoonvegen”; “vrezen voor fysieke veiligheid”; “oorlog tegen migratie”
3 Controle	De behoefte om het kunnen beheersen en in bedwang houden van externe factoren	Er ontbreekt een strikt beleid dat de ongecontroleerde toestroom van vluchtelingen/migranten in een reeds overbelast land beheersbaar maakt.	De (inter)nationale wetgeving en de inefficiënte samenwerking leiden tot oncontroleerbare migratie en een aanzuigeffect.	Een pragmatische, efficiënte samenwerking en gelijkmatige verdeling van lasten over landen, inclusief de herkomstlanden.	Zelfbeschikingsrecht, autonomie	“Overvloed”; “kat- en muisspel”; “exponentieel toenemen”; “carrousel van illegalen”; “draaideur”
4 Kosten en baten	Koude, boekhoudkundige berekeningen in financiële termen vanuit een nutsdenken	Vluchtelingen/migranten profiteren van het economisch paradijs. De lokale, écht kwetsbare mensen blijven in de kou staan.	Westerse landen stellen financiële middelen (incl. ziekenzorg, woningen) t.b.v. migranten/ vluchtelingen, zonder tegenprestatie.	Vluchtelingen/migranten zijn per definitie profiteurs en dienen zelf voor hun onderhoud in te staan en bij te dragen aan de economie.	Rechtvaardigheid	“Opengrenzenbeleid is incompatibel met de sociale zekerheid”; “de kostprijs van migratie”

Frame	Cultureel thema	Reasoning devices				Framing devices
		Definiëring: Migratie en vluchtelingen...	Oorzaak van problematisering / kwestie	Oplossing voor de problematisering / kwestie	Morele basis / emotionaliteit	Uitingsvormen (citaten uit analyse materiaal)
5 Het onschuldige slachtoffer	Iemand die een schokkende, traumatische gebeurtenis heeft meegemaakt, buiten zijn wil om	Mensen in nood moeten geholpen worden. Ze zijn slachtoffer van ongekozen omstandigheden en verdienen solidariteit.	Vluchtelingen/ migranten zijn gedwongen geweest om te vertrekken uit hun thuisland, omwille van fysieke, politieke of economische bedreiging.	Onvoorwaardelijk hulp bieden op materieel en psychologisch vlak	Barmhartigheid	“Doodsbang”; “jongeren die al veel hebben meegemaakt”; “wie zijn land moet ontvluchten doet dat met een reden”
6 We zijn allemaal mensen	Het idee dat iedereen op aarde bepaalde kenmerken deelt en hen tot mensen maakt	Vluchtelingen/migranten zijn evenzeer mensen met dromen en verlangens en recht op een menswaardig bestaan.	Het ‘menszijn’ is een basisgegeven en biedt garantie op een gastvrije ontvangst.	De overheid moet een humanitair migratiebeleid invoeren of inwoners kunnen zelf in actie komen. Niemand kan zomaar de toegang ontzegd worden.	Humaniteit, menslievendheid	“Het heft in eigen handen nemen”; “dat migranten mensen zijn wordt vaak vergeten”
7 De held	Archetypische held	... zijn niet te ontmoedigen doorzetters. Ze beschikken over een onuitputtelijke dosis incasseringsvermogen.	Vluchtelingen zijn een oorlog ontvlucht en hebben verschillende ontberingen overleefd (honger, folteringen, verkrachting, ...) voor ze in dit land zijn aangekomen. Ze zijn daardoor mentaal weerbaarder geworden.	Vluchtelingen moeten bij aankomst de nodige rust en veiligheid vinden alsook mentale ondersteuning en begrip voor de doorstane ervaringen. Daarbij dienen ze minstens als gelijkwaardig behandeld te worden.	Flexibiliteit, veerkracht, doorzettingsvermogen, niet kwetsbaar maar weerbaar	“Op zoek naar een betere toekomst, weg van het oorlogsgeweld”; “mentaal moet je tegen druk kunnen”; “ik heb een oorlog overleefd, ik denk dat ik jullie voorstelling wel zal aankunnen.”
8 Diversiteit	Verscheidenheid, het besef dat elk individu uniek is en dat er verschillen zijn tussen en binnen elke groep mensen	Vluchtelingen/migrantenvrijen de samenleving door hun verschillende afkomst en perspectieven. Dat is leerrijk voor het aankomstland.	Elk individu is uniek en heeft capaciteiten en talenten die waardevol zijn.	Intercultureel contact waarbij iedereen zichzelf kan zijn stimuleert de uitwisseling van ideeën en zorgt voor vooruitgang.	Iedereen in zijn/haar waarde laten, verschillen naar waarde schatten	“Ik kende helemaal niets van de Afghaanse cultuur. Soms luisterden we samen naar Perzische liedjes.”

Frame	Cultureel thema	Reasoning devices			Framing devices	
		Definiëring: Migratie en vluchtelingen ...	Oorzaak van problematisering / kwestie	Oplossing voor de problematisering / kwestie	Morele basis / emotionaliteit	Uitingsvormen (citaten uit analyse materiaal)
9 Win-win	Verschillende partijen halen persoonlijk voordeel uit een situatie	... een oplossing voor een hele reeks pijnpunten in het gastland, zoals de vergrijzing en krapte op de arbeidsmarkt alsook kansen voor de nieuwkomers.	Migranten/vluchtelingen zijn human resources die meespelen in een spel van vraag en aanbod op verschillende competitieve vlakken, zoals de arbeidsmarkt en de economische sector.	Migranten/vluchtelingen bijvoorbeeld knelpuntberoepen laten invullen geeft ze ook de kans om een inkomen voor hun gezin te voorzien.	Het eigen en het algemene belang verzoenen; pragmatisme	“Vraag en aanbod zijn nog niet op elkaar afgestemd”; “nieuwkomers dragen meer dan gemiddeld bij tot onze economie en onze sociale welvaartstaat”; “win-winsituatie voor iedereen”
10 Panta rhei	Eeuwige, constante verandering, de eenheid der tegendelen	Migratie is een natuurlijk gegeven. Mensen hebben zich altijd al verplaatst als een plek niet meer leefbaar bleek of geen perspectief meer bood.	De toegenomen welvaart en koopkracht in het Westen, in schril contrast met het Zuiden; geen enkele vorm van samenleven is definitief, iedere persoon heeft het recht om zich te verplaatsen.	Zolang de kloof tussen de welvaart in het Noorden en de armoede in het Zuiden er is, zullen migranten blijven komen; aanvaarden dat samenlevingsvormen zullen blijven veranderen.	Solidariteit, evenwicht	“Natuurlijk iets”; “migratieland”; “de wereld is van iedereen”
11 De kloof	Een afgrond of breuk tussen twee gebieden die onoverbrugbaar kan zijn of worden	... het logische gevolg van een onrechtvaardige, globale ongelijkheid. Mensen die het minder goed hebben komen naar het rijkere Westen op zoek naar een beter leven.	Het contrast tussen de levensstandaard in het Globale Noorden, gevoed door de armoede in het Globale Zuiden, drijft mensen weg van huis.	Het onrechtvaardige uitbuiten van het Zuiden door het Westen (‘Noorden’) moet structureel opgelost worden, zo niet zal er altijd migratie zijn. Gastlanden moeten nieuwkomers ondersteunen om een nieuw leven uit te bouwen.	Rechtvaardige verdeling van rijkdommen	“Economische ontwikkeling in de thuislanden bevorderen”; “welvaarts-kloof tussen Noord en Zuid”; “de absolute inkomenskloof als stimulans voor migratie”

Bijlage 3 De experimentele stimuli

Conditie 1: Indringer met respons Controle

“Vroeger gebeurde hier niks en woonde ik hier op m’n gemak. Nu leef ik in een onveilig land vol hoofddoeken en geweld. Er is een tijd geweest dat ik niet buiten durfde komen. Oorzaak = op hol geslagen migranten.”

Respons: “Dat gevoel herken ik! Grenzen zijn grenzen. Die zijn er gekomen om mensen buiten te houden en zelf te kiezen wie we wel binnenlaten. Het aanzuigeffect moet weg. Controle op migratie moet nu beginnen.”

Conditie 2: Indringer met respons Win-win

“Migranten = mensen zoals u en ik. En toch worden ze in België keer op keer gediscrimineerd door hun huidskleur, accent, gewoontes enz. Een job vinden is zoveel moeilijker als je een buitenlandse naam hebt. Komaan, geef hen toch een kans.”

Respons: “Helemaal gelijk! Nochtans kunnen wij buitenlandse hulp gebruiken. Of je nu Jan of Mohammed heet, iedereen heeft talenten. Iedereen kan van elkaar leren. Iedereen kan bijdragen aan de economie. Ik noem dat een win-winsituatie.”

Conditie 3: Indringer met respons Controle én een empathische introductie (in vet)

“Er zijn zeker migranten met goede bedoelingen. Ongetwijfeld de meesten. Maar vroeger gebeurde hier niks en woonde ik hier op m’n gemak. Nu leef ik in een land van hoofddoeken en geweld. Er is een tijd geweest dat ik niet buiten durfde te komen. Oorzaak = op hol geslagen migranten.”

Respons: **“Goede bedoelingen, daar ga ik mee akkoord. Maar ook** ik herken dat gevoel! Grenzen zijn grenzen. Die zijn er gekomen om mensen buiten te houden en zelf te kiezen wie we wel binnenlaten. Het aanzuigeffect moet weg. Controle op migratie moet nu beginnen.”

Conditie 4: Indringer met respons Win-win én een empathische introductie (in vet)

“Wie er binnenkomt moeten we zeker ook zélf kunnen bepalen. Migranten = mensen zoals u en ik. En toch worden ze in België keer op keer gediscrimineerd door hun huidskleur, accent, gewoontes enz. Een job vinden is zoveel moeilijker als je een buitenlandse naam hebt. Komaan, geef hen toch een kans.”

Respons: **“Klopt, grenzen moeten er zijn!** Helemaal gelijk! Nochtans kunnen wij buitenlandse hulp gebruiken. Of je nu Jan of Mohammed heet, iedereen heeft talenten. Iedereen kan van elkaar leren. Iedereen kan bijdragen aan de economie. Ik noem dat een win-winsituatie.”

Bijlage 4 Het onderzoeksteam

Baldwin Van Gorp is hoogleraar journalistiek en communicatiemanagement aan het Instituut voor Mediastudies van de KU Leuven. Hij behaalde in 2004 aan de Universiteit Antwerpen de graad van Doctor in de Politieke en Sociale Wetenschappen met een onderzoek naar de framing van asielzoekers. Een publieksversie van het proefschrift verscheen onder de titel “Framing asiel: Indringers en slachtoffers in de pers” in 2006 bij uitgeverij Acco (Leuven/Voorburg). Van 2005 tot 2009 was hij universitair docent strategische communicatie aan de Radboud Universiteit in Nijmegen (Nederland). Hij geniet internationale erkenning als framingexpert en publiceerde over het onderwerp in vooraanstaande tijdschriften als *Journal of Communication*, *Social Science & Medicine*, *Journalism* en *Ethnicities*. Begin 2018 verscheen zijn boek *Verdraaid! Het nieuws anders bekeken* bij uitgeverij Pelckmans.

Jan Van Hove was wetenschappelijk medewerker aan het Instituut voor Mediastudies van de KU Leuven. Hij behaalde in 2019 een master in de communicatiewetenschappen aan diezelfde universiteit. Tijdens zijn opleiding heeft hij tweemaal stage gelopen bij Vluchtelingenwerk Vlaanderen, een Vlaamse ngo die zich inzet voor mensen op de vlucht. Daarbij kwam hij voor het eerst in contact met communicatie over vluchtelingen.

Marie Figoureux is doctoraatsonderzoeker aan het Instituut voor Mediastudies van de KU Leuven. Haar onderzoek focust op de framing van radicalisering, migratie en vluchtelingen. Hierbij worden mogelijke alternatieve en depolariserende communicatiestrategieën onderzocht.

Bart Vyncke is postdoctoraal onderzoeker aan het Instituut voor Mediastudies van de KU Leuven. Aan dezelfde universiteit behaalde hij in 2020 de graad van Doctor in de Sociale Wetenschappen, met onderzoek over hoe framing strategisch kan ingezet worden om het stigma rond psychische aandoeningen te verlagen. Daarover publiceerde hij onderzoek in *Journal of Health Communication* en *Social Science & Medicine*.